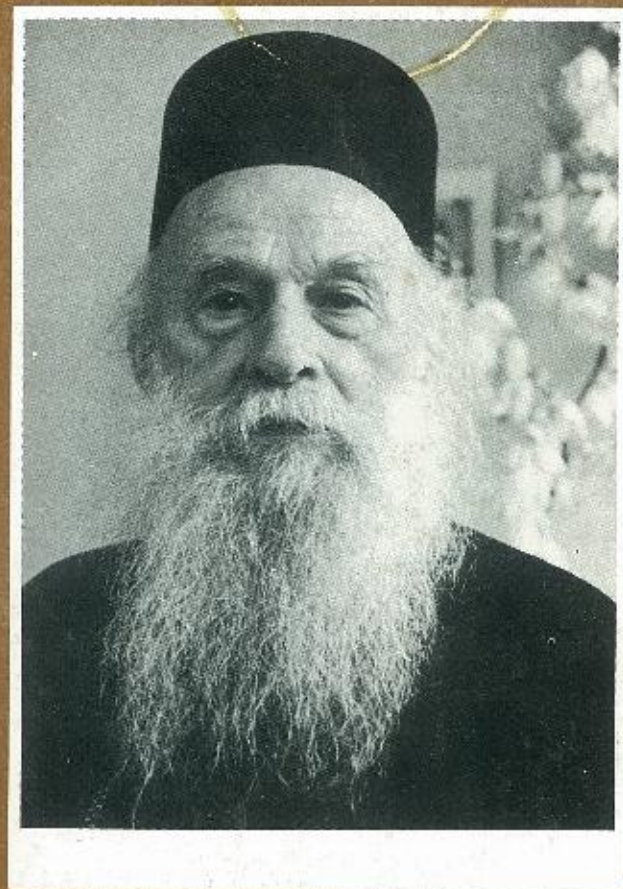

СВЕТЪТ НА КЪЗ ЛАЗАР

ЧАСОПИС РАШКО-ПРИЗРЕНСКЕ ЕПАРХИЈЕ

ЗА ДУХОВНИ ПРЕПОРОД

ГОДИНА II ПРИЗРЕН 1994 БРОЈ 3 (7)

СВЕТЪТ НА НАУКАТА

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА

НАЦИОНАЛНА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

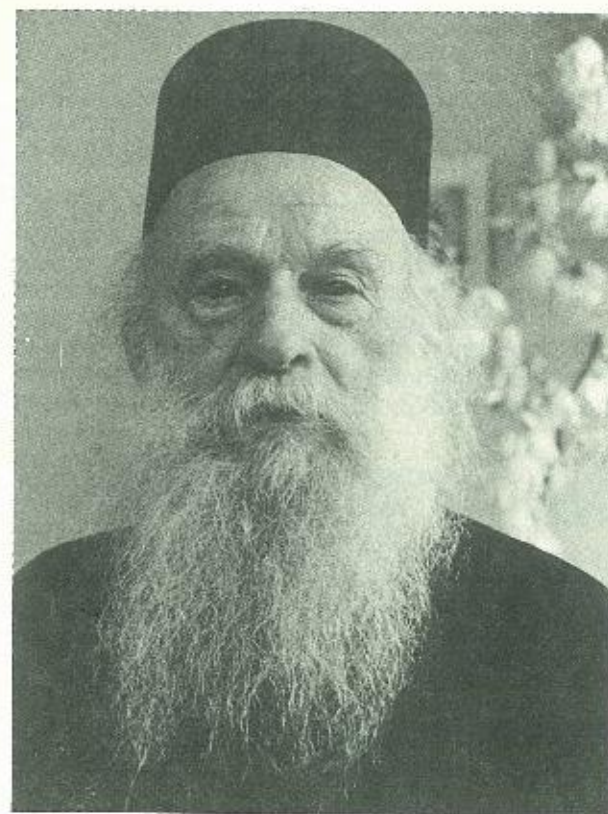

лична библиотека
Арх. Наум

СВЕТИ КНЕЗ ЛАЗАР

ЧАСОПИС РАШКО-ПРИЗРЕНСКЕ ЕПАРХИЈЕ

ЗА ДУХОВНИ ПРЕПОРОД

ГОДИНА II ПРИЗРЕН 1994 БРОЈ 3 (7)

С благословом Његовог Преосвештенства
Епископа рашкопризренског др Артемија

Издаје: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА

Главни и одговорни уредник:
Протосинђел Атанасије Ракића

Уређивачки одбор:
*архимандрит Јован (Радосављевић)
протојереј Зоран Грујић
јеромонах Сава (Јањић)
јеромонах Симеон (Виловски)
Г. Живко Подгорац*

Технички уредник:
Војислав Јовичић

Тираж: 3000

Часопис излази четири пута годишње

адреса издавача: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА
38400 ПРИЗРЕН

Штампа: ГП „НОВИ ДАНИ“, Београд, Војводе Бране 13

УМЕСТО УВОДА

ИЗ ДО САДА НЕПОЗНАТЕ РИЗНИЦЕ
СВЕТОГ ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА

ПЕТАК

Кћери моја, буди са Христом сваки дан али нарочито петком. Буди са њим и покрај њега у његовом страдању. И Христос је с тобом увек, а нарочито у твојем страдању, у болести, у жалости, у осамљености.

Једном се беху скупили монаси код славног оца Пимена, да би се поучили од њега. Па су дуго међу собом разговарали пред њим, да би њега навели на разговор. Али авва Пимен је ћутао.

На послетку осмели се један брат па упита старца: – Где си ти био умом за све ово време док ми разговарасмо?

– Био сам на голготи под Крстом Господа мога.

Тада устадоше братија и одоше во своја си, говорећи уз пут да су тога дана чули велику поуку од преподобног оца Пимена.

Буди и ти, кћери, бар петком под Крстом Господа твојега Исуса. Нећеш бити сама. Бићеш тамо са његовом Матером, Богородицом. Зар можеш твоје срце пожелети боље друштво?

Гледај твојим умним очима у Њега, Спаситеља твога. Гледај га како се пресија од бола на Крсту да би спасао тебе и сав род човечји.

Гледај му ране на ногама и на рукама и по свему лицу. Гледај како му пречиста крв тече из рана на земљу. Прими коју кап на лице твоје да би сагорела сва нечистота у теби, и за дар врати му уздарје – топле сузе на крваве ноге Његове.

Кћери моја, обуздавај тело и не дај му власти над душом. Учини га слугом и робом пре него што оно учини ту душу слугом и робом својим. Уложи мали труд и сачувај душу да не постане роб телу, јер после нећеш је моћи ослободити ropcтва ни с највећим трудом.

Јер је тело као дивљи магарец, непосит и неукротив када одбаци узде.

Јеси ли видела у пољу разјарена коња, који је смакао узду с главе? Колико људи јуре за њим да би га поново зауздали, колико трке, колико зноја, колико мукe и колико страњена времена!

Мало дете може водити зауздана коња, а разуздана једва могу ухватити јаки људи.

Немој се љутити што ја тело сравњујем са коњем.

Цар Давид назвао је себе црвом и псом. А свети Иларион називао је тело своје магарцем. Овако је претио свети Иларион своме телу: „Магарче мој, укротићу ја тебе да не будеш свиреп. Нећу те хранити јечмом него плевом; морићу те глађу и жеђу, и оптеретићу те тешким теретом, како би престао да мислиш о ма каквој похоти и нечистоти и како би искао само најпотребнију храну.“

Једна је змија преварила Еву у Рају, а око тебе се вију многе змије. Моли се Матери Божјој и свим преподобним матерама и мученицима, да те Бог сачува од две најотровније: од светскога страха и од светских жеља. Једној отровници име је страх а другој жеља. Нека те сачува Господ од онога чега се светски људи страше, и од онога што светски људи желе.

Сав је свет испуњен страхом и жељом. Кад се ослободиш светскога страха и светских жеља, бићеш онда савршена. Не страши се дакле онога од чега се други страше и не жели оно што други желе.

Нећу да ти ређам; мисли сама од чега се неверници страше. И опет нећу да ти ређам; мисли сама шта неверници желе. Имај само један страх – од Бога, и једну жељу – за Христом. Амјен.

МОНАШКЕ БРОЈАНИЦЕ ОД ДЕВЕТ ЗРНА

- Прво зрно: Удри себе по челу и реци:
Да не мислим о греху.
Друго зрно: Удри себе по очима и реци:
Да не гледам саблазни.
Треће зрно: Удри себе по ушима и реци:
Да не слухам саблазни.
Четврто зрно: Удри себе по устима и реци:
Да не говорим што је грешно.
Пето зрно: Удри себе по прсима и реци:
Да не желим што је грешно.
Шесто зрно: Удри себе по рукама и реци:
Да не чиним што је грешно.
Седмо зрно: Удри себе по ногама и реци:
Да не ходим у зло.
Осмо зрно: Удри себе по куковима и реци:
Да се не леним чинити добро.
Девето зрно: Удри себе по трбуху и реци:
Да не будем прождрљива и похотљива.

Ово чини свако јутро, и почињи дан са ових девет удара.

МОНАШКЕ БРОЈАНИЦЕ ОД ЧЕТИРИ ЗРНА

- Прво зрно: Не бој се онога чега се свет боји.

Друго зрно:

Не жели оно што свет жели.

Треће зрно:

Бој се само Господа Бога.

Четврто зрно:

Жели само Христа, ништа више.

ТОЛКОВАНИЈЕ

Кћери моја, сваки дан више пута одбрајај ова четири зрна, било руком било мислима. А кад имаш времена узми велике бројанице, подели зрна на четворо, па броји овако:

Прва четврт:

- Свет се боји глади, ја се не бојим глади, с Божјом помоћи.
Свет се боји болести, ја се не бојим болести, с Божјом помоћи.
Свет се боји студени, ја се не бојим, с Божјом помоћи.
Свет се боји мука, ја се не бојим, с Божјом помоћи.
Свет се боји поруге, ја се не бојим, с Божјом помоћи.
Свет се боји људске осуде, ја се не бојим, с Божјом помоћи.
Свет се боји људи, ја се не бојим, с Божјом помоћи.
Свет се боји демона, ја се не бојим, с Божјом помоћи.
Свет се боји смрти, ја се не бојим, с Божјом помоћи.
Свет се боји вечног заборава, ја се не бојим, с Божјом помоћи.
Свет се боји самоће, ја се не бојим, с Божјом помоћи.
Свет се боји за тело, ја се не бојим, с Божјом помоћи.
Боже мој, помози ми да се не бојим чега се свет боји.

Друга четврт:

- Свет жели сујету, ја то не желим.
Свет жели славу од људи, ја то не желим.
Свет жели телесну дебелост, ја то не желим.
Свет жели много хране, ја то не желим.

Свет жели много пића, ја то не желим.
 Свет жели много одела, ја то не желим.
 Свет жели све што је скупо и ретко, ја то не желим.
 Свет жели богатство, ја то не желим.
 Свет жели сјај и блесак, ја то не желим.
 Свет жели ласку и похвалу, ја то не желим.
 Свет жели власт и силу, ја то не желим.
 Свет жели игру, ја то не желим.
 Свет жели позориште, ја то не желим.
 Свет жели слуге и робове, ја то не желим.
 Свет жели шаренило, ја то не желим.
 Свет жели земљу, ја то не желим.
 Свет жели земаљско царовање, ја то не желим.
 Свет жели мирис и смех, ја то не желим.
 Свет жели што дужи живот на земљи, ја то не желим.
 Свет жели све што тело жели, што очи виде и уши чују, ја то не желим.

Помози, јаки Боже, мени маленој, да не желим оно што свет жели.

Јер су све светске жеље против Тебе, о Исусе мој, а Ти си све добро моје, Исусе мој, и на земљи и на небу све добро моје, Исусе мој.

Трећа четврт:

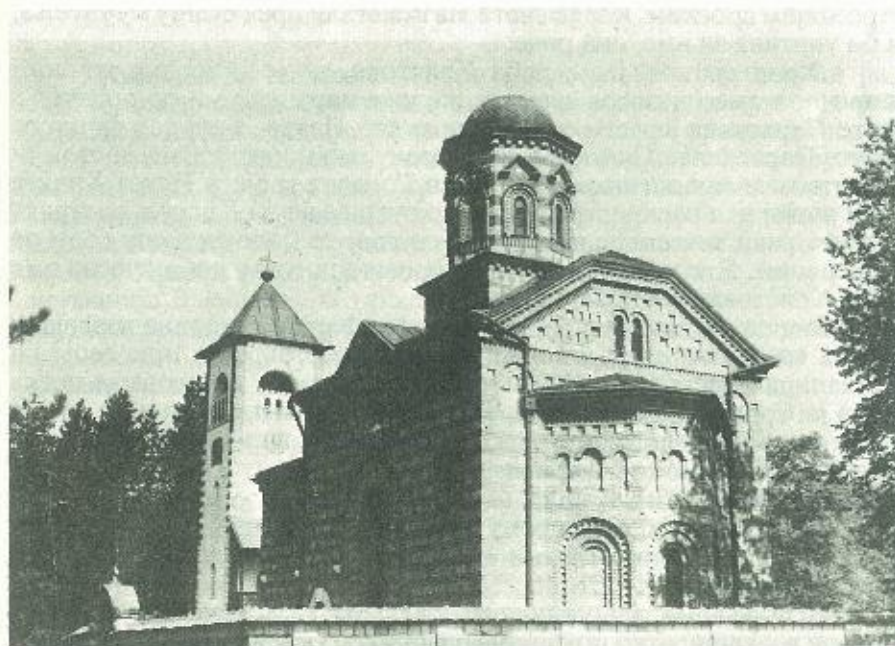
Тебе се бојим, Господе Боже мој, Тебе Јединога.
 Тебе се бојим, Створитељу мој, јер сам сва Твоја.
 Тебе се бојим, Саздатељу мој, од Тебе живим.
 Тебе се бојим, јер од Тебе дођох и к Теби идем.
 Тебе се бојим, јер твој ваздух дишем.
 Тебе се бојим, јер твој хлеб једем.
 Тебе се бојим, јер твоју воду пијем.
 Тебе се бојим, јер по твојој земљи идем.
 Тебе се бојим, јер се на твојем сунцу гријем.
 Тебе се бојим, јер си ме окружио звездама твојим.
 Тебе се бојим, јер си ме научио путевима твојим.
 Тебе се бојим као залутала овца.
 Тебе се бојим, јер си ме просветио заповедима твојим.
 Тебе се бојим као заблудела грешница.
 Тебе се бојим, јер си ме назвао ћерком.
 Тебе се бојим, јер сам била отпадница.
 Тебе се бојим, Свевиђећег, јер ме сву видиш.
 Тебе се бојим, Свезнајућег, јер ме сву знаш.
 Тебе се бојим, Свемоћнога, јер сам као кал у рукама твојим.
 Тебе се бојим, Судије Праведнога, јер сам се огрешила.
 Тебе се бојим, Оче, јер сам се показала незахвална.
 Тебе се бојим, Царе мој, јер сам све добила од Тебе.
 Тебе се бојим, Господару мој, јер сам Ти само увреду дала као уздарје.

Тебе се бојим, Владико мој, због доброте твоје и исправде моје.

Господе благи, обрати страх мој од Тебе у љубав према Тоби.
 Да те љубим, Љубитељу мој, као што те анђели љубе на вјек века. Амин.

Четврта четврт:

Једну жељу имам, Господе мој, жељу за Тобом.
 Жељу за твојом светињом.
 Жељу за твојом правдом.
 Жељу за твојом мудрошћу.
 Жељу за твојом љубави.
 Жељу за твојом красотом.
 Жељу за твојом чистотом.
 Жељу за твојом добротом.
 Жељу за твојим сјајем.
 Жељу за твојим бајем.
 Жељу за твојом силом.
 Жељу за твојом мишином.
 Жељу за твојом кротошћу.
 Жељу за твојом благошћу.
 Жељу за твојим царством.
 Жељу за твојим господством.

Црква у Лелићу (1994г.)

Жељу за твојим миром.
 Жељу за твојом славом.
 Жељу за твојим рајем.
 Жељу за твојим анђелима.
 Жељу за твојим величанством.
 Жељу за твојим божанством.
 Жељу за твојом близином.
 Жељу да Тебе вечно гледам.
 Жељу да Тебе вечно слушам.
 Жељу да вечно седим у подножју ногу Твојих.
 Жељу да вечно будем у Теби и Ти у мени.

Господе Боже мој, испуни ми ову једину жељу моју. Јер не желим ништа од твога него Тебе, само Тебе, који си власт и сласт и царство и господство ва век века. Амин.

ПЕТАК ЈЕ СВЕТИ ДАН

Кћери моја, сви су дани свети, јер сви су дани Божји, а што је Божије оно је свето. Али има светије од свтога како време тако и место. Најс олтар исто што и колиба, иако је све од Бога и све на корист људима.

Знај, кћери моја, од првих дана хришћанства петак је нарочито поштован од хришћана. Поштован је постом и молитвом. О томе имамо сведочанство свате великомученице Параскеве или Петке која се празнује 28. октобра заједно са богоносним оцем нашим Арсенијем србским. Кад је света Петка стала пред судију мучитеља, и би упитана за име, она рече:

„Христијанина јесм, раба Христова, то је моје име вечнога живота, а име од овога временна живота наречено ми од родитеља јесте Параскева јер сам се родила на дан Петка, а тај дан грчки се каже Параскева. Овај дан поштоваху моји родитељи постом и молитвом и милостињом за спомен Господа својега Исуса Христа који у овај дан распростре пречисте руке своје на Крсту и пострада нашега ради спасенија, и излија кров своју и положи душу своју за нас грешне. Ето у тај дан ја се родих и на крштењу добих чесно име дана Христова страдања – Петка.“

Видиш ли, кћери моја, како су хришћани од старине издвајали Петак од других дана и поштовали га. Зато окрени лице своје од незналица који говоре: Петак је турски светац, и поштовање петка нама је Србима наметнуто од Турака. Ово што ти исписах о светој Петки мученици догодило се на три стотине година пре него што се родио турски светац Мухамед.

За то чуј ме и послушај ме, кћери моја:

Петком поклони се према истоку много пута.

Држи у мислима Часни Крст пред собом и гледај у Христа распетог на Крсту.

Исповеди мислено и положи све грехе твоје под Крст Његов и говори му као што су покајнице говориле:

„Создавиј мја, помиљуј мја!“

Ради Петком али уз рад непрестано моли се. Можеш певати на глас или у себи:

Крсту твојему поклањајсја Владико и свјатоје воскресеније Твоје славим.

Ако ли пак не желиш да радиш у неки петак онда мораћ удвостручити молитве, читања и милостиње и клечања.

Петак – Субота – Недеља:

Петком моли се за све хришћане који страдају, нарочито за своје болесне сестре.

Суботом – за умрле.

Недељом – за спасеније и воскресеније свих верних.

ТРОПАР СВЈАТОЈ И ВСЕХВАЛНОЈ МУЧЕНИЦИ ПАРАСКЕВИ

Премудраја и всехвалнаја Христова мученица Параскева мужескују крјепост пријемши, женскују же немощ отвергнуши, дјавола побједи и мучитеља посрами, вопијући и глаголюћи: приидите тјело моје мечем сјеците, и огнем сожгите, аз бо радујушчисја иду ко Христу, жениху мојему, твоја молитвами Христe Боже спаси души нашу.

(28. октобар).

ПРАВА ИГУМАНИЈА

Има два мучеништва, кћери мила; једно је од ђавола ради задовољења својих тренутних похота и страсти а друго је ради Христа и вечнога живота. Све велике игуманије православне, које су се чуле и прославиле од Бога међу анђелима на небу и међу људима на земљи, одвраћале су своје сестре монахиње од првог мучеништва као од живог огња што све спаљује и у неспо претвара, а бодриле су и упућивале на мучеништво оно друго, свето и светло, Христа ради и вечнога живота ради. Таква је била велика игуманија Василиса, па такве и Вриена и Платонида и Томаида (у манастиру свате мученице Февроније 25. јуна), па таква и блажена игуманија Софија (у манастиру близу Рима где пострада свата и славна Анастасија Римљанка 29. окт.).

Две дивне и славне девице једна до друге у страдању на земљи као што су им сада душе једна до друге на небу у Рају Христовом: свата мученица Петка 28. окт. и свата мученица Анастасија 29. окт. Петка није била монахиња по чину мада је била то по животу, а Анастасија је одрасла у манастиру као сироче од своје треће године и била је монахиња. Игуманија њена звала се Софија. Па када ова блажена старица Софија виде да незнабожна господа хоће да одведу Анастасију из манастира због њене лепоте и да је учине брачном женом некое од њих, позва Анастасију у своју келију и овако је савстопаше:

„Возљубљена кћери моја, не дај се преварити ни даровима сујетнога овога света нити се дај застрашити од пролазних мука, помоћу којих се задобија живот вечни.

„Од детиства твога ја те узех и васпитах, немој ме сада посрамити нити ме ожалости у гроб отерати.

„Не пожали, кћери, твоје лепоте телесне и не пожели живота пролазнога када ти буду неверници ласкали, „не уклони срдца твојега в словеса лукавствија“ (Пс. 48).

„Када те буду страпили мукама, ти реци: „страха же вашег не убојусја ниже смущајусја јако со мноју Бог“.

„Када те почну ударати без милости, ти се немој уплашити од њих што могу само тело убити (Мт. 10) а души не могу ништа нашкодити.

„Када ти они почну тело стругати и кидати и растрзати, ти се радуј јер допуњујеш „лишеније скорбеј Христових в тјеље својем“ (Кол. 1).

„Када те почну сећи на комаде, ти се ссти речи Господа твога „јако и власи глави твојеја изочтени сут од бола твојега“ (Мт. 10). „Господ сохранил всја кости твоја и ни јединија от них погубит.“

„Када ти хтедну главу одсећи, ти погледај на Главу целе Цркве, Христа Господа, иже јест слава твоја и возносјај главу твоју.“

„Не бој се, чедо моје слатко, сам Христос стајаће покрај тебе у мукама твојим и олакшаваће ти болове, да их нећеш ни осетити.

„Кад у мукама посрнеш, Он ће те придржати. Када уздахнеш, Он ће те помилвати. Када се осетити сама самцата, Он ће ти бити друг и друштво, и у тамници, и на мучилишту, и на губилишту.

„Он ће примити душу твоју у своје руке и унети је у Рај, и направити весеље, па које ће позвати све ангеле и све праведнике, и бићеш му невеста увенчана златном круном победе на век века.“

На ове мудре савете блажене игуманије Софије одговори свста девица Анастасија: „Готово је срце моје за Христа страдати, готова је душа моја за слаткога Исуса умрети. А ти, мати моја мила, моли се Господу за мене, да ме не остави и да не одступи од мене докле не свршим мученички подвиг за Име Његово.“

И по савсту своје мајке игуманије Анастасија је поднела храбро све муке до краја. А страшне су биле те мукe: зубе су јој скрупили, дојке су јој одсекли, ноге и руке су јој одсекли, ватром и кљештима је мучили, па јој најзад чесну главу мачем одрубили.

Запамти, кћери моја, овај пример, па буди и ти мудра као ова блажена Софија кад саветујеш млађе и храбра као света Анастасија када мораш да сградиш за Име Његово.

ДОГМАТИКА

СВЕТИ МАКСИМ ИСПОВЕДНИК

МИСТАГОГИЈА¹

1. Како мудар постаје мудрији узевши (неки) повод, и како праведан учећи се напредује у знању, сагласно са божанском изрском² то си ти сам, најпоштованији ми од свих показао јасно својим опитом, учећи делом оно што наговештава мудра реч Божија. Јер чувши ме једанпут како ја, узгред и укратко, колико је било могуће, излажем нека дивна тајанствена и веома поучна тумачења која је причао неки велики Старац³ истину мудар у божанским стварима, о светој Цркви и свештеном сабрању које се у њој врши, – па како је (то моје излагање) било више у поучном тону, ти си се нагло обратио молећи ме упорно да ти писмено изложим ова тумачења. Хтео си да имаш овај спис као лек против заборава, који уједно појачава памћење, које, као што си ти рскао има време као свога природног уништитеља, јер оно може да га избрише и да потпуно изглади утиске и слике свега доброга што је у памћење наше усађено. Због тога нашом памћењу неистовано су потребна средства која ће га обнављати, по којем сила речи, која остаје увек послабна, има то својство да сачува памћење непромењиво и неуманљиво. Колико је пак мудрије од једног простог слушања, настојање да се сигурно сачува оно што се чуло, свакако разуме сваки онај који се макар и мало труди у благородству свога ума и није потпуно туђ за усвајање речи.

2. Ја сам пак у почетку оклевао пошито говорећи, жалећи да избегнем захтев. Не зато, што нисам хтео, возљубљени, да вам дам

¹ Мистагогија – (словески: тајноводство; Србски: само описно: вођење кроз свету Тајну Евхаристије, или: кратко тумачење неких делова Литургије, и њених симбола) је једно од најцењенијих текстова светог Максима, упућено неком Теохору, састављен од предговора, 24 главе разраде и поговора.

Мистагогија св. Максима јесте први литургијски коментар у грчкој патристичкој. По суштини пак она је пре један богословско-аскетски трактат него коментар на Литургију у правом смислу те речи. Без овог дела многи богословски погледи преподобног Оца не би имали потребне релефности и јасноће. Зато сматрамо за потребно, да пре других дела св. Максима, пружимо србској православној и богословској јавности управо Мистагогију, коју, надамо се да објавимо у неколико наставака у часопису „Свети Кнез Лазар“.

² Приче 9,9)

³ Што се тиче личности тога Старца, постоје разна мишљења. По неким он овде мисли на св. Софронија патријарха Јерусалимског, а по другим – он овде има у виду личност свога учитеља у младости, настојатеља Лавре Пантелсона, или можда неког ученика монаха Хрисополског манастира.

на било који начин по својој моћи, оно што сте желели, него што нисам имао благодати која руководи достојне у таквим делима, а ни потребног искуства у обраћању речима. Јер сам ја одрастао у непознавању, будући потпуно неупућен у тајне уметничке речи, које благодат имају само у произношењу. У њима многи налазе велику радост, ограничавајући уживање само на слух, иако (те речи) често пута немају у дубини ничега вредног. Бојао сам се још и тога, – ваља рећи тачније и истинитије, – да не бих пиштавномшћу мојих речи унизио узвишеност израза и појмова о божанским стварима, које је имао онај блажени муж. Па ипак, на крају, попуштајући под притиском љубави, која је јача од свега, прихватио сам драговољно (да испушим) захтев, сматрајући за боље да, ради послушања, будем исмејан од оних који су спремни да суде, за смелост и простоту (мојих речи), него да ви помислите због даљег одлагања да нисам хтео да вам помогнем у сваком добром подухвату. Бригу о томе како ћу говорити ја сам пребацио на Бога (Пс. 54,23; Петр. 5,7), који „једини чини чудеса“ (Пс. 135,4) и „учи човска знању“ (Пс. 93,10), и „одвезује језик немих“ (Прем. 10,21), проналази израз из безизлаза, „подиже из страха палог, и са ђубришта узвисује сиромаша“ (Пс. 112,7); овде мислим – од телесног размишљања и из злосмрдног блата страсти⁴ подиже сиромашне духом, и оскудне у злим делима и навикама на њих; или обратно, – онога који се још налази у власти телесног закона и страсти, због тога оскудног у благодати и сиромашног у врлини и знању.⁵

3. Али, пошто је пресвети и ваистину богопросвешћени Дионисије Ареопажит у своме делу „О Црквеној Јерархији“ схватио и објаснио, достојно величанству свога ума, симболе који се користе у тајни свештеног сабрања⁶ то треба имати у виду да се наша реч сада неће бавити истим стварима, нити ће ићи истим правцем као код њега. Јер било би смело па чак и дрскост, и граничило би се са безумљем да се неко подухвати истих тема као и он, а није у стању нити да му се приближи, нити да га схвати, и да као своје сопствене тајне износи оно, што је богонадахнуту откривено Духом једино њему самом. Овде ће бити изложено оно што су други узели од

⁴ У овом случају преп. Максим користи још из античких времена израз „блато“ (βλῆς – илџ, блато). У платонској традицији (Платон, Плутарх, Плотин и др.) често се говорило о „блату“, које је означавало људско тело у његовој материјалној датости, чија је роб била душа. У хришћанству пак (Василије Велики, Григорије Богослов и др.) „блато“ постаје симолом не материје (јер она по природи није зла), него страсти. И док у платонизму душа, слично злату и блату, не прља се кроз додир са материјом, докле у светоотачкој традицији „блато“ страсти повређује саму душу и образ Божиј у њој.

⁵ Овде се примећује карактеристична особина преп. Максима да у тумачењу Св. Писма често проналази више значења. Тако с једне стране „сиромаша“ у Пс. 112,7, одговара „сиромашнима духом“ (Мт. 5,3), тј. онима који су лишени пороциности и зла; с друге стране „сиромаша“, појасује се са онима који су лишени благодати, и пребивају у власти порока и страсти. И једне и друге пак, једино Бог може да спасе, подигне и доведе до остварења циља – пуног савршенства и обожења.

⁶ Овај појам „сабрање“ (συνάξις) у светоотачком богословљу, означавао је често не просто верски скуп, него богослужење у правом смислу речи, а понајпре Свету Литургију, која и јесте највернија слика Цркве.

њег, по човскољубљу и вољи Божијој да би упражњавали и вежбали своје способности у испитивању божанских ствари, као и оне тајне којима сразмерно разумевању истих, појмају свисветли зрак оног тајноделања, и они обухватајући чешћом бивају привезани уз њега. Тако и сви они који су после Дионисија, неће остати беспослени читавог дана током времена овог живота, немајући разлог за који се исплаћује радицима за рад у божанском опом винограду, тј. за духовни труд над духовним виноградом (Мт. 20,2–16) – онај духовни динар божанског и ваистину царског образа, који је из почетка био похарао од нечастивог обманом у преступању заповести.

4. Ја не обећавам да ћу изложити све оно што је на тајанствен начин созерцавао блажени старац (=Дионисије), нити исте његове речи, како их је он сам појмао и говорио. Јер он је био философ⁷ и учитељ сваке мудрости, и помоћу напредовања у врлинама и дуго-временим телесним трудољубљем и упражњавањем у божанским стварима ослободио себе од уза материје и фантазија које ова изазива. Отуда је заслужено имао ум обасјаван божанским зрацима те је могао непосредно да посматра оно што многи пишу могли да виде. Реч му је била најтачнији тумач његових узвишених мисли, као огледало које није помрачавала мрља никакве страсти, и она је имала моћ да чисто исказује и предаје оно, што други нису били у стању ни да помисле. И тако, слушатељи његови, могли су да виде сву мисао његову на колесници речи, а такође да у пуној чистоти појме и прихвати свим умом целокупност созерцања, које им је пренесено посредством речи. А ја могу изложити само оно што се задржало у моме памћењу, што могу само магловито да појмим и још магловитије да изразим. Ипак, излагаћу побожно, благодаћу Бога који просвећује што је помрачено. Јер не би требало, надам се, да мислите, ви који умете правилно да судите, да сам ја способан и друкчије мислити или говорити, од овога што могу да мислим и говорим, и колико ми то даје благодат свише, која је по промислу сразмерна мојим силама, иако онај који ми је продао те тајне и научио ме њима јесте корифеј (мисли). Захтевати, пак, исте резултате од оних који нису равни (том блаженом Старцу) по врлини и знању, није далеко, мислим, од покушаја неких да докажу да месец светли исто као сунце, или приморавају ствари неједнаке да међусобно дођу у потпуно једнакост, што је немогуће и неоствариво.

⁷ Појам „философ“ (и: „философија“) у време преп. Максима претрпео је у светоотачкој традицији, у поређењу са античком епохом, значајну еволуцију. Термин „философија“ у разним својим варијантама означавао је не само заокружен систем знања, колико стремљење човека Богу, који је кроз своје Откровење даровао људима пуноћу Истине. Та пуноћа Истине видљиво се оваплотила у Господу нашем Исусу Христу. Зато по св. Опцима правим философима се сматрају подвижници побожности – монаси, као највернији и ревнији подражатељи Христови. Отуда није чудо што је и највећи богословски ум нашег времена, преп. о. Јустин Поповић своју Догматику у три тома назвао: „Православна философија Истине“.

5. Нека нашим речима и мислима руководи Бог, Који је јединствени Ум оних што мисле и онога о чему се мисли, Реч оних што говоре и онога о чему се говори, Живот оних што живе и онога што се оживљује; Који јесте и постаје све за оно што постоји и што настаје, а сам по Себи ни на који начин нити јесте нити постаје ништа од онога што јесте или што настаје, јер по својој природи не припада апсолутно ни једној врсти постојећих бића. Отуда, због Његове надсуштатствености, више доликује Њему да се именује „Небићем“.⁸

6. Ако је нама неопходно да познајемо разлику између Бога и створених бића, онда треба знати да тврђење (теза) о Надбићу јесте негирање бића, и обротно, тврђење (теза) о бићима јесте негирање Надбића, као и то да оба та суда о Богу, одговарају Њему, и опет ни једно од њих му не одговара у апсолутном смислу, хоћу да кажем Биће или Небиће. Истинита су оба (ова појма), јер тврђење да је Он биће, има основа у Њему као Узроку свих бића, а негирање Његовог постојања, оправдано је уколико Он превазилази сваки узрок бића. И опет, ниједна од тих теза не одговара Њему потпуно, зато што не изражавају саму суштину и природу Онога што истражујемо. Јер с Богом уопште ништа, било из постојећег или непостојећег, није свезано по природи по узрочности везе, и Њему је немогуће сапоставити ништа од онога што постоји или се назива, а такође од онога што није и не назива се. Јер Он има биће (постојање) просто и непознато и за све неприступачно, и апсолутно неизрециво, будући изнад сваког тврђења или негирања. Толико по том питању. Али пођимо даље на другу тему нашег говора.

А

КАКО И НА КОЈИ НАЧИН СВЕТА ЦРКВА ЈЕСТЕ ИКОНА И ОДРАЗ БОГА

1. Говорио је, дакле, онај блажени Старац, да је на првом степену созерцања⁹ света Црква икона и одраз Бога, јер поседује по подражавању и подобију исту енергију са Њим.

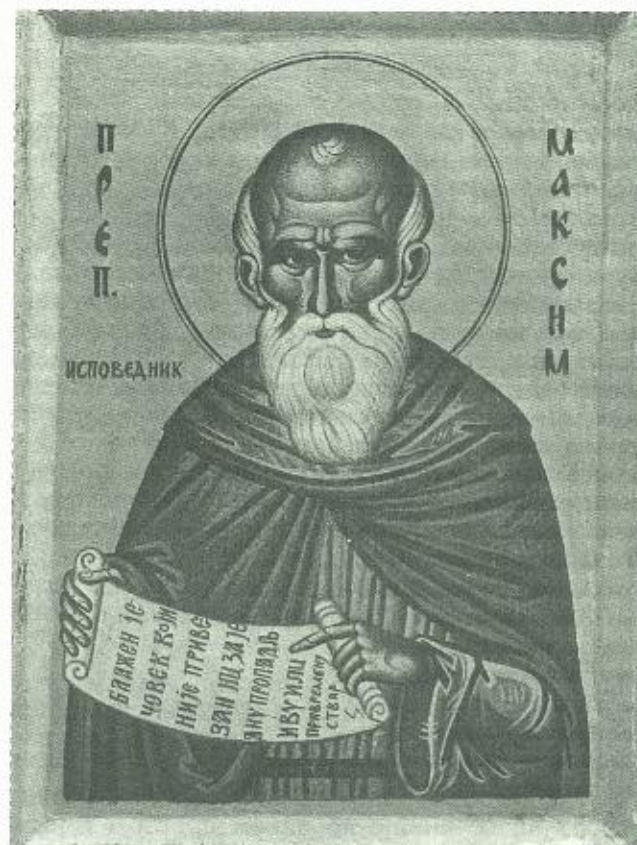
2. Јер као што је Бог својом безграничном силом све створио и привео у постојање (биће), тако све одржава, обједињује и ограничује; Повезује промислом својим једно с другим и са Собом и духовна¹⁰ и материјална бића. И као узрок и почастак њихов и циљ држи око себе ствари по природи раздвојене једне од других, чинећи

⁸ Означивање Бога као *τοιτέινον* (небиће) на први поглед изгледа да противуречи Св. Писму, које за Бога каже да је „Опај који јесте“. Но то је само привидна противречност јер се овде ради о неразрушљивој вези апофатичког и катафатичког Богословља, чији је основ код Д. Арсенијата.

⁹ Појам *θεωρία* – Созерцање код преп. Максима тесно је повезан са појмом *μυστική* (види примедбу 1). Исто тако „литургијско созерцање“ тј. увођење у тајну Богопознања помоћу духовног проучавања Литургије, неопределиво је од „природног созерцања“ и „созерцања светог Писма“.

¹⁰ Израз *νοητός* – (умно, духовно), често се сусреће код преп. Опа и означава сферу духовног, бестелесног постојања. У конкретном случају оно управо означава „духовно“, оно што се само умом постиже, „мисаоно“.

их да се повезују међусобно, силом једне повезаности са Собом као Почетком. Сагласно са том силом све се приводи к неунитивној и несмесивој истоветности кретања и постојања, тако да, при свој различитости природа и кретања, ниједно од бића првонасталих¹¹ не устаје против другог и не одељује се од другог, него је све без збркс сједињено међу собом посредством једне нераскидиве везе као чувара јединственог принципа и узрока. Та веза собом укида и

засењује све остале делимитичне везе које се запажају код свих бића аналогно природи свакога од њих, али не тако да их руши, уништава или враћа у небиће, него побеђујући их и показујући се изнад њих, као што се показује целина над деловима, или узрок над целином, при чему и сама целина и делови те целине природно је да се показују и да постоје, јер имају целокупни Узрок који светли изнад Њих. И као што сунце надмашује звезде и природом и силом, тако и Узрок покрива постојање узрокованих. Јер као што делови зависе од

¹¹ Реч „првонастали“ (*πρωγενής*) указује на идеално и хармонично стање створеног света до грехопала Адамова, који је имао космичке размере, јер је у свет хармоније увео принцип зла и хаоса.

целине, тако је природно и проузрокована (створена) бића црпе своју снагу из Узрока и препознају се по Њему, имајући при том своја сопствена својства пасивна, када, обухваћена у узнопењу према Узроку, добијају у потпуности својство овога (узрока), сагласно с нераскидивом, као што смо рскли, силом коју има пихова веза са Њим. Јер Бог, будући све у свему (1 Кор. 15,28), безгранично превазилазећи све, показаше се јединственим онима који су чисте мисли, када ум пихов будући усредсређен на созерцање логоса ствари, стигне до самога Бога, као Узрока, Почетка и Краја стварања и настанка свих бића, и као дубине која обухвата садржину свих твари.

3. На исти начин и света Божија Црква, показаше се, да чини у нама дела слична делима Божијим, будући да је она икона Њега као Прволика. Јер је велики и скоро безграничан број људи, жена и деце међусобно раздвојених и веома различитих родом и изгледом, националношћу и језиком, животом и узрастом (старошћу), умонастројењем и уметношћу, начином живота, обичајима и занимањима; научним знањем и положајем (чиновима), судбинама, карактерима и расположењима, који налазећи се у Цркви, од ње бивају наново рођени и пресаздани Духом. Она даје и дарује свима подједнако исти божански лик и звање, тј. да буду и да се називају Христови. И још им Она дарује једну просту, недељиву и неразориву везу¹² вере, која не дозвољава да се пројаве (чак ако и постоје) многе и безбројне разлике свакога, узводећи их све у свеопшност и сједињујући их у њој. Следствено томе нико ништа не издваја од општега ради себе. Сви срастају и сједињују се један с другим једном простом и исподљивом благодаћу и силом вере. „Било је у свих“, као што каже Писмо, „једно срце и једна дупа“ (Д. А. 4,32), тако да од различитих удова буде и показује се једно тело, достојно Христа истинске Главе наше.

4. „У Њему“, говори божански апостол, нема мушког пола ни женског, нема Јеврејина ни Грка, ни обрезања ни необрезања, ни варварина ни Скита, ни роба ни слободњака, него је све и у свему Он (Христос) (Гал. 3,28; Кол. 3,11), Који једном простом и безгранично мудрој силом Своје доброте садржи све у Себи, слично центру који сједињује у себи праве линије по неком простом и јединственом узроку и сили. Он не допушта да се елементи створених бића распају по периферији, него ограничава њихова центрифугална стремљења, приводећи к Себи многоразлична бића, која су добила постојање од Њега, да не би створења и саздања једнога Бога постали потпуно туђи и непријатељи једни другима, псмајући где и према коме да пројаве љубав, мир и истоветност између себе, због чега би били у опасности да само њихово биће преобрате у небиће, одвојивши се од Бога.

¹² Појам „везе“ (σύνεσις) имао је велики значај у богословљу преп. Максима. Овде, помоћу тог израза, он спроводи паралелу међу Богом, који је основи и принцип јединства тварног бића, и Црквом, која уноси јединство и хармонију у шаренило и многоразличност људског света.

5. Икона је, дакле Бога, света Црква, као што је речено, јер и она, слично Богу, остварује јединство међу верницима, иако се они разликују по својим својствима, месту боравка и начином живота, сви они налазе у Цркви јединство кроз веру. То јединство природним начином и несливајући супротне бића чини Бог, Који, као што је речено, њихове разлике, ублажује и усмерава узводски их к јединству са Собом, као Узроком, Почетком и Крајем.

(поставиће се)

Превео са старогрчког епископ Артемије

О. Мојсије (игуман Хиландара), епископ Архиепископа и о. Кирило (игуман келије Буразери)

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ СВЕШТЕНЕ ОПШТИНЕ СВЕТЕ ГОРЕ АТОНА

О ДИЈАЛОГУ ИЗМЕЂУ ПРАВОСЛАВНИХ И ПРОТИВХАЛКИДОЊАНА

Треће заједничко саопштење мешовите Комисије за дијалог између Православних Цркава и Источних „Православних“ (противхалкидоњана) Цркава, која се беле састала у Шамбезију – Швајцарска од 1.–6. новембра 1993. г. изазвало је у нама немир и страх.¹ Мешовита Комисија предлаже скидање анатема „од Првопрестолника свих Цркава обадве (ове) стране кроз потписивање посебног црквеног текста, у коме би се објавило од сваке стране да она друга (страна) јесте по свему православна“, и да „скидање анатема треба да уследи јер а) успоставља се (одмах) непосредно пута заједница обеју страна, б) ни једна међусобна осуда у прошлости, саборна или лична, пије више на снази...“

Ово горе, ако га правилно појмамо, значи да предстоји сједињење, које је делимично и остварила Антиохијска Патријаршија. Требало би, свакако, да се радујемо предстојћем сједињењу, када би то сједињење било како треба, прихватљиво од православне стране, тојест – у истини. Будући пак, као што ћемо, ниже објаснити, да ове претпоставке се не испуњавају, по нама и по другим:

¹ Позив на тај скуп у Шамбезију добила је и Српска православна Црква, али на њему није учествовала преко своје делегације, јер у те дане беше заказано Ванредно заседање Сабора СПЦ у Острогу.

Према званичном документу који смо добили директно од Православног центра Васељенске Патријаршије из Женева, на том скупу су, поред многих „Цркава“ противхалкидопске традиције, учествовале и то III Заједничко Саопштење потписале следеће Православне Цркве: Васељенска Патријаршија, Александријска Патријаршија, Антиохијска Патријаршија, Руска Патријаршија, Румунска Патријаршија, Кипарска Црква, Грчка Црква, Албанска Црква, Чехословачка православна Црква и Филска православна Црква.

Као што се види, Христово верно стадо, опет је мало. Јер само четири православне Цркве (Јерусалимска, Српска, Бугарска и Грузијска) пису ставиле свој потпис на тај срамни, неправославни и издајнички документ.

Посебно нас радује да је и опет „звоно на узбуну“ и пробуђење Православне Савести zazвонило са врха Атоса, како би се чуло до крајева Васељене. Иако најмањи међу пастирима Цркве Православне, придружујем свој потпис, као пети, часним оцима светогорцима (+ епископ Артемије).

богословима, бојимо се да ће ова журба ка сједињењу имати као последицу, најпре једно патворено и лажно сједињење, а друго унутрашњу пизму у сада светој Православној Цркви.

У продужетку навешћемо нашу обазривост.

1. Запажа се у сва три званична саопштења одступање Православних од православне еклисиологије, по којој Једна, Света, Католичанска (=Саборна) и Апостолска Црква јесте само папа Православна Црква. Признају се и противхалкидонјани као „Православни Источњаци“, и обе Цркве као две равночасне породице једне и исте Цркве. Ради се, дакле, о облику теорије грађа.

Као карактеристично запажа проф. Г. Мазаридис: „Православна Црква има свест да представља непрекинути продужетак једне недељиве Цркве. И темеља ову своју свест на всковном (непрекиданом) јединству своме са апостолском Црквом. Јединство Цркве, као најсуштинскије својство њене природе, не може да буде предмет преговора (или: договора). Не постоје многе Цркве, зато што не постоје многи Христоси или многа тела Христова. Овај став нити је заостао нити је конзервативан, него разумљив сам по себи и предањски. То је став којег је имала Црква од почетка и који је истицао увек заједничко црквено предање. Отуда и начин којим се подупире васпостављање пуног заједништва противхалкидонјана са Православном Црквом производи озбиљна узнемирења за кризу идентичности у самом Православљу. Није могуће да у светлу новог догматског сагласија, Сабори који су осуђени од Васељенских Сабора буду сматрани за православне у своме учешћу, јер се учење не исцрпљује само у формулисању догме, него изражава јединство и идентичност Цркве. Нити могу лица која су анатемисана у Синодикопу Православља да се сматрају Опцима једне друге Православне Цркве, која на крају бива прихваћена као истоветна са оном која је саставила Синодикон. Увек, а посебно у кризним временима као што су данас, приврженост всковној (непрекиданој) свести и идентичности Православља јесте императивно.

(Г. Мазаридис, Православље и европско уједињење, Солун 1994, стр. 157–158).

2. Одступамо ми Православни од историјског нашег трајања и идентичности са Црквом Васељенских Сабора (IV, V и VI), прихватајући да су противхалкидонјани увек били православни и Опци њихови (Диоскор и Севир) такође. Посредно дакле прихватамо да су ови Васељенски Сабори били у заблуди и ми их исправљамо. Покупај компромиса (спасхођења) ствари не иде. Или су Сабори „правилно управљали Истином“ и Диоскор и Севир, као и њихови следбеници (до данас) јесу јеретици; или, ако ови нису јеретици, Сабори су били у заблуди. Подсећамо у вези тога да је у Записницима IV-ог Васељенског Сабора, записан начин гласања Отаца, који су позвани да одлуче на чију страну се сврставају, Лава (православног Папе Римског) или Диоскора:

„Највеличанственији и најславнији поглавари рскопје: Диоскор говори: формулу „из две природе примам“, а формулу у две (природе) не примам. А најсветији архиепископ Лав говори да постоје две природе у Христу сједињене несмесииво, и непромешљиво, и

неразделиво, у Јединородном Сину, Спаситељу нашем. Које следите: Најсветијем Лаву, или Диоскору? Најпобожнији епископи су повикали: као Лав, тако и ми верујемо; они који супротно говоре, јесу Евтихијевци. Лав православно излаже“.

3. Покупај преформулисања, од Мешовите Комисије, православне Христологије, поред изврсног формулисања од светог IV, V, и VI Сабора, да би се сложили противхалкидонјани, по нама је бесцелно и опасно.

Бесцелно, јер ћемо почети да расправљамо оно што су из почетка Опци са толико труда и борбе и расправљали и у Духу Светом одогматили „са мало речи а са много мудрости“, на начин који не допушта да се погрешно схвати. Као што примећује Пресвешени Митрски (сада Ефески) Хризостом Константињидис: „Сматрамо непокретном (=непроменљивом) овај Орос (тј. IV Васељенског Сабора). Сматрамо га довољним – природом и местом, шесматолошки, еклисиолошки и саборолошки – довољним и испходним за свако изражавање и тумачење и поимање христолошке догме о две природе у Христу. Настојали смо а и настојимо на недопустивости и некорисности поновног расправљања или стварања новог христолошког изражавања, нове христолошке формуле, изван или макар упоредо са Одлуком Сабора у Халкидону“ (Митр. Митрски Хризостом Константињидис, Дијалог Православне Цркве са Старим Источним Црквама, у часопису: Теологија, Атина 1980, том 51, све-ска 1, стр. 40).

Ојасно, зато што у новом формулисању Мешовите Комисије, на први поглед православца, крију се можда тумачења умереног и прикривеног монофизитства.

Ако противхалкидонјани прихватају православну христологију, шта им смета да прихвате најправославнију формулу исте од светог IV, V и VI Васељенског Сабора, а посебно од IV у Халкидону, која је и познатим чудом свете великомученице Ефимије као православна потврђена?

Одбацујући Одлуке ових Сабора, дозвољавају нам да основано претпоставимо да у суштини одбацују од њих проповедану православну христологију.²

4. Осуда Евтихија од стране противхалкидонјана не представља, по нама, гаранцију њихове православности. Треба да осуде умерено монофизитство Севира и Диоскора. Ваља подвући да и преосвешени Никопољски прима Диоскора као јеретика (в. Митр.

² Противхалкидонске Цркве карактерише проф. Ј. Кармирис као „монофизитствујуће“ (види: код Н. Мицопула, Дефиниција 4-ог у Халкидону Вас. Сабора и одбацавање исте од данашњих противхалкидонјана, у часопису *Еклисија*, 15–3–1992, г. бр. 5, стр. 154).

Преосвешени владика Никопољски прихвата да имају збрку христологију (в. Митрополита Никопољског Мелетија, Пети Васељенски Сабор, Атина 1985, стр. 82).

Професор Н. Мицопулос пише да: „одбацавање од противхалкидонјана израза „у два природата“, и „ниједног губљеног својства природа у сједињењу“, поред прихватања са њихове стране заиста веома позитивног смисла израза „дестипено, неизмешљиво, неразделиво и неразлучно“, уствари је одбацавање изражења у Духу Светом Истини“ (У горе цит. 1–4–1992, бр. 6, стр. 192–193).

Никопољски Мелстије, Одговори на педоумице, у *Екклесија*, 1–15. јан. 1992. бр. 1).

Између осталог о монофизитском карактеру христологије присталица Севра пише о. Георгије Флоровски: „Међутим за присталице Севра „човечанство“ у Христу није било у потпуности људско, јер није имало делатност, није било „само-покретно“. По теорији Монофизита човечанство у Христу било је као пасивни предмет на који божанство делује. „Обожене“ изгледа (по њима) да је једнострано дело божанства, не узимајући довољно у обзир синергизам човекове слободе, чије усвајање ни на који начин не предпоставља неки „други субјекат“. У њиховом религиозном искуству елемент слободе у начелу није наглашаван довољно, па би се то могло назвати „антрополошки минимализам“ (умањивање човековог у Христу). (Византијски Оци 5-ог века, превод П. Пали, Солун 1992. стр. 604). Ради се о једном веома осетљивом елементу, који је међутим фундаментаалан. Можда овде (по овом питању) лежи разлика нас и садашњих противхалкидоњаца, ради које треба изричито да се исповеди Орос светог IV Васељенског Сабора.

То да противхалкидоњаци прихватају пасивни умерени монофизитизам показује се и из Записника незваничног скупа у Aarhus, али и из прокламација њихових, као што је изнето од патријарха Колта Шенуде III, у његовом поздравном говору упућеном Мелхитској Теолошкој Комисији у манастиру Anba Bishoy 1989. г: „Верујемо да Господ Бог и Спаситељ Исус Христос јесте савршен у своме божанству и савршен у своме човечанству. Сједињено је своје божанство са својим човечанством несливено, непроменљиво, неразлучно и не говоримо о две природе Господа нашег после овог тајанственог сједињења“ (Епископис бр. 422, 1–7–1989, стр. 10).

Сигурно у 2-ом Заједничком Саопштењу прихватају да: „Оба две породице (Црква) се слажу да су се природе сјединиле ипостасно и природно са својственим им енергијама (=дјелима) и вољама несливено, испромисљиво, неразделиво и неразлучно и да се разликују „само теоретски“.

Мислимо да израз „само теоретски“ је пријемљив за монофизитствујуће тумачење и треба да се прецизира са православног гледишта. Ако „само теоретски“ се односи на разликовање двеју природа, сматрамо да је добро како је одогматисао свети V Васељенски Сабор. Ако пак показује да две природе постоје „само теоретски“, онда тај израз није православан.

5. Параграф 8. другог Саопштења, који се тиче Васељенских Сабора, изазива озбиљне недоумице и немир. Тај параграф гласи:

„Обе породице примају три прва Васељенска Сабора, који представљају наше заједничко наслеђе. Што се тиче четири следећа Сабора Православне Цркве, Православни изјављују да за њих и они имају исто значење, док истовремено Источни Православци сматрају ову изјаву Православних као њихово тумачење. Са овим међусобним разумевањем Источни Православци односе се према истој позитивно“.

По проф. догматике Н. Мицопулу: „Противхалкидоњани, „Источни Православци“, према „саопштењу“, не само одбијају да приме како Васељенске IV, V, VI, и VII Васељенски Сабор, него, по „заједничком саопштењу“ увек, држе се просто снисходљиво према прихватању од Православних ових Сабора, па и то тек пошто су Православни такорећи дали ерминевтичку изјаву учесла горе наведених Сабора, коју ерминевтичку изјаву такође одбацују Противхалкидоњани, сматрајући је „као тумачење“ Православних“ (Н. Мицопулос, у сав. делу, 1–4–1992, бр. 6, стр. 193).³

МОНАСТИР ХИЛАНДАР;
Параклиси св. Ђорђа и Рождество Пресвете Богородице

³ Пресв. Никопољски прима, поред текста Саопштења, да „природно да би било сједињење, макар и на том основу, треба да признају званично наше Васељенске Саборе које до сада негирају, тј. 4, 5, 6, и 7“ (Митр. Никопољски Мелстије, Одговори на педоумице, наведено дело стр. 12). Слично прима и проф. Ј. Кармирис, (Предавање пред конференцијом православних и противхалкидоњских теолога, Атина 1970, стр. 69).

Наводимо у продужетку питања, која на горњи параграф заједничког Саопштења поставља г-н Професор, а која и ми подписујемо:

„Питамо. Ако би данас постојале организоване хришћанске заједнице које одбацују, примера ради, Орос „једносуптан“ из Символа Никео-Цариградског и уверавају да прихватају смисао који се овим изразом исказује у Символу, али не и саму формулацију Првог у Никеји Васељенског Сабора, и следствено и сам овај Символ, да ли би били прихваћени као православни?“

Питамо, такође. Постоје и данас, иако малобројни, хришћани који припадају неким „од најмањих Цркава Истока“, „Асирској Несторијанској“, који не примају Трећи Васељенски Сабор, ако наравно изјаве званично да примају учење Сабора, али не и сам Сабор и његову дефиницију, хоће ли се сматрати као православни?“

Питамо још. Ако примамо као православне оне који одбацују дефиницију Халкидона, може ли и даље да опстане као доказ нас Православних, став да кроз Filioque Римокатолика долази додатак – промена у учење Символа Никео – Цариградског о происхођењу Светога Духа, под претпоставком да Римокатолици тврде да кроз додатак Filioque не мења се учење Символа вере, него се просто оно „тумачи“.

И питамо даље. Ако буду примљени као Православни Противхалкидоњани који одбацују Четврти у Халкидону Васељенски Сабор и будемо уведени у „пуну заједницу две породице Цркава у Христу Господу нашем“, према тексту „Саопштења“, хоће ли постојати у, већ, једној Цркви верници који примају седам Васељенских Сабора и верници који их не примају?

И још питамо. Хоће ли се тражити у будуће, као до сада, од изабраних Епископа који треба да буду хиротонисани, прихватање свих седам Васељенских Сабора и њихово исповедање, као вођених просвећујућом благодати Пресветога Духа, излажући учење праве вере, или ће се од једних тражити а од других се неће тражити? (Н. Мицопулу, наведено дело 1992, бр. 6, стр. 193 и бр. 7, стр. 238).

Даље треба узети у обзир да по Преосв. Ефеса: „О саборности и Саборима поимање браће Старих Источњака битно је различито од нашег, јер и раздаљина између наше два света по питању Васељенских Сабора јесте велика“ (Митроп. Мирски Хризостом Константињидис, у нав. дело свеска 2, стр. 227). И резимира Преосвешћени: „У сваком случају, једно такво поимање о Васељенским Саборима као посебавезним елементима апсолутног изражаја светости и ауторитета Цркве треба да баца у размислање и узнемиреност не само Православну страну, него и Римокатоличку, са познатом ширином саборности њене“ (исто).

6. Тврди се да скидање анатема које су Васељенски Сабори бацили на „Оце“ противхалкидоњана јесте могуће од Првопрестолника Православних Цркава. У пис тога се наводе неки примери, који било да нису историјски потврђени било да се не односе на Васељенске Саборе.

У вези тога проблема имамо да примјетимо следеће:

а) У овим примерима се ради о усамљеним појединцима а не никак о јересијарсима и вођама читавих јеретичких „цркава“. У случају, пак иконоборца императора Теофила, треба разјаснити да се он у часу смрти своје покајао, а свети Методије пије скинуо свобухватну и саму главну апатему против иконоборца, него се само помолио са целом Црквом за опроштај дупе његове (Види: Тумачење на Синаксар у Недељу Православља у Триоду, Атипа, 1992, стр. 148).

Као што примећује отац Георгије Флоровски о скидању апатеме Четвртог Васељенског Сабора: „Не ради се о некој простој, формалној апатем. Случај је свакако много тежи, када је апатема теолошког карактера“ (код: Просв. Хризостома Константињиду, нав. дело стр. 233).

б) Усамљени случајеви који у Цркви бивају по икономији не стварају закон, него остају претежнији свештени канони, као што је негде речено: „Оно што је ретко не поставља се за закон Цркве...“ Ако би усамљени случајеви прсвагнули Свештене Каноне, срушио би се сав канонски поредак Цркве.

в) Скидање анатема Васељенских Сабора ставља под сумњу ауторитет и власт Васељенских Сабора као непогрешивих изражавалаца православне вере.⁴

Такође по Професору, Протојереју о. Теодору Зиси: „Није питање тумачења, него измене и рушења одлука Васељенских Сабора. Шта ће бити, примера ради, које тумачење ћемо дати дефиницији (за Орос) вере VII у Никеји Васељенског Сабора, која возглављује целокупну православну веру и где за противхалкидоњане и њихове светитеље говори следеће: „Уједно с тим и две природе исповедамо Оваплошенога нас ради из Пречисте Богородице и Приснодјеве Марије,“ нега савршеног Бога и савршеног човјека познајемо, као што је и у Халкидону Сабор прогласио, Евтихија и Диоскора који су хулили, изгнали изван божанске оgrade, придодавши овима Севира, Петра и многохулни низ оних који су са њима повезани“. Одлуке Васељенских Сабора сматрамо ми Православни као непогрешиве, јер су донешене под руководством Светога Духа и потврђене од самосвести Цркве свих векова. Тумачењима дакле и теолошким софизмима хоћемо ли да нарушимо ауторитет и важност Васељенских Сабора и изазвајемо раскол у вечном и непрекиданом јединству и католичности (=саборности) Православне Цркве, намећући православнима двадесетог века да верују друкчије у вези противхалкидоњана од Православних претходних генерација, иако су ону веру утврдиле и предавале просвешћене и свете личности? Није лака ствар теологија, да може иско да се игра и да преговара са циљем да ствара личне или

⁴ Карактеристично је и мишљење капонисте архиепископа Јеронима Коцониса: „Апсолутно јединство у догми захтевала је увек Црква, када се радило о споразумевању са јеретичким који постоје изван ње, предпостављајући да сачува јединост од њих, него ли да потвори (фалсификује) свој догмат и заједно с тим лажно и заблудно јединство“ (Архим. Јероним Коцони, Проблеми „црквене икономије“, Атипа 1957).

друштвене односе. Ако порушиш нешто, срупиће се цела зграда. Свети Оци су то знали врло добро, и зато су као једини пут и метод сједињења јеретика указивали (захтевали) одрицање од јереси и прихватање православног учења. Ми сада смо унапред искључили тај метод, будући да смо их већ признали као Православне и ставили их унутар оградe Православне Цркве, из које су их непогрешиво и богонадахнуто избацили Свети Оци кроз одлуке Васељенских Сабора⁴.

7. Сви досадашњи договори не носе на себи печат саборности. Проблеми се договарају од Комисија ограниченог броја јерараха и богослова (једномисленика по питању схватања противхалкидонана), и одобравају се опст од Сабора са малим бројем чланова без ширег учешћа Јерархија Помесних Цркава и широког саборског заседања, у којем би се слободно чула гледишта оних који се не слажу, па тек после тога да одлуче Јерарси.

Али и у пуноћи Цркве, посебно оних који су заинтересовани за веру, не постоји потребна обавештеност и прихватање онога што се дешава.

Преосвећени Митрополит Никопољски пише да: „Следује подношење представки у Свештеним Саборима. Они имају право да уваже и погурају колико хоће дијалог. Текстови дијалога су проста саопштења за Свештене Саборе. После подношења таквих излагања Мешовитих Комисија за Дијалог, и од стране Сабора (Помесних Цркава) једногласно прихватање истих, биће просуђено од једног ширег Сабора, да ли треба да се материјализују (остваре) резултати дијалога. Овај Сабор ће решавати у последњем стадијуму то питање. За сада, дакле, што се тиче дијалога са противхалкидонанима налазимо се у неком од почетних стадијума“ (Митр. Никопољски Мелетије, нав. дело стр. 12).

Слажемо се са овим учењем, свакако под претпоставком, да ће свест Црквене пуноће прихватити ове предлоге. Међутим, текст Мешовите Комисије не предвиђа ову процедуру, него предлаже непосредно уклањање анатема и сједињење.

8. Верујемо да једно истинско сједињење претпоставља прихватање, од стране противхалкидонана, светих седам Васељенских Сабора и свих Отаца наше свете Цркве, као светих Јована Дамаскина, Максима Исповедника, Григорија Паламе, као правих изражавалаца тих Сабора.

По досадашњим покушајима сједињења Православних и Противхалкидонана, још од времена светог Фотија, тражено је од њих пуно прихватање светих IV, V, VI и VII Васељенског Сабора. Ово је први пут од тада, да се не захтева са њихове стране прихватање Васељенских Сабора.

Као што примећује Преосвећени Ефеса: „Прво, Васељенски Сабори V и VI безоговорно су додали и нове елементе у појмане и прихватање христолошког догмата и нису се ограничили само на држање предапога им. Што се тиче IV Васељенског Сабора, познат је његов допринос христолошкој догми. Три ова Васељенска Сабора: IV, V и VI, били су темељ и претпоставка целокупне христо-

лошке вере Цркве после прва три Васељенска Сабора. Неприхватање истих, означава неприхватање у целости христолошког учења Цркве, и природно уклања базу и могућност разговора по питању како Васељенских Сабора, тако и ове саме христологије.

Други један елемент уноси се у једно гледиште, необјашњив, и усуђујем се да кажем, крајње узнемиравајући, којег је издашно дефинисао Коптски Патријарх Шенуда III, у говору који је произио пред нашом Међуправославном Комисијом за дијалог са Старим Источњачким Црквама у Шамбезију прошлог фебруара. Коптски Патријарх том приликом је рекао: „Што се тиче Васељенског Сабора, примамо прва три од њих... Одбацујемо Сабор Халкидонски. Могу да кажем потпуно отворено, да све Источњачке Цркве не могу да прихвате Халкидонски Сабор... Имате седам Васељенских Сабора. Ако вам фали један, нећете изгубити много ствари“ (Митр. Мирски Хризостом Константинодис, нав. дело стр. 229-230).

Питамо се, какво ће бити то сједињење у којем ћемо ми прихватити Васељенске Саборе, а они их неће примати? Ми ћемо имати Диоскора и Ссвира као јеретике а они ће их имати као свете?⁵ Ми ћемо имати Сабор у Ефесу као разбојнички а они ће га имати као православан?

И како је могуће да буде сједињење међу нама таквима, када не примају нашу Цркву као што јесте него под ограничењима и „подкресану“? И зар је могуће да ми прихватимо такво сједињење?

Ако Противхалкидонани верују за саме себе да су у потпуности православни и дакле није у опасности њихово спасење, онда зашто хоће сједињење са нашом Црквом, коју не прихватају у целости и којој не прилазе са смирењем и покајањем? И пита нагопи нас да их примамо прихватајући и њихове формуле којима они одбацују фундаменталне наше еклисиолошке принципе?

Је ли, дакле, нека циљност сједињења политичког карактера, за решавање потреба које произилазе од заједничких нерелигиозних утицаја догођан разлог за овакво сумњиво и двосмислено сједињење?

Или можда црквена унифицирања типа мирне коегзистенције гурају се напред да би послужили плановима политичких унифицирања нашег века?

9. Поред прихватања од Противхалкидонских теолога, који разговарају са Православцима, знакова православне христологије, исто тако треба да се испита (утврди) да ли ову христологију прихватају клирици и пуноћа њихових цркава, јер смо обавештени да пионери (првци који раде) уједињења разликују се од пуноће њихових Цркава. А постоје и саопштења Противхалкидонских Патријараха и теолога супротна ономе што је одлучено у Комисијама.

⁵ О „светости“ Диоскора пише проф. Трембела: „Поврх тога како је могуће да се прогласи за светитеља Диоскор, који се оптужује као морални извршилац смрти Патријарха Флавијана, исто је апсурдно и Папу Лава у Томосу, чији су читави писуми ушли у састав Ороса Четвртог и Шестог Васељенског Сабора“ (Трембела Пал., О Екуменском Покрету и Богословским Дијалозима. Полувластични Списи, Атипа 1972, 39-40, 234, белешка).

Тим поводом карактеристична је увереност проф. г-на Н. Мицопулоса: „Од онога што сам проучавао и видео:

а) Из ставова Отаца Цркве о Противхалкидоњанима,
б) текстова два заједничка саопштења Мелитовитих Комисија 1989. и 1990. г. и

в) личних разговора са врло ми драгим, студентима и дипломираним, од којих су многи одлични из мога предмета, не само да се писам уверио да је христологија Противхалкидоњана православна, него сам убеђен да није православна и тачније није православна по питању догме ипостасног сједињења двеју Христових природа“ (Догматске претпоставке, у повинама „Орт. Типос, Лист 1061, 4.2.1994. г.).

10. Видимо да у дијалогу са Противхалкидоњанима преовлађују два основна правца, који карактеришу и дијалог са Римокатолицима. То јест:

а) Признање друге јеретичке цркве било као „сестре“ цркве, било као равночестне „породице“, и одступање од наше претензије да Једна, Света, Католичанска (=Саборна) и Апостолска Црква јесте само наша Православна Црква.

б) Пожуривање сједињења заобилажењем разлика, које или се прећуткују или се минимизирају.

После свега горе реченог произилази да се још нису испуниле претпоставке за сједињење са Противхалкидоњанима, и да случајно убрзано сједињење растављене неће сјединити хармонично а сједињене ће разбити.

Због тога би требало да по свему достојни поштовања оци и браћа који учествују у Дијалогу и убрзавају га, као и остали који имају водећа места у Поштовањем Јерархијама, да размисле о одговорности за нови раскол, много шири од старокалсидарског, и да помогну да се обустави процедура сједињења у непосредној будућности, него да претходи широка обавештеност и разговори између Просвећене Г-де Архијереја, свештеног Клира и народа. И уколико буде дејствовала Свест Цркве без принуде и слободно, тада нек буде оно што ће успокојити савест Цркве.

Нек се и овај текст сматра као један доказ више да свест (неког) дела Цркве није успокојена оним што је до сада одлучено, нити ће прихватити такво сједињење.

У Светој Гори, 1.-ог фебруара 1994. г.

Чланови Комисије:

1. Ман. Ватопеда – Игуман Архимандрит Јофрем
2. Ман. Дионисијата – Јеромонах Епифаније
3. Ман. Филотеја – Јеромонах Лука
4. Ман. Григоријата – Игуман Архимандрит Георгије

Са грчког превео епископ Артемије

О ТЕРИТОРИЈАЛНОМ УСТРОЈСТВУ ЦРКВЕ

И ОДНОСУ ТОГА УСТРОЈСТВА ПРЕМА ПОЛИТИЧКОМ УСТРОЈСТВУ, У КАНОНИМА

Црква представља јединствену групу људи. Ова јединственост се потпуно огледа у томе, што су сви они, заправо, једно једино Тело Господа Исуса Христа. А Он је Цркви и глава, и темељ. Према главом и темељом на Насбесима, Црква, војујућа Црква, људи који је чине су на земљи, у историји. Тако, та група људи, ако и јесу једно Тело, они још увек подлежу закону простора. Они живе расути по целој земљи. Али, ако и јесу расути, нису од Бога остављени расути у анархији, већ напротив, у реду, организовани у аутокефалне цркве, црквене аутономије, епископије и црквене општине – парохије. Сијач кад сије, баца зрна наоко без реда, куд које падне, али када жито никне, све се покаже савршено равномерно, у складу и поретку.

Иако је Црква творевина не од овог света, људи који је чине нису изузети од света. Они у свету живе. Јер када би се изузели од света, како би се свет спасао? Ако и живе у свету, они не деле грех са светом, нити узимају духа његовога. Ако и не деле грех, али деле муку, историју. Како је свет политички подељен, територијално на разне државе, то и верни народ живи подељен у разне државе, већ према месту свога живљења.

Какав је однос између просторне организованости једне Цркве, и политичке организованости света на државе?

Одговор на постављено питање, у пуноћи својој, лакше је докучити, ако се пође од појма литургијског конкретног скупа, који представља епископ, свештеник са верницима на литургији, у одређеном храму, одређеног града. Лакше је, јер се тако у разматрање уводи и историја, а при том литургијачност увек упућује на једну, саборну Цркву. Уосталом, погледајмо 34. Апостолски канон:

„Епископи свакога народа треба да познају првога између њих и да га сматрају као главу, и ништа важнијег да не предузмемо без његовога знања, него сваки нека предузме само оно, што се тиче његове епархије* и подручних мјеста. Али ни онај први епископ нека не чини ништа без знања свију осталих епископа. Јер ће тако бити једнодушност и прославиће се Бог кроз Господа у Светоме Духу, Отац и Син и Свети Дух.“

* Ово је једини канон који под термином епархија не подразумева митрополију (у ондашњем смислу заједнице више епископија), него једну епископију.

Канон говори о односу између епископа, дакле о односу између помесних цркава, литургијских скупова. Али и сам канон говори да у правилном односу тих, помесних цркава се налази „једнодушност и прославиће се Бог кроз Господа у Светоме Духу“, дакле пројављује се једна, саборна Црква. Задржимо се још мало код овога канона. Он одређује какав однос треба да влада између епархија (одн. епископија) у оквиру шире заједнице многих епархија-митрополије. У унутрашњим пословима ове епископије су равноправне и самосталне, док у пословима од заједничког интереса за митрополију, оне нису равноправне. Једна епископија је повлашћена. Епископ који заузима пун престо је као глава осталим. Но, и поред тога, тај није апсолутиста, него све чини кроз сабор свих епископа. Одакле то да једна епископија буде повлашћена, ако знамо да су сви епископи међу собом равноправни, да су и све литургијске заједнице једнаке, јер је једна литургија? А опет, се појављује једна заједница, епископија као глава другим?

Апостоли, и њихови први непосредни пријемници епископи, су пирићи јеванђеља, оснивали у значајнијим градовима Римскога Царства, црквене општине. Оне су биле литургијски оспособљене, и биле су просторно заокружене. Од њих се јеванђеље ширило по оближњим мањим градовима, у којима су се такође образовале црквене општине. Тако су читаве области царства биле организоване у мноштво црквених општина-епископија. Ове епископије нису биле изоловане међу собом. Напротив, постојала је тежња за удруживањем у заједнице епископија. Та тежња није почивала на некој произвољној жељи, или емоцији, већ на нужности, која има корен у саборном карактеру саме Цркве.

Мора се знати да једна епископија, ма којим називом се одликовала, не може да опстане без општења са другим епископијама. Њен унутрашњи, литургијски основ јој то онемогућава. Наиме, епископија почива на оној власти благодатној, коју је Господ Исус Христос предао саборно свим апостолима заједно. Та власт делом се састоји у томе да апостоли, а доцније њихови прејемници епископи могу свршавати свете тајне. Дакле и литургију, која је основ Цркве. У епископији извор те власти јесте епископ. И без њега нема ни епископије, ни Цркве, ни Хришћана. Јер нема литургије, јер нема власти да се она служи. Тако да би хипотетички замислила изолована епископија, кад остане без свог епископа, заправо одумрла. Јер да би добила новог епископа мора уз њу постојати још две, а заправо још пет других епископија. Јер:

„Епископа нека постављају два или три епископа.“ (1. апостолски канон) Епископска власт, како је саборно примљена, тако се саборно и предаје. Господ, који и данас даје ту власт, даје је преко оних којима ју је већ дао, и то када су сабрана два или три таква (Мат. 18. 20. и сл.). Према томе, из разлога опстанка и продужетка епископске власти, епископија не може бити самодоволна јединица.

Када би речено, било све што тиче епископије на удруживање, могло би се закључити да је то удруживање било тек спорадично, по потреби. Није само предавање епископске власти једино што се чини саборно. Саборно се суди и свргава, бране и утврђују догмати

вере, врши разграничење међу епархијама, установљавају се нове епархије, и још много другог. Зато нпр. 37. апостолски канон одређује:

„Два пута у години нека бива сабор епископа, и нека међу собом испитују догмате благодатија и рјешавају црквене спорове који се истакну...“

Сви ти послови су заправо они који се тичу целе митрополије, и они су тако бројни и разноврсни, да условљавају врло чврсто повезивање епископија у митрополију. Све то је изискивало да неко о заједничким пословима води сталан надзор, а тај неко је митрополит. Он се од осталих епископа литургијски не разликује, па отуда нема права да се меша у ствари од значаја само за једну епископију, нити сме у општим стварима да одлучује самовољно, без сабора епископа.

Митрополит је епископ, који заузима катедру оне епископије, која има највећу част међу епископијама. Та епископија је најчешће она, коју су изворно основали сами апостоли, или она од које су ширењем јеванђеља настајале друге епископије, или она која се географски намстала (саобраћајним везама, значајем града у животу) за средиште. У очувању чисте вере, посебно су се истицали епископи – митрополити. За митрополита, који седи на трону самих апостола, бирао се најодличнији човек. Па је он, као предстојник Цркве мајке, водио брижљив надзор над Црквама од његове поставке. Затим је, боравећи у значајном граду, био у прилици да сав живот у области сагледа, и на све правовремено реагује. Важно је рећи да није било аутоматизма при одређивању која ће епископија бити митрополија. О томе је морао да се изјасни сабор епископа, и да сви потврде да је односна епископија свима „као глава“.

Ове митрополије са правом надзора треба разликовати од оних, које то право немају, али су почаствоване називом митрополије. О томе говори 12. канон IV Вас. Саб.:

„... Који су пак градови услед царских грамата одликовани били насловом митрополије, нека уживају само част, исто као и епископ, који том црквом управља уз потпуно очување правој митрополији њених права.“

Дакле, не може цар, политичком влашћу да одлучује о територијалној организацији Цркве. Инак он може, по канонима, да прогласи неки град за престоницу провинције или царства, одликује епископа тог града чашћу да се назива митрополит и да седи у сабору испред других епископа. Но, тај нема власт правој митрополити, да врши над целом области надзор у општим пословима. Само ако Црква нађе за корисно, она може у ту, нову престоницу пренети и част и власт праве митрополије. Јасно је да Црква може у неки град који је у политичком смислу престоница, и сама, без цара, одликовати називом митрополије по части. Томе је пример у 3. канону II Вас. Саб.:

„Епископ Цариграда нека има првенство части после Римскога епископа, с тога што је овај град нови Рим.“

Престони положај Цариграда овде је разлог да Црква његовом епископу да част да међу свим епископима хришћанског света седи

на другом месту, после епископа Рима. Али у погледу власти овај канон не мења његов статус. Епископија Цариграда била је у области митрополита ираклијскога, и тај однос између та два епископа остао је непромењен, све до IV В. Саб. Али у части епископ Цариграда био је уздигнут не само изнад епископа ираклијскога, већ и изнад много старијих и од апостола основаних Цркава као нпр., антиохијска, александријска, ефеска... И то само из једног разлога – Цариград је био политичка престоница Источног Римског Царства. Дакле, Црква респектује чињенице политичког карактера. Али аутоматизма нема. Јер је пуно времена прошло од како је Цариградски епископ уздигнут у части, док није уздигнут и у власти.

Са ширењем хришћанства, нарочито са проглашењем хришћанства за званичну религију Римског Царства, долази до даљег удруживања помесних Цркава (=епископија). Долази до удруживања митрополитских области у шире области – дијецезе.

У прво време митрополије су биле аутокефалне. Сабор епископа једне митрополитске области је самостално постављао епископе у својој области, судио им, свргавао, и уопште све послове општег карактера је завршавао. На одлуку митрополитског сабора, није се имало коме жалити. Када су се митрополије почеле удруживати у дијецезе, дошло је до преламања аутокефалности. Она је у пуној мери била тек код Сабора дијецезе. Митрополитски сабори су и даље вршили постављања, свргавања, и све друго у својој области, али се надзор над њиховим радом установио у сабору дијецезе. Али на одлуку сабора дијецезе нико више није могао да се жали.

Структура дијецезе је слична структури митрополије, али на вишем нивоу. Чиниле су је више митрополија, али је једна од митрополија била повлашћена да врши надзор над пословима од општег интереса за дијецезу. Њен митрополит је постављао остале митрополите, али су остали, постављали своје епископе, наравно у сабору за који су били повлашћени. Повлашћени митрополит је у општем сабору дијецезе постављао митрополите, а ови су у својим, митрополитским саборима постављали епископе у својим областима. Ово постављање митрополитских сабора, и вршење свих других послова у првој инстанци јесте оно што 6. канон I В. Саб. зове повластицом Цркава. Но, по том истом канону није ваљано постављање епископа против воље митрополита; те је оно морало бити потврђено и од митрополита дијецезе, али он није могао, због чувања повластица митрополитских сабора, да натуре епископа мимо воље „обичног“ митрополита и његовог сабора. Да погледамо 6. канон I В. Саб.:

„Нека важе стари обичаји, који постоје за Египат, Ливију и Пентапољ, наиме, да александријски епископ има власт над свима тима областима; јер сходно обичају тако има и римски епископ. Исто тако и у Антиохији и у другим епархијама нека се чувају повластице Цркава. Свакако пак нека буде познато, да ако ко постави епископ без приволе митрополита, велики сабор одређује, да такав не смије остати епископом. Али ако су сви епископи сложни били у избору, и избор је био уредан и по

црквеном правилу, а два или три се супротставе због наклоности своје к опорби у таквом случају нека важи глас већине.“

Канон само потврђује „стари обичај“. Александријски епископ има власт и над митрополитима Ливије и Пентапоља. Тако је он истовремено епископ града Александрије, митрополит александријски, и повлашћени митрополит александријске дијецезе. О његовој титули канон ништа не говори. Али из права којим располаже сигурно је да он још није патријарх. Али је чињеница, да су се из дијецезе, врсомом, учвршћивањем веза међу митрополијама, развили патријархати.

Шта је довело до удруживања митрополија, и шта је условило да те везе постају све чвршће? Шта је нагнало аутокефалне митрополије да се удружују и да губе пуноћу своје аутокефалности? Јер, данас ми видимо супротне тежње неких.

Аутокефалност јесте власт, али не власт по којој се људи међу собом надгорњавају. Она је власт дата од Бога да би се црквени живот верника одвијао у реду, са што је мање могуће смутњи. И управо тога ради митрополије су удруживале своје аутокефалности. Само велике области, са својим великим саборима су могле да се супротставе семену зла – јереси и расколима. Понекад су се тога ради сазивали још шири сабори – помесни сабори, а кадкад и свехришћански, васељенски сабори. Стара је изрека: у ширим саборима Истина је уочљивија. Даље, црквена дисциплина није била без мане, те је долазило до уплитања разних, туђих епископа у послове појединих митрополија, што је доводило до забуна, „заметања Цркава“ како каже 2. канон II В. Саб., на које, будући да су митрополије биле самосталне, аутокефалне, није имао ко да благовремено реагује. Осим тога, стварањем већег, дијецезалног сабора, створила се могућност да се спор решен у митрополији још једном расправи, са више ауторитета.

Стварање дијецеза условило је још нешто. То се види из 2. канона II В. Саб.:

„Епископи да не простиру своје власти преко своје дијецезе на Цркве ван својих граница, и да не замстају Цркава; него, по правилима, Александријски епископ управља само Египтом; епископ Истока водиће старање о самом Истоку, уз очување повластица признатих Никејским правилима Цркви Антиохијској; Епископи Азијатске дијецезе водиће старање само у Азији; они Понта само о Понту; а они Тракије управљаће само у Тракији... А оне Цркве, које су међу варварским народима, имаће се управљати по отачаском обичају, који се досада чувао.“

Канон говори о границама дијецеза, и одређује их. Те границе по канону су управо границе провинција, политичких јединица на које се делило Источно Римско Царство. Нпр. Александријски епископ управља Александријском дијецезом, коју канон зове Египтом. То је у овом случају термилолошка ознака за египатску провинцију. Јер, Александријски епископ (в. 6. канон I В. Саб.) управља митрополијама Египта, Ливије и Пентапоља (иако се изреком не спомиње, овде спада и митрополија Тивијаде, јер је њен митрополит Мелетије био повод издавању канона). А Египат (источни), Ливија,

Пентапољ, и Тивијада, сачињавају провинцију египатску. Дакле при одређивању граница дијецезе користе се изрази политичко-територијалне поделе царства, па су дијецезе разграничене баш по тој подели. И делови дијецеза, митрополије се такође разграничавају по областима које политички територијално чине провинције. Да ли је то случајно?

Није! Овај, други канон II Вас. Саб. умногоме је понављање шестог канона I Вас. Саб. Шта више на њега се и позива. У разграничењу дијецеза које се налазе на Истоку (*Praefectus Orientis*), помињу се повластице дате Антиохијској Цркви, и то баш 6. канонем I Вас. Саб. Те повластице, колико се тичу права унутрашњих епископија и митрополија Антиохијске дијецезе, толико се тичу и права саме дијецезе у односу на своје делове, и у односу на остале дијецезе. Тако, II Вас. Саб. под Антиохијску дијецезу сврстава исто што и I Вас. Саб., а наиме територију провинције Сиријске, без Кипра, који је сходно старом обичају, због географске одвојености био аутокефалан, коју су чиниле: *Syria, Palaestina, Phoenicia, Arabia, Cilicia, Isauria, Mesopotamia, Osroëna, Euphratensis* и *Cypria*. Осим, дакле Кипра, све ове области су имале своје митрополије, и сачињавале су дијецезу Антиохије. Политичка подела царства, иста је као и подела црквених области, осим самог Кипра.

Даљс, Азија (Проконзуларна) била је провинција са престоницом у Ефесу, где је било седиште повлашћеног митрополита Азијске дијецезе. Понт је имао престоницу у Кападокији Кесаријској, где је опет било седиште повлашћеног митрополита Понтске дијецезе. Тракија је била провинција са престоницом у Ираклији, где је било и седиште повлашћеног митрополита Тракијске дијецезе.

Ови митрополити: Александријски, Антиохијски, Ефески, Кападокијски, Ираклијски и Кипарски, били су поглавари Црква Истока.

Територијално организовање Цркве се поклапа са територијалним организовањем државе. Потреба да се усклади организовање Црквених области са државним, је један од мотива удруживања митрополија у дијецезе. Та потреба није нешто природно, већ је она дубоко црквена. Нашла је свој израз у 17. канону IV Вас. Саб., чију одредбу понавља и 38. канон Трулског Саб.:

„... ако је царском влашћу основан нови град, или унапријед се оснује, у таквоме случају организовање црквених послова нека слиједи организовање државном и грађанском.“

Ова одредба, иако је поповљена од Отаца Трулског Сабора, ипак нема апсолутно обавезујући карактер. Узмемо, упоређења ради, већ наведену одредбу 12. канона IV Вас. Саб. Занимљиво је да су на истом Сабору донете ове две одлуке (12. и 17. канон. Онај, 12. канон се односи на промењено стање при „организовању државном и грађанском“, и одређује да се самом том променом, до евентуалне одлуке Сабора, не мења, „организовање црквених послова“. Могло би се закључити да се одредба 17. канона односи као наредба Цркви да Сабором одмах усклади организовање својих послова са новом политичком ситуацијом. Међутим, видели смо да је Цариград поставши престоница целог Истока, прво уздигнут у част, 381.

године, а тек 451. године и у власти. Ова, дакле, одредба није слепо парећенс, већ напротив израз потребе Цркве да своју организацију усклади са политичком, све у циљу што правилнијег црквеног живота. Да је другачије зар би Црква Кипарска могла бити независна од власти Антиохијског епископа. Ту је разлог географске одвојености био одлучивији од разлога политичке организованости. И још одредбом 2. канона II Вас. Саб., Цркве, које се налазе изван граница Римског Царства, тј. „међу варварским народима“, не морају да следе политичку подзелу у државама тих народа, већ могу бити у власти дијецеза, које су их основале, или чак бити и потпуно аутокефалне. Зашто? Јер је политички живот тих народа био несталан, по квалитету такав да није могао позитивно утицати на црквени живот.

Какво је оправдање ове потребе Цркве, коју изражавају канони 17. II Вас. Саб. и 38. Трулског Сабора?

Постоји изрека: „Сви путеви воде у Рим.“ Заиста, сав живот је окренут престолом граду. Живот области окренут је престоници (митрополи) области, а на исти начин, и живот провинције је окренут престоници провинције. Црква не може да не прати токове живота, те путеве који воде и у Лицију, и у Александрију... Црква по своме живописном значају, мора бити у животу народа. Ако би се измакла од живота народа, као да би се измакла и од саме себе. „Читај живот свој Христу Богу предајмо“ пева Црква на литургији.

Осим тога, Римска држава је постала хришћанска. Потврдило се старозаветно предање да ће цар бити бранилац Цркве. И заиста, Римска држава и Црква, временом су развили међусобну сарадњу, све на бољитак и спасење народа. Свакако да она средства која Црква није имала, уступала јој је држава, и обратно. На пример, ако би законито свргнути епископ одбио да одступи од епископије, Црква би се обратила држави да она својом силом принуди узурпатора да преда катедру...

Све је то био један између разлога да су митрополије удруживале своје аутокефалности у дијецезе.

Зашто дијецезе нису удруживале своје области у једну Васеленску Цркву? У извесном смислу, оне то јесу урадиле, а у извесном смислу нису.

Територијално организовање Цркве, према територијалној организованости државе, јесте унутрашња потреба црквеног живота. И тамо где те потребе нема, одредба 17. канона IV Вас. Саб. нема примене. Заиста, провинције, у политичком смислу, су биле у потчињености царском престолу. Међутим, Цркве, дијецезе нису пратиле у институционалном смислу, ову, највишу, организованост државе. Јер за то није било потребе.

Није било потребе за стварањем једног, централног сабора, као сталног органа, где би се постављали и свргавали митрополити дијецеза. Није било потребе да се само једна епископија, и њена катедра и у власти уздигне над свима осталима, те да њен епископ буде „кписз свега хришћанства“, тј. *pontifex maximus*. Све то због карактера саме власти на којој је Господ Исус Христос основао Цркву. Та власт је увек саборна. И у територијалном погледу, нужно је да на земљи Цркву представљају једнакоправне, аутокефалне Цркве,

свака са пуноћом поменуте власти. Али те, помесне Цркве нису, нити су могле бити потпуно одвојене. Оне су у непрестаном догматском и каноничком општењу, који свој израз има у *ad hoc* држаним Васељенским Саборима, држаним у различитим градовима, пикад у Риму, који је по части први! Реалан живот дијецезе се мора у њој суверено и окончава. Оно шта би било реалног заједничког живота свега хришћанства, је премало за стварање институционалног организма. Дотле саборни карактер власти, претпоставља сталну равнотежу међу деловима једне, саборне Цркве. И данас видимо са каквим се животним проблемима срећу и боре римокатолици, који су створили управо овакву централизовану организацију. У њој се наине изгубила саборност, ради које је и створена. Онолико општег у животу помесних Цркава, колико реално постоји, толико су дијецезе и удружиле. То се види из канона.

При појави јереси која је по квалитету таква да угрожава целу дијецезу, или чак и више њих, одржавали су се Васељенски Сабори. Ако јерес не би имала тај значај, сабор дијецеза би осудио ту јерес и о том обавестио друге Цркве. Њихово прихватање те осуде би такође био глас Васељенске Цркве. Слично је и са повредом црквеног реда. Васељенски Сабор, иако сазиван у изузетним приликама, јесте сублимација све црквене власти, и израз је уједно највеће црквене власти. Но, иако такав, он никада није чинио оно што је прво право сабора помесних Цркава, а то је постављање и свргавање епископа. Ово је можда необично, али је од највеће важности, и пије случајно.

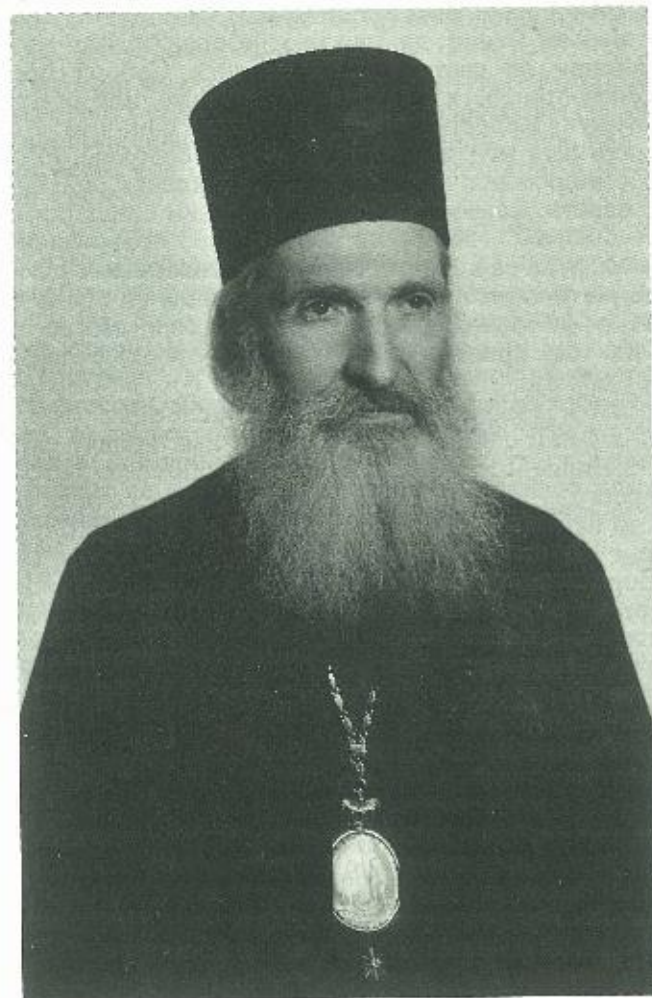
Уколико би Васељенски Сабор по својој власти поставио епископа на катедру једне аутокефалне Цркве, тада би он парушио суштину аутокефалности, и дубље гледано, нарушио би саборност Цркве. Суштина аутокефалности је изражена у одредби 4. канона I Вас. Саб.:

„Епископ треба уопће да буде постављен од свију епископа, који су у епархији“.

Епархија је у терминологији канона област са више епископија, која има свој установљени сабор, и која је литургијски способна за уредан црквени живот. Само је, дакле, таквом сабору и епископима који га чине, дозвољено да постављају епископа у својој области. То њихово право је ексклузивно, и само ако дотични сабор позове ког епископа са стране, њему је тада допуштено да учествује у постављању епископа у тај сабор. Аутокефалност је по Богу дарована Црквама, а канонима заштићена. Она је у функцији уредног унутрашњег црквеног живота, али и у функцији саборности Цркве.

Саборност Цркве није у институцији. Она је у животној, истинитој равнотежи једнакоправних делова, који су у општењу. У литургијском смислу саборност је сабирање у Господу Исусу Христу (1. Кор. 10. 16. и 17.). Ти једнакоправни делови су истоврсмено и пуноправни. Тек тако се, обезбеђујући аутокефалност, обезбеђује и саборност.

То је разлог што Васељенски Сабор, није самовласно постављао епископа. Да је то учинио деловао би сам против себе. А тиме би себе дезавуисао. Васељенски Сабор не изражава саборност све Цркве самим својим постојањем, већ својим радом, и одлукама, које морају бити црквене, и по догматима и по канонима.

Њ. Свештоси Патријарх српски Њ-н Павле

Са свргнућем је иста ствар. Васељенски Сабор у Ефесу осудио је јерес Келестијеву и Несторијеву, а потом обавештава помесне Цркве, и њихове саборе да следбенике ове јереси из својих редова, у складу са канонима, свргну. Овај Васељенски Сабор, следећи мисао да је јеретички епископ – лажни епископ (в. 15. канон 9. Пом. Саб.), такве епископе лишава сваког права и власти, али епископства их не лишава. То је искључиво право Сабора аутокефалне Цркве, чији

су то епископи, без обзира на ранг њихов. То је илустрација са каквим обзиром Васељенски Сабор поштује право аутокефалности. Погледајмо нпр. 1. канон поменутог III Вас. Саб.:

„Пошто треба, да и они, који пијесу светоме Сабору присуствовали с каквог узрока, било црквеног било тјелесног, знаду, шта је на истоме установљено, саопшћујемо Вапој светињи и љубави Вапој, да, ако је који епархијални митрополит, одступивши од светог и васионскога Сабора прешао или упапријед пријеђе к збору одмстничкоме, или је примио или прими науку Келестијесу, такав никојим начином не смије предузимати шта противу епископа своје епархије, јер је он већ одсад Сабором искључен из сваког црквеног опћења и лишени сваке власти. Самим ће пак епархијалним епископима, заједно са оближњим митрополитима, који православнио мисле, подлежати, да га коначно свргну са епископског ступња.“

Право да се свргне епископ јесте довршених права да се исти постави. Ако би неки други сабор, ма који, могао да свргне епископа, то би крњило права сабора аутокефалне Цркве у постављању истога.

Занимљива је одредба 9. канона IV Вас. Саб.:

„... Ако пак епископ, или клирик, има правду са дотичним епархијалним митрополитом, нека се обрати егзарху дијецезе, или престолу царскога Цариграда, и код њега нека се суди.“

Слично одређује и 17. канон истога Сабора. Уколико клирик или епископ има спор са својим митрополитом, он се редовно обраћа сабору (егзарх му председава) дијецезе као ширем од онога коме председава односно митрополит. Редовно, одлука сабора дијецезе је коначна, јер 2. канон II Вас. Саб. изричито говори:

„... наравно је, да ће пословима сваке дијецезе управљати дотични епархијални сабор...“

Осим тога, по 6. канону истог II Вас. Саб.:

„... Који пак по изјављеноме, прсзирући издане наредбе, усуди се досађивати цару, или судовима свјетовних власти, или узнемиравати Васељенски Сабор, такви ни под који начин...“

Дакле, пресуда сабора дијецезе је коначна. Њу, не могу променити ни цар, ни грађански суд, па чак ни Васељенски Сабор (ово последње, важи ако је пресуда законита). Међутим, 9. и 17. канон IV Вас. Саб. уз Сабор дијецезе, помињу и „престо царскога Цариграда...“ Како то?

„Престо царскога Цариграда“ није царски престо Цариграда, већ је у питању сабор којим председава епископ царскога града Цариграда. Његова надлежност да суди спорове настале у другим дијецезама није апелационог карактера. Није ни императивног. Већ је то само изборна могућност страпа у спору. Црква је увек допуштала да стране у спору изаберу други суд од онога који би по канонима био надлежан, уз услов да тај изборни суд буде од редовног одобрен, и озваничен, те да у суштини има власт да суди у црквеним споровима. И поред тога, овде, код ове одредбе 9. канона IV Вас. Саб. ради се и о томе да стране у спору могу, на изглед, повредити начело да пословима дијецезе управља њен сабор. Јер,

оне свој спор, који је можда поникао у Александријској дијецези, решавају у Цариградској дијецези. Није ли то паровање аутокефалности? Иако је надлежност „престола царскога Цариграда“ алтернативна, и законита, она потпада под одобрење сабора дијецезе у ком би се редовно спор требао разрешити. Ово се не види директно из текста, али извире из духа канона. Према почетној одредби 9. канона IV Вас. Саб.:

„Клирик који има какву распу са другим клириком, нека не обилази свога епископа и обраћа се свјетским судовима, него нека најприје поведе посао код свога епископа, или, уз приволу епископа, код оних нека се суд води, које и једна и друга страна изаберу...“

Тражи се „привола“ „свога епископа“. Зашто? Јер је он самосталан у пословима своје епископије (в. 34. канон апостолски). Иако је и сабор дијецезе самосталан у пословима своје дијецезе (аутокефалан је). Зато је потребна његова привола. Само што у овом случају стране у спору не могу да бирају друго до „престо царскога Цариграда“, и што су дијецезе, доношењем ове одредбе путем Васељенског Сабора унапред, приволиле се избору странака. Ипак се све своди само на обавештавање егзарха дијецезе о избору, да би он као вршилац надзора над општим пословима дијецезе био упознат са спором, и да би издао грамате нужне за пут изван своје области (11. канон Антиохијског сабора, 23. канон Картагенског сабора), већ се од сабора тражи привола, о чему он суверено сходно канонима одлучује.

Ова повластица Цариградске Цркве се односи само на оне Цркве које се налазе у Источној Римској Царстви. Зато је и употребљен израз: „Престолу царскога Цариграда“. Цркви у Африци нпр. Рим је царски престо, а не Цариград. Два престола, два центара...

Шта је мотивисало Оце IV Вас. Саб. да донесу ову одредбу?

Најпре то су велики немири црквени, који су захватили почетком друге половине IV века, и продужили се на већи део V века, три дијецезе Истока: Тракијску, Понтску и Азијску. Ти немири су порађали бројне спорове, и подозрења митрополита, и да се поводом сваког немира, или раскола, не би сазивао Васељенски Сабор, установљен је обичај, који је сам, спонтано настао, да епископ Цариграда буде посредник у споровима, и то не само у ове три области, већ и на целом Истоку.

Потом, желело се, на неки начин, издвајањем хришћанских Цркава Истока, да се стане на пут теорији папства и аспирацијама римског епископа на превасходство и у власти над свим хришћанским светом. Ове аспирације су почеле још за време Сирија 385. године. Занимљиво је да западни, римокатолички канонисти не признају ово правило, већ му дају смисао који оно нема, а напиме, да је надлежност Цркве Цариграда условљена приволом папе римскога. Кога где сврби, тај се тамо и чеше!

Затим, Цариград је био престони град Источног Римског Царства. И слава његова у политичком смислу морала је по животу да се одрази и на положај његове епископије у организовању

црквених послова, тј. у власти. О томе сведочи одредба 28. канона IV Вас. Саб.:

„... Пак слиједећи истоме разлогу, 150 најбогољубазнијих епископа признали су једнаке повластице и најсветијем пријестолу повога Рима, разложито просудивши да град, који је удостојен цара и сепата, и који ужива једнаке повластице староме царскоме Риму, уздигнут буде и у црквеним пословима као онај и да буде други послије њега. Према томе сами митрополити понтијске, азијске и тракијске области, а тако исто и епископи иноплеменика у реченим областима, биће постављани од реченог најсветијег пријестола најсветије цариградске цркве, то јест, сваки ће митрополит речених области са епархијским епископима постављати епархијске епископе, као што је у божанственим правилима прописано, а митрополите речених области као што је казано, постављаће цариградски архиепископ, пошто се по обичају изведе сугласни избор, и о истоме он буде извијештен.“

Овај канон римокатолички јеретици нити тумаче, нити признају, већ га приписују славољубивости цариградског епископа. У суштини, немири, што су потресали Тракију, Понт и Азију деценијама пре Сабора, прстали су да разоре сав црквени ред. Многи епископи су се помоћу сватовних власти проглашавали за митрополите и оспоравали правим митрополитима њихова права, или су самовласно делили митрополију, или су оспоравали усталене границе црквених области, или су рукополагали у туђим областима туђе клирике, или су потпадали ужасној симонији... Да би се то стање разрешило, долазили су у Цариград епископи из речених дијецеза, и тражили да епископ цариградски (нпр. Јован Златоусти) дође са стране у њихове области и да им посвети митрополита. Он је будући позван имао то право. Без позива тога права не би имао. Митрополитски сабори њему туђих области су звали њега јер је он тада био по части други епископ свега хришћанског света, и његов ауторитет је давао велику тежину чину који би он извршио, тако да је њиме и сабором посвећени митрополит могао да рачуна на спокој у својој области. Осим тога, будући да је цариградски епископ био у престоници, тј. близу цара, могао је искористити свој положај, да цар својом влашћу уклони епископе-узурпаторе. Па чак и географски Тракија, Понт и Азија (проконзуларна) гравитирају Цариграду. Видевши да се ово уобичајило цар Теодосије наређује да свако постављање митрополита у Азији и Тракији треба да утврди епископ цариградски. У време епископа Прокла та наредба се проширује и на Понт, иницијативом самих Кесаријаца. Будући да та наредба није била донета од Цркве, узурпатори се пису смирили.

Стога је Црква на IV Васељенском Сабору, сазваном понајвише због монофизитске јереси, донела канон 28. којим је само већ постојећи обичај и царску наредбу, претворила у своје, за свс Цркве обавезно правило. Према њему, епископ цариградски више није под влашћу ираклијског епископа, него се седиште Тракијске области црквене премешта у Цариград, а цариградски епископ се одликује

називом – архиепископ. У домсп његове власти спадају области, које су и обичајем од њега тражиле помоћ, а наиме Тракија, Понт и Азија, и још оне Цркве које су међу варварима, тј. изван граница Римског Царства, а које се граниче са „реченим областима“, и које су историјски и настале од Цркава Тракије, Понта и Азије. Компетенције цариградског архиепископа су такође оне које је већ уобичајено чинио, тј. да посвећује (епископска хиротонија) епископе па митрополитска места, без права да утиче на избор њихов, заједно са сабором дотичне митрополије. Епископе унутар митрополије, по канону без позива сабора није могао да посвећује. У томе се чувају повластице Цркава, и божанствени канони. Што се тиче Цркава међу варварима, постављао је свс епископе.

Његово право да посвећује митрополите у областима, које припадају његовој катедри, није нешто ново. Па чак и док му те области нису биле подручне, опет је његово делање било законито. По одредби 6. канона Сардијског Сабора:

„... А ради постављања епископа митрополије треба позвати епископе и из сусједне епархије ...“

Сабор митрополије да би постављање свога митрополита увећао „треба“ да позове суседне митрополите и епископе, да они својом благочастију и чином, узвеличају чин. Рачено је „треба“, а не „мора“, јер постављању митрополита мора суделовати само поглавар дијецезе. Остали, суседни епископи не морају, али по позиву могу. Право је митрополитског сабора да сам (уз поглавара дијецезе) поставља себи митрополита. Стога канон употребљава реч „треба“, и тиме препоручује да се зову и други епископи, да се избегну нереди. То је био обичај који потврђује и IV Вас. Сабор.

Васељенски сабор има право да одлучује о аутокефалности. Први Васељенски Сабор шестим каноном области Тракије, Понта и Азије назива другим епархијама, и одређујући да се повластице Цркава морају чувати, не додељује их ни једном од помспутих (у самом канону) епископа, наиме римскоме, александријскоме или антиохијскоме. У другом канону Другог Васељенског Сабора, те области се изреком спомињу као аутокефалне. Овај, Четврти Васељенски Сабор, ценећи озбиљност немира, њихову дуготрајност, обичај који се завсо, те геополитички положај Цариграда, одлучио је да те три области организује у једну аутокефалну Цркву Истока, поред Цркава Александрије, Антиохије и Кипра. Тиме он пије учинио ништа незаконито, јер су Васељенски Сабори међу собом равноправни, и каснији може доносити одлуке, којима мења одлуке ранијих. Наравно, при том он мора остати у духу црквених канона и њихових принципа, па шта се 28. канон и позива.

Аутокефалност је Богом даровано право (власт), које се врши у интересу уредног и несметаног црквеног живота верујућег народа. И само уколико је аутокефалност у том правцу усмерена, она има смисао. То се види управо на примеру Тракије, Понта и Азије. Немири су довели до бесмисла аутокефалност ових Цркава. Редовног и мирног црквеног живота ту није било, и усталио се обичај да цариградски епископ саучествује у постављању митрополита у тим областима. Дакле, de facto, још пре Сабора су те Цркве

биле лишене аутокефалности, и биле су окупљене око једног епископа – Цариградске Цркве. Условно речено, била је то персонална унија – политички појам, стран Цркви, јер у општим пословима један епископ не може сам, без сабора осталих, да одлучује (канон 34. апостолски). Зато IV Васељенски Сабор одлучује да уједини те три Цркве, и тако створи Сабор, као централни орган црквене власти. Без те одлуке, постојала је опасност да се све трансформише у стихијску лабаву асоцијацију митрополија. Да се три дијецезе распадне.

Додељујући поглавару нове Цркве назив цариградски архиепископ, Васељенски Сабор, опет, не следи претходне. Не даје му права која су уживали поглавари дијецеза, александријске и антиохијске. Он нема право да се меша у избор митрополита и епископа који су у митрополији. Он не потврђује избор, него његову хиротонију, у којој саучествује. Па и то само при постављању митрополита. Сабор је овако одлучио, јер је желео да спречи самовољу неког архиепископа цариградског. Његова катедра је била у царскоме, престолу Цариграду, област којој је постао поглавар је била скоро половина хришћанског Истока, на коме је он по части био први епископ.

Сужавањем његових права, никако не значи да су била сужена и права Сабора коме је он председавао. Напротив, она су у свој пуноћи била сачувана, и управо по томе се и огледа да је нова Црква постала, и била аутокефална што су се сви послови у њој (у њеним митрополијама и епископијама) коначно репавали на том Сабору.

Овакав приступ проблему, од стране IV Васељенског Сабора разбија својим дубоко црквеним утемељењем, и прецизним изразом све илузије о папству, и то је разлог што га римокатолички јеретици не признају (мисли се на 28. канон). Тако ограничена права у својој Цркви, цариградски архиепископ једино и може да буде посредник у пословима суђења, и то опет само као изборни, на Истоку. Тек тада, уз политички положај свог града, он може да буде избор и законита, у духу Цркве, алтернатива редовном Сабору дијецезе. И опет, не он, него Сабор коме је он „као глава“.

Заправо, то јесте онај глас из јеванђеља, који говори да ко жели да буде већи, мора бити као млађи (Лука 22. 26).

Овде смо изнели каноничке принципе територијалног организовања Цркве. И кад год се на ту страну Цркве мисли, каже се „помесна Црква“... Без обзира на ниво организованости. Увек је помесна.

Конкретна група верника, који служе литургију, такође су помесна Црква. Ови верници могу припадати различитим расама, нацијама, или половима, али они своју службу обављају на тачно одређеном месту. Зидови храма су и реалност, и симбол те помесности.

Епископија је такође помесна Црква. Она мора имати тачно одређене границе. Изван њих престаје власт епископа односно

епископије. А како је епископ (његова благодат и власт) реални извор свих добара којима је Црква облагодата, и стога је он лице саме Цркве, очигледно је да изван места којима тај епископ управља, нема те (његове) Цркве. Изван тих места је простор где влада други епископ. Тамо је друга епископија, друга помесна Црква. *Не могу бити два епископа у једном граду.* Овај принцип је изражен у 8. канону I Вас. Саб.:

„... Не усхте ли ово, он ће му тада дозначити мјесто, или хорепископа, или презвитера, да се види... да нема у једноме граду два епископа.“

Два епископа у једном граду, је исто што и две Цркве у једном месту. У једном месту може бити само једна Црква, јер је Црква Тело Господа Исуса Христа коме је Он глава. А нема два Тела на једном месту, нити две главе. Па зато и горе помисли принцип. Зато и велико мноштво канона који штите границе епископија, од којих смо већ неке помислили, па их нећемо овде понављати.

Митрополија је исто помесна. Она мора имати сталан број епископија, које својим границама чине и њене границе. Оснивање нових епископија јесте надлежност Сабора митрополије (в. каноне 53, 56, и 98 Картагенског Сабора). Повластица Црква (у смислу 6. канона I Вас. Саб. и 2. канона II Вас. Саб.) јесте та, да све послове једне Цркве врши њен Сабор. Ако би се у послове једне митрополије умешао Сабор неке друге, нпр. због неодређености граница, било би то „зашетање Црква“, зашетање црквених послова и живота. Разумљиво је да у једној митрополији не могу бити два митрополита са влашћу (в. 12. канон IV Вас. Саб.), јер би то значило и постојање два Сабора у једној митрополији (митрополит у општим пословима не може да дела без Сабора – 34. канон апостолски), што би значило да постоје две Цркве у истој области али и два сабирања (у суштини то је раскол), док ми исповедамо – једну, саборну... Цркву.

Све што смо рекли за митрополије важи за патријаршије, уз опаску, да се чувањем принципа једне власти, једног сабирања у једном, на једној области, чува и суштина аутокефалности.

Чувањем помесности Цркве, чува се и сама њена суштина.

Видели смо како је у хришћанском свету првих седам-осам векова била организована Црква. Принципи тог организовања извиру изнутра, из сржи Цркве, и нико их не оспорава данас. Појавни облик данашњег организовања Цркве је другачији, јер је историја собом изменила многе државе, проширила хришћански свет посвуда.

Данас се у организацији Цркве уочава појава једног квази принципа. То је нација. Принцип који би сажет гласио овако: „Свака нација има своју Цркву, која се затим, чак и упоредо са другим, таквим Црквама, организује помесно“. Из овога би следило да свака нација, по себи, има право на Цркву, која мора бити аутокефална према осталим националним Црквама, а из тога би се извлачила помесност. Овакво извртање ствари мало ко јавно проповеда. Али је чињеница да нпр. папа Црква носи назив Српска Православна Црква (СПЦ). Зар није светосавски назвати је Православна Црква

у Југославији. Или само Црква у Југославији, јер се православље утапа у појам Цркве, те ове без православља нема.

Апостол Павле је своје посланице увек слао помесним Црквама, нпр. у Коринту, Ефесу или Колоси. Никада није писао Јелинима. Него увек светима који су у Ефесу. А речи: „Цркви у Коринту“ и речи: „Светима који су у Ефесу“ једно је исто. Јер свети у Ефесу нису само Јелини или Јудејци, већ су то они који се освешћују Светим Тајнама у Ефесу, а то је Црква. У том светлу, и никако другачије, треба разумети речи из 34. апостолског канона: „Епископи сваког народа треба да познају првога између њих и да...“. Не каже се овде „сваке националности“, већ „сваког народа“. Сваког народа који живи у једној области, дакле и Србима и Хрватима и Словенцима, који се освешћују Светим Тајнама Цркве у Југославији. У супротном, у многонационалном Римском Царству, у једној области, Ливији нпр. Јелини би имали своју Цркву са својим епископом. Јудејци би имали своју Цркву и свог епископа итд. А све то у једној истој Ливији. Јер, наводно (иако сваки народ – нација треба да познаје – има своју Цркву – првога између тих националних епископа. То би значило да у једном граду буде више епископа, у једној митрополији више сабора. А надлежност таквих епископа и сабора били би одређени не по територији, него по националности. И тако би се створиле меше о којима апостоли рекоше да се управо у Христу (а дакле у Цркви) укидају.

Заслужује да буде, на овом месту, подвучена одредба 28. канона IV Вас. Саб., она која се односи на Цркве (епископе) међу варварским народима. Њоме су све те Цркве у областима изван граница Римског Царства, које се граниче са Азијом, Поппом и Тракијом (Цариградска архиепископија) стављене под јурисдикцију цариградског архиепископа. И то све, без обзира која дијецеза их је основала (истини за вољу скоро све су и основане баш од Црква помесних области). Ова одредба чини немогућим да нпр. антиохијска црква има власт над епископијом међу Русима. А посебно немогућим да у једном руском граду постоји Црква подручна цариградској архиепископији и Црква подручна нпр. антиохијској дијецези. У том смислу ову одредбу треба сматрати допуном одредбе 2. канона II Вас. Саб. о Црквама међу варварским народима. Не можемо рећи да се све ово односило поводом принципа националности (против њега), али да се том одлуком заводио ред и чувао строгим принцип помесности, то је очигледно. Поштовање духа 28. канона IV Вас. Саб. спречава раздвајање Црква по националности, а на истој територији.

Овакво неканоничко стање се може и видети у данашњим државама, оним које немају своје Цркве, него у којим постоје епископије у расејању, епископије везане за оне матичне дијецезе од којих потичу. Различитим историјским узроцима народ се настањивао у туђим земљама, где су постојале туђе тзв. версе. Са народом су ишли и свештеници. У новим земљама би настајале нове Цркве. Али је сваки народ без обзира на православност другог народа (Срби, Грци, Руси...) задржавао своју Цркву, да би очувао служење на свом језику. Временом, су прихватили језик народа у чију су се

земљу доселили, па им је властита Црква постала потребна да би сачували обичаје из постојбине. Тако у Шведској нпр. постоје три Цркве: Српска, Руска и Грчка. У САД у једном граду постоји више епископа, који се разликују по националности. Све то доводи до затворености људских заједница. До истицања онога што их међу собом раздваја – фолклора у први план. А православље које је основ свега чему се надамо као да иде у други план. Зар је чудити се што припадници домаћег народа не проналазе своје место у Цркви? И зар је чудити се што свака националност, или особена фолклорна група једног народа сања спове о својој аутокефалној Цркви? За подсетити је да је Сабор у Цариграду 1872. године осудио етнофилетизам као склисиолошку јерес.

Описано стање је фактичко. Оно није произашло из каноничких принципа, већ из историјске нужности. Нација јесте чињеница и црквеног живота, и као таква има утицај на исти. Али нација није одлучујућа чињеница. Она само стоји уз све друге чињенице.

Црква није понационална, него помесна. Својом помесношћу она долази у додир са државом, која је исто помесна. Видели смо да 17. канон IV Вас. Саб. и 38. канон Трулског Сабора одређују да:

„... ако је царском влашћу основан нови град, или унапријед се оснује, у таквоме случају организовање црквених послова нека сплиједи организовању државном и грађанском.“

Ово је израз потребе Цркве да своју организацију усклади са политичком у интересу уреднијег црквеног живота. Рецимо: „Или унапријед се оснује“, признаје се од стране Цркве потреба, и интерес да се са државом остварује сарадња, не само у време, и за случај, о коме су Оци одлучивали, већ и „унапријед“. Дакле и данас.

Византијска држава је такође осећала потребу за сарадњом са Црквом. Тако је нпр. државно законодавство само признавало да се случају колизије царског закона и црквеног канона, има применити канон. Суђење свештенству је било могуће тек по пресуди црквеног суда, уколико би он нашао кривицу на осумњиченом. Сам храм црквени уживао је право азила.

Данашње државе су се оградиле од Цркве, прогласивши одвајање државе од Цркве за велику тековину демократије. Црква се управља истином, и Истина њоме управља, и она сведочи истину, и да у дела света зла. Зато они који не познају истину омрзеше Цркву и окренуше јој леђа. Држава се руководи политиком. Раније је политика била у рукама цара и његових саветника. То ће рећи да је цар будући и верник, освештавао Светим Тајнама у политику и државу уносио (или барем могао унести) истину. Данас се политика руководи управо непознавањем истине. Принципи демократије сведоче да се не зна о чему се одлучује. Демократски се одлучило да Исус Назаретљанин није Син Божији, јер су то захтевали интереси покороног (у политичком смислу) народа. Данас држава Цркву третира као једног субјекта, дакле као правно лице.

Упркос описаном квалитету односа државе према Цркви, Црква и даље има потребу да негује истиниту сарадњу са државом.

Јер се потребе верног народа исказују и у ономе што обезбеђује својим средствима држава. То су потребе физичке егзистенције.

Поменути канони изреком помињу град, и то новонастали град. Град је само политичка интеграција моћи, и то на ниском нивоу. Провинција је то исто на вишем нивоу. А држава је опет то исто на највишем нивоу. Ако Црква оснивање града већ сматра довољним да се прсма томе и сама организује, тада јасно следи да оснивање нове државе такође треба да произведе последице на територијално организовање Цркве. Да је у канону уместо града поменута држава, не би било јасно да ли се то односи и на град. Новооснована држава уређује своје државне и грађанске послове на нов начин, и по унутрашњој потреби Црква треба да сама прилагоди своје организовање послова томе новом државном устројству.

Заборављајући да је све речено ослоњено на унутрашњу потребу Цркве, и да ће се реализовати тек онда када и ако та потреба у реалности црквеног живота заживи, неки су успоставили паралелни аутоматизам. Кажу: „Ако настане нова држава, тада и наш народ мора да добије своју аутокефалну Цркву.“ Ово је једнако погрешно као и тврдити да свакој нацији припада Црква. Црква и њена аутокефалност не робују (а то је баш тај паралелни аутоматизам) променљивој политици. Црква се дарује народу тек тада када се процени да је способан да води самосталан и уредан црквени живот, и кад потребе то изискују, а једне између потреба јесу и политичко реорганизовање државе.

Мора се помислити извесан традиционализам код Цркве, када је у питању реорганизација њене помесности. Она и кроз каноне, и у пракси показује тежњу да ако је икако могуће одржи постојећу своју организацију. Канон 17. IV Вас. Саб. у првој одредби, коју писмо навели, казује да се постојеће епископије, макар биле и „по селима или засеоцима“, морају чувати неокрњеним. А наведени део истог канона се односи на нови град, онај који је новооснован. Такође у 12. канону истог Сабора одређује се да права митрополија (она која од раније има власт у својој области) мора сачувати своја права упркос политичким променама. Наравно све до другачије одлуке Сабора. А та другачија одлука Сабора, видели смо, могла је да касни и сто година за политичком променом. Разлог јесте у чувању успомене на пут којим Црква ходи кроз историју, а помесна организованост њена, је само видљиви део тог пута. Зато, најчешће, и када дође до реорганизације црквене помесности чувају се титуле, заправо називи из претходне епохе. Тако, шпр. владика цетињски носи назив митрополита приморског, приморског и скадарског. Јер му је катедра током историје премештана из приморја (Превлака) у Скадар, а одатле у Црну Гору на Ловћен. Надаље, политичке промене су честе, подложне чудима тренутних интереса разних режима, и није сигурно у почетку колико ће се одразити на живот народа и Цркве. Зато кад је престоница Црне Горе пренета са Цетиња у новоосновани Титоград, катедра епископије се с правом пије селила. Сад се престоница делимично опет враћа на Цетиње.

Сведоци смо територијалне дезинтеграције СФР Југославије. А тај простор јесте управо онај на коме се налазе историјске епи-

скопије наше СЦП. На тој територији у рату никле су нове државе, за које је неизвесан опстанак, а постоји и могућност нове интеграције. Неке епископије су остале једним делом у једној, а другим делом у другој држави. Ове епископије су остале у државама несклоним правослаљу, или због јереси, или због раскола, које подржавају. Засад је стање црквеног живота у тим државама неуредно. Дезинтеграција простора бивше Југославије у политичком смислу се врло недовољно одражава на Цркву.

Да ли ово значи да СЦП треба да одмах приступи својој реорганизацији? Да организује Цркву у Хрватској, или Словенији, или Македонији, или... Није на нама да дамо одговор. Али ми можемо да приметимо да у тим државама нема засад ни елементарних услова за самосталан црквени живот. Није само у питању потребан број епископија за аутокефалију, већ општа духовна клима, која тамо влада, и број верника, и однос државне власти... све је то против Цркве. Сама организација државе није довољан разлог за стварање нових Цркава! Зар је забрана уласка епископа СЦП на територију БЈР Македоније разлог да се оснива нова Црква? Зар је то пут до аутокефалности? Зар зато постоје свети канони? Сигурно не!

Црква мајка (овде СЦП) при одлучивању о стварању нове аутокефалне Цркве разматра све што може бити услов за опстанак нове Цркве. Данашње стање у неким новим државама слично је гоњену Цркве. А гоњење, особито ако потраје, није услов опстанка Цркве, напротив. Дакле, овде и сада територијална реорганизација државе, није разлог територијалне реорганизације СЦП. Бар за сада. Тиме закључком не вређамо 38. канон Трулског Сабора, већ га, напротив, у сржи његовој потврђујемо.

Питање аутокефалности Цркава у светлу новооснованих држава заслужује због актуелности више пажње.

Ако би се одредба 38. канона Трулског Сабора схватала у апсолутно-императивном смислу, тад би све новоосноване државе морале да добију аутокефално организовање Цркву. Но, тад би Црква уопште узевши била подложна политици, и њеној вољи, што је противно самој суштини Цркве. „Царство моје није од овога света“, дакле, Црква не може бити зависна од политика „овога света“, нити се сме противно речи Апостола, саображавати овоме вијеку. Заснивати захтев за аутокефалијом само на основу одредбе реченог канона је погрешно!

Поменута одредба је, као што смо већ истакли, израз *унутрашње* потребе Цркве да се територијално организује у складу са територијалним организовањем државе. Она је израз потребе, а не императив. Израз унутрашње потребе црквене. Тако је потребно да ново организовање државе заживи, тј. одрази се у животу и свести народа. А за то је потребан квалитет тих промена и трајност њихова. Али не само то. Те промене се морају одразити и на црквени живот, у смислу његовог унапређења. То је нужни услов да би Црква одлучила да усагласи своје организовање са државним, како то канон предвиђа. Уз то, реорганизација државе, или оснивање нове државе мора да изазове унутрашњу, дубоку црквену потребу. Шта то значи?

Црква је увек саборна. Сама реч „црква“ значи – сабор, скупштину. Тако да мотив тражења да се потреба за аутокефалношћу реализује мора бити у функцији сабора, а не раздора, страсти за влашћу, или чиме другим нецрквеним. Кроз саборност, и у саборности, се пројављује Љубав (Матеј 18. 20.), без које нема Цркве.

Зато сепесија, раздор, ма уз како ваљане разлоге стајала не може изнедрити аутокефалност. Цркву. Јер је у суштини неспојива са Црквом.

Благодаривање аутокефалности можемо основано упоредити са рађањем новог богочовечанског организма (јер је Црква Тело Христово), унеколико то је као Рођење Христово народу коме се дарује аутокефалност. И као што знамо да је порођај Свесвете Дијеве Марије био свет и без бола и муке, то и стицање аутокефалности мора такође да буде свет и без бола и муке. А сепесија је по себи страст и бол и мука. И још, као и при порођају, оно што се рађа мора бити од онога тела које рађа (отуда и назив: Црква мајка), па дакле, рађајуће тело не може све и да хоће да роди туђе тело, тело које није било с њим у једном, у сабору. Зато је немогуће даривати аутокефалност расколничким групама, нпр. у БЈР Македонији, све докле се не присаједине матичној Цркви. Исто важи и за јеристичке групе.

Већ речено, и сада и раније, поставља одредбу 38. канона Трулског Сабора у праве оквире. С тим још, што се мора уочити разлика између значаја који је реорганизација државе имала на црквени живот у доба Византије, и сада. Византија је у суштини била хришћанска држава. Не теократска, већ политичка држава. Али политичка на славу Бога. Свакако да је њена реорганизација имала дубљи одражај на Цркву. Свакако много дубљи него данас када су државе декларативно одвојене од Цркве и у којима је политика у суштини на славу човека (оног палог), а не Бога. Стога је и она унутрашња црквена потреба да се организује у складу са државом мање изражена. Она још постоји, јер су верници уједно и држављани државе.

Видели смо да су први вскови хришћанства протекли у уједињавању митрополија у дијецезе. Некада аутокефалне митрополије, своју аутокефалност су преносиле на дијецезе. Навели смо и разлоге томе. Ти разлози нису били натурани споља, било вољом цара, било канонима. Они су унутрашње природе. У циљу су обезбеђивања што уреднијег црквеног живота. Сами канони који уређују аутокефалност дијецеза (6. канон I Вас. Саб. нпр.) ослањају се на већ постојеће, старе обичаје. Аутокефалност дијецеза је постојала у реалном црквеном животу обичајем, а канони је само писаном речју утврђују. Дакле, не постоји у процесу настанка дијецезе оно што би се данас популарно назвало актом о оснивању. Тај акт је сами живот. Једном удружене у дијецезу, митрополије нису више могле самостално из ње да изађу, да би нпр. повратиле аутокефалност. То стога, јер би такав самостални чин захтевао, да би био законит, аутокефалност те митрополије, коју она више није имала. Такав чин би дубоко задирао у опште послове аутокефалне дијецезе, и према томе, морао би се допсти акт о томе на Сабору дијецезе, а

не самостално, на Сабору митрополије. У супротном би у питању био раскол.

Тај процес, и то стање, били су одлика оног времена. Сада запажамо тожње да се Цркве осамостале, да се организују аутокефално, чак и у случајевима када имају минималан број епископија (3 односно 6). Понегде зачудо и једна само епископија по нечијој замисли трсба да буде аутокефална, за шта заиста не постоје ни литургијске претпоставке. Ове тежње не гледају у највећем броју случајева на сигуран и уредан црквени живот. Шта је то донело пово доба?

Донело је оно што се данас зове: национална Црква. Данашње државе су националне, изузимајући прекоморске земље. У тим, националним државама нација се схвата као један од важних ослонаца стабилности и опстанка саме државе. Зато она негује национални идентитет, а ту је имање властите аутокефалне Цркве од велике важности. Ту се Црква третира као фолклор. И поме се у политичке сврхе манипулише. Она се схвата као услов националног идентитета. Тиме је стварност окренута тумбе.

Црква је помесна, а не понационална. У Византији пација није постојала. Постојали су многи народи, многи језици и племена. Али је држава била једна, подељена на неколико провинција, у којима је опет било много народа, језика и племена. Деобу државе, у организацијско-територијалном смислу следила је Црква. Али и поред многих народа, у Византији је владала једна цивилизација.

Од тада па до данас, појавили су се нови народи и нови језици и нове цивилизације. Примивши Христа и веру и Цркву, ти народи задржавају своје посебности, које по саборности Цркве (која је по облику суштински као и саборност Свете Тројице, чланови остају особне личности у једном) у исту уносе, и пуноћом исте оживотворују, испуњавају своје посебне традиције, језике, осећаје, памћење, искуство... У томе нема ништа лоше, јер се Христом испуњене особености уносе у сабор, на олтар Васељенске Цркве. Али је лоше, нецрквено, несаборно, од тих особености правити идоле, граничне зидове, принципе по којима треба организовати Цркву, а заправо је цепати. Особени језик нпр. може бити само један од разлога да се помисли о аутокефалији, али сама аутокефалија ће се благодаровати тек ако и други услови за уредан, сигуран и несметан црквени живот у љубави и саборности буду испуњени. Није – једна држава, један народ, једна Црква. Већ је – једна Црква, и народ свети, који приноси своје нације и своје државе.

Жељко Которанин

Епископ Артемиде у манастиру Хиландару

ДУХОВНИ ЖИВОТ

АРХИМАНДРИТ ПЛАКИДА (ДЕСЕЛ)

ФРАНЦУСКА РЕВОЛУЦИЈА И ДУХОВНА СУДБИНА ЕВРОПЕ

Хришћанска Европа

Од IV до XVIII столећа Европа је била хришћанска. После „Миланског едикта“, 313. године, уређење Римског Царства поступно се прожимаше хришћанским духом. Сам цар Константин доносио је законе не би ли се умањили разводи бракова, ублажила судбина робова, пружила заштита деци, нишчима, сужњима, осуђеницима: не би ли се, напослетку, омогућило празновање недеље као дана Васкрсења. А цар Теодосије био је предузео мре са циљем да се хришћанство које је постало озваничена вероисповест Царства заштити од многобоштва, ширења погрешних учења и јереси. Древно јелинство и романство пису били уништени, већ подвргнути потпуном претопљању и преображају из којих ће се родити једна нова цивилизација (друштвена усклађеност и просвећеност) и једна нова култура са особито хришћанским обележјем.

Између IV и VIII столећа, разни германски, а затим и словенски народи настанили су у границама Царства, обративши се у хришћанство; остали Словени, преци Руса, настањени на просторима ван граница Царства, такође се обратили под утицајем Константина када и на њих дође ред. Чак и док су били политички независни, сви ови народи признаваху извесну потчињеност Царству, усвајајући његову хришћанску културу у коју су уносили печат своје властите особености. Тако се саздаваше пространа *Романија* која се распростирала од приморја Атлантског океана до Еуфрата и обала Нила.

Духовно јединство те Романије биће први пут нарушено доласком Каролингâ, па ће се тако припремити путеви ка Шизми у XI столећу, која је одделила на и до данас непоправиви начин западне пародје од осталог хришћанског света, не само политички већ и догматски.

* Предавање *La Révolution Française et le destin spirituel de l'Europe* одржано у Атини 24. априла 1990. године у окриљу Задужбине Goulondis-Horn, објављено је као свеска 1992. године, старањем братства манастира Св. Антонија Великог, француског манастира светогорског манастира Симонопетре.

Упркос томе, западни народи су остали хришћански, чак и када је Ресформа из XVI столетја изазвала нова отцепљења, заливши крвљу Западну Европу дуже од једнога столетја и припремајући духовну прскретницу у XVIII столетју. Под видом различитих исповедања, хришћанство је дакако било народна вероисповест у свакој држави, будући једно тело са пародом, чинећи саставни део његовога бића. Ово се нарочито читује на примеру Француске која се прослављаше именом „Прворођене кћери Цркве“, именом које сеже у доба присних веза изатканих између првих Каролинга и папства. Једна сродна нит између хришћанске вере и народне свести постојала је и код православних народа под отоманском превлашћу.

Идеолошке претече Француске Револуције

Ако је у хришћанских народа становништво и било нравствено једнодушно у исповедању хришћанске вере (изузев неких верских мањина, попут Јевреја), та једнодушност ипак не беше сасвим потпуна. Чак и у Византијском Царству увек је опстајала једна хуманистичка и философска струја, чији су извесни претставници хришћанску веру исповедали само на речима. После турских освајања ови хуманисти избегосе на Запад, где узеше живо учешће у духовноме покрету Ренесансе (Препорода).

Увођење аристотелизма у XIII столетју изнедрило је на Западу једну рационалистичку струју – авероизам, која ће се утврдити у XVI столетју посредством људи одлучених од хришћанске вере, као што су били падовански философ Пјетро Помпонаци и италијански доминиканци Ђордано Бруно и Кампанела. У XVII столетју, изразито у Француској, „слободоумље“ које ће у то време означавати предрасудичка и безбожничка убесцења него ли разврат обичаја, веома ће се широко распрострањити захвативши племство и друге у култури однеговане сталеже.

Треба признати да су извесни ставови и владање римокатоличких црквених власти допринели да се развије овакав дух: крсташки походи Албигена, Инквизиција, схоластичко изрођено богословље, ушлигање папства у овоземаљски, световни поредак... Све ово ипак не објашњава у потпуности, нити пак оправдава негодовање западне интелигенције против хришћанске вере као такве, а ни смишљено куђење, пропраћено многим „злонамерностима“.

Приморана да се прикрива под владавином Луја XIII и Луја XIV, рационалистичка струја ће у XVIII столетју породити такозвану „философију Просвећености“. По времену њенога настајања, првенство ће овде припасти Енглеској, отаџбини Њутна, који је и сам био верник, али чије је дело било протумачено као покушај да се сваколики поредак постојеће стварности учини разумно схвативим. Енглеска је такође постојбина и савременог, слободног зидарства. Па ипак су француски философи: Бајл, Монтескје, Волтер, Русо, Д'Аламбер, Дидро, завели цвет најумнијих људи: Прусије, Русије, Пољске, Шпаније, Португалије и других земаља, најављивањем

једног новог света у којем би владали: Правда, Братство, Благостање и Свеопшти Мир, по цену распада предањских видова хришћанства и свеколикога потчињавања једино мерилима Разума и Савести.

Нису били сви ови философи и њихови следбеници безбожни духови. Али идеја о каквом позитивном богооткривењу које утемељује једну општсважећу, јединствену и безусловну истину, изгледала им је неусагласивом са слободном употребом разума и слободом савести. По њима, разне вероисповести и религије су, у најбољем случају, само разноврсни путеви изражавања истих духовних стварности које измичу било каквој јаснијој одредби. У време просвећене царике Катарине II, цензура ће у Русији указом забранити „као несаодговорно хришћанскоме милосрђу“ издавање сваке оне књиге која сматра да је једино Црква чувар истине...

Ове идеје су биле распрострањиване веома великим бројем удружења слободних зидара, чији су чланови били највећа имена из племства и високога свештенства, као и мноштвом ужих дружина (клубова) и удружења мислилаца. Упркос овоме, вра је остајала дубоко укоренена у народу и већи део живља остаде веран хришћанству.

Револуција и токови обехришћављања

Неоспорно је да су се у Француској, пред крај XVIII столетја присустројства намстала по себи, а пре свега преустројство државних прихода. Расходи Државе и Двора били су прекомерни; они су обезбеђивали годишњи приход за 250000 повлашћених, пагомилавајући дугове услед испромишљених позајмица. Систем државне благајне био је застарео и врло сложен. Још од Луја XV, краљевство је узалудно покушавало да стане на пут тим недостацима, а Луј XVI се маја 1789. године сагласио да сазове државне сталеже.

Француској су била потребна присустројства, а добила је преврат. Овај се није јавио као последица својеволног народног устаика, већ као плод једне сазреле намисли малог броја људи, окупљених нарочито око војводе Филипа Орлеанскога, краљевога рођака и његовога неумољивог противника, великога учитеља слободног зидарства. Он одржава блиске везе са дружином Јакобинаца; у његовоме окружју су Брисо, Ла Фајет – јунак из рата за независност САД-а, Ходерло од Лаклоа, Кријон, Мирабо, Дантон, Сисјес, Димурје.

Краљевска Палата, стално боравиште Филипа Орлеанскога, биће у Паризу жариште Преврата. Циљ овога просвећенога кнеза и његове странке састојао се у спровођењу у дело замисли о Новоме Друштву, које је разрадила философија Просвећености не би ли заменила монархистички и хришћански поредак једним новим устројством, заснованим на рационалистичком и против-хришћанском хуманизму; укратко, стремило се промени духовнога бића Француске, а преко ње и Европе.

Поступак помоћу којег се требало домоћи овога циља састојао се из једнога врло вертога „психолошкога деловања“, спровођењем благодарећи мрежи ужих дружина и пригодних издања која су усмеравања из Краљевске Палате, као и посредством бунџа и народних покрета, изазваних бунџама које је најмџо неизмерно имућни војвода. Филип пџе одустати од своје основне намисли упркос многим недоследностима и колебањима која се тицаху његових личних стрмљења: ступања на престо, ступања на свеопште намесништво краљевине, или усвајања још какве тајновите улоге. У датом тренутку он ће гласати да се Луј XVI погуби, али ће се више његових истомислџеника окренути против њега, те ће бити захваћен зубцем Револуције и здробљен као и толико других. Биће изведен на гилотину и погубљен 6. новембра 1793. године, исповедивши се и покајавши се.

Али вратимо се сада у пролеће 1789. године. Под руководством Мирабоа и Сиејеса Трећи Сталеж се проглашава за Народну Уставотворну Скупштину 17. јуна 1789. године; посланици свештенства ће јој се прикључити 19., а племство 27. јуна. Приморан да прихвати овај државни удар, Луј XVI сада више није друго до народни изасланик.

Хришћанство тада још увек није било отворено нападано. Међутим, одлучујући корак већ би учињен. „Може се рећи да је 27. јуна 1789. године, изјутра, Француска измџила своје корене... Народна Скупштина је узела законодавну власт. С друге стране, што је веома битно, прогласивши се за једино овлашћену да Француској донесе Устав, она постаје, будући и сама народ, крајње изворниште свакога закона и мерила Добра и Зла за целу државу. Речју, она заузима место Бога.“¹

Заузимање Бастиље 14. јула 1789. године, тек је узгредан догађај у метежима које је изазвала орлеанска странка да би краљевску власт лишила свакога стварнога угледа и заменила је, заправо, својом сопственом.

Измџу 20. и 26. августа, Народна Скупштина разматра и усваја Повељу о Правима Човека. Порекло бриге о одбрани човековог достојанства, о којој је овде реч, јамачно се већ налази у хришћанскоме предању Француске. Али 1789. године, ова Повеља се налази у истој сплету околности као и државни удар од 27. јуна, и исходи из философије Просвећености и Друштвенога Уговора Жан Жак Русоа. Философија о којој је овде реч своди се на две основне поставке: човек има право да мисли оно што хоће, уздајући се искључиво у свој разум, не потчињавајући се икаквој трансцендентној (надгудној, натприродној, оностраној, надилазећој га) Надмоћи. Границе које омеђују џегову делатност не долазе од Бога, већ од закона установљенога свеопштом вољом Народа. Ово и објашњава зашто се папа Пије VI, који по овоме питању изражава свескупност хришћанскога предања, тада успротивио, изобличавајући та права „толико опречна вери и друштву“. (Посланица од 23. априла 1791.

године). У истоме духу су били и одзиви Васслењске Патријаршије и званичних претставника савести православних народа.

Када се проникне у ток Француске Револуције од 1789. године до успостављања Наполсопова Царства, поражава супротност која се појављује измџу хуманистичкога обележја Повеље о Правима, као и бољењом осећајношћу прожетих савезних празника и крвавих догађаја из 1792–1794. године, који су им, чини се, у потпуности одрични. Историчари су поводом овога често говорили о „испадању из колосека“, а Ж. Н. Жанене, владин задуженик за прославу двестоте годишњице Преврата, означио их је једноставно као „практичне грџке (мрље)“. Те „практичне грџке“ су ипак коштале Француску милиона људских живота, планског разарања великога дела њене културне баштине и пропасти привреде.

Једна унутарња логика повезује заправо све ове догађаје; она ће се често сретати и у другим превратима. На истеку тога XVIII столећа већина становништва ни издалека не дели гледишта оних који желе наступање Новог Друштва. Учесници превратничке драме то знају. Од Одбора Народнога Спаса из 1793–1795. године, до комунистичке завере Бабџа која ће се завршити неуспехом пред Управним Саветом, њихово деловање се не мења: „После заузимања власти путем организованог устанка, било би детињасто враћати се поново на једну чак и свеопштим гласањем изабрану Скупштину. Неопходно је подржати неограничену власт револуционарне мањине коју су завера и устанак довели на власт, све докле год се не уведу нове уредбе и не престоји друштво.“² Овакве револуционарне мањине су неминовно захваћене зубцем сурових чистки. А ово најављује лењинистичко учење о неограниченој власти радничке класе као и прекомерности савремених тоталитаризама (свевлашћа).

Током година Преврата, дело обескришћанања које спроводе нове власти неумољиво напредује. Грађански Устав свештенства проглашава да ће епископи и свештеници, чија власт може бити само израз неприкосновености Народа, бити изабрани путем свепароднога гласања, без обзира на верску припадност бирача. Имовина свештенства стављена је на располагање Нацији већ од 2. новембра 1789. године; ускоро ће сви мушки и женски манастири бити затворени, а напоследку, све богомоље ће бити претворене у болнице, складишта или у храмове Разума. Свештеници који су одбацили Грађански Устав, а било их је приближно половина, били су погубљени или заточени као и хиљаде обичних грађана, сусрећући се притом са таквим условима заточеништва који наговештавају логоре смрти и гулаге XX столећа. Календар и хришћанска имена замењени су декадним календаром и републиканским именима. Убедљива већина свештеника који су прихватили Грађански Устав „одриче се свештенства“, а често и ступа у брак; у областима у којима су ова напуштања свештеничкога звања била многобројна, увредила се саблазан која ће постати моћни и трајни чинилац

¹ G. ESQUIER, *Une histoire chrétienne de la Révolution française*, Paris, 1989, p. 68–69.

² A. SOBOUL, *Babouvisme*, dans E. U. 2, p. 994.

обесхришћанивања становништва, а тамо пак где је свештенство у већини остајало испокорно, задржаће се једно снажно хришћанско обележје.

Тај опсежни подухват обесхришћанивања ипак ће претрпети неуспех пред отпором становништва западне Француске, углавном у Вандеји, који је у суштини био потстакнут верским разлозима. Војно поражена, прегажена пакленим четама које је Уставотворна Скупштина задужила да угуше устанак челиком и ватром, поштујући као мученике својих 200000 пострадалих, Вандеја ће ипак остати песаломива и издејствоваће 1802. године од Бонапарте потпис Споразума који је успоставио у Француској слободу богослужења и омогућио један истински хришћански препород у земљи током XIX столећа.

Треба признати, међутим, да је међу древним хришћанским земљама Француска данас, по свој прилици, највише обесхришћанска. Није ли управо баш на исход те дугачке борбе која од 1789. године не престаје до наших дана, недавно потсетио Режије Дебре: „Република се саздала *прошлом*. У жестокој борби са својим противницима које је прозивала по имену: најпре Краљеве, а затим Цркву. Такође, III Република не би надвладала да не бепе упорне борбе Просветитељства да отргне: Школу, Војску, Управну Власт и Јавно Мњење од хиљадугодишњег сурово-моћног утицаја римокатоличке Цркве.“³

На самоме почетку, Француска Револуција не беше побуна Народа противу Краља и Племства, већ напад извесне мањине племства и грађанства, насртљиво непријатељски расположених према хришћанској цивилизацији и свакој врховној трансцендентној Власти, против читавог једног народа, још увек дубоко прожетог хришћанством и везаног за свога краља. Упркос томе што је ова мањина и умела спречно да искористи неколико самониклих селачких буна, и што је падасве пронашла помоћнике у пћу Париза и неколико великих градова које су пени заводници народа могли лако да побуне, то јој ипак не даје никакво стварно народно законско оправдање.

Француска Револуција и Европа

Француска Револуција није намеравала да само на Француску ограничи своје дело „препорода“. Она је желела да по свеколикој Европи и свету буде гласник слободе и великих начела из 1789. године. Револуција и Царство су водили ратове чија је крајња циљ требало да буде „борба против тиранија“ и „допошење слободе народима“. Та замисао ће бити спровођена све до после Првога светскога рата, а распарчавање Аустро-Угарске царевине објашњава се том бригом о „раскатоличавању“ Европе, уз живу подршку удружења слободних зидара онога времена.⁴

³ Régis DEBRAY, *Que vive la République*, Paris, 1989, p. 26-27
⁴ F. FEJTO, *Requiem pour un empire défunt*, 1988, p. 305-349.

Супротстављајући божијем закону краљева владавину народа, Француска Револуција је истовремено прогласила право народима на самоопредељење. Тако је она допринела замаху национализма који је обележио свеукупну историју XIX столећа, чије се последице, сада на крају XX столећа, још увек осећају од Латинске Америке до Балтичких Република, од Јерменције и Грузије све до црначке Африке.

Противно очекивању, у Европи XIX столећа, тај национализам који је у крајњој мери код многих својих поборника за идеолошки источник имао противхришћанску философију Просвећености, и који је црпио свој замах из романтичарскога сна, ишао је у корист римокатоличким као и православним народима: Белгија, Пољска, Ирска се тако ослободише од превласти над собом пекатоличких нација, док су Јелада и балкански народи скинули са себе отомански иго. Уистину, ови последњи, нарочито Јелини, нису чекали 1789. годину да би подизали устанке против исламске надмоћи. Међутим, дух Францускога Преврата нарочито је обележио оне људе који су се старали да устанак једног православног народа за очување вере претворе у устанак „национални“, у савременом смислу те речи, и да на извештачени начин национално осећање младе јелинске државе утемеље на тековинама Античке Грчке, заташкавајући њено ромејско и хришћанско јаство.

Најме, национализам који је проистекао из Француске Револуције није имао само корисне последице по православне народе. С једне стране он је садржао клипе једнога обесхришћанивања надахнутога Просветитељством; с друге пак стране, он је одговоран за верски национализам или „филетизам“, који је једна од најопаснијих рана данашњег православног света. Премда осуђен на помесном Сабору у Константинопољу 1872. године, он није престао да узнемирава Православне Цркве, појављује тамо где се поставља питање Дијаспоре. Идући на штету животности и сведочења Цркве, он је изазвао пренагомилавање разноврсних јурисдикција на једном истом простору, нарушавајући свеколико канонско предање.

Кудикамо већу одговорност споси Француска Револуција у односу на Совјетску и друге револуције, надахнуте марксизмом, које из ње произлазе или су јој сродне. Француска Револуција је била грађанска и из ње је проистекло капиталистичко и напредњачко друштво савременог Запада. Међутим, она је у себи послала клицу радничкога преврата комунистичкога усмерења, који је без успеха већ био опробао Бабеф у време Управнога Савета. Бабефови следбеници – Буонароти, потом Бланки, чине спону између тога побаченога покушаја и социјалистичких и комунистичких покрета XX столећа. Како је па то недавно потсетио Солженицин, „руски превратници су били опчињени представама о Француској Револуцији, које су их потстицале да се на њих угледају и да их у потпуности опонашају, тако да те сличне појаве могу пре бити плод тога свеснога подражавања, него ли дубоке и истовестне логике оба случаја.“⁵

⁵ A. SOLJENITSYNE, „Les deux Révolutions“, *Messenger Orthodox*, No 111, Paris 1989, p. 10.

Из овога се у основи састоји двосмислено наслеђе које је Француска Револуција завештала Европи и свету на верском и духовном плану. Помак од човечанскога презадовољства из 1789. године ка крвавој лудили од 1792–1795. године и покољу наполеонових ратова, родбинска веза која се да установити између „Великих Предака“ из 1789. године и дела Лењина и Стаљина, као и њихових пристапа, пису случајност у историји.

Ако на све ове догађаје бацимо поглед просветљен вером, увиђа се у њима показатељ једног свеопштег закона којег је извршио распознао Достојевски, а после њега отац Јустин (Поповић): човек може да буде истински човечан једино ако је у заједничарству са Богом. Хуманизам (човечанскост) прелази у своју супротност уколико се намеће као безуслован, уколико човек одбија да се потчини Божијој вољи, уколико се узда једино у себе да би одредио шта је истинито, а шта лажно, шта добро а шта зло.

Брига да се човек одбрани од сваког неправедног тлачења, која је изражана у Повељи о Правима Човека, највише у сваком случају на подршку хришћанина. Демократија је оправдана једино уколико означава утешиће народа у најмисловању влада, као и учешће у самој влади, уз уважавање Божијега права и Божијих закона. Међутим, тежња Нације да се потврди као врховно почело мерила која надахњују законе је од Владара Таме и може једино да одведе човека у самоуништење.

У почетку револуционарног покрета, имаде једна узвишена устремљеност ка праведнијем и обратимљенијем друштву. Нско је написао да у име Повеље о Правима Човека „још и данас на свим континентима све што је најсвестије одолева угњетавању; Французи могу с пуним правом да се диче што су пред целим светом прогласили тај текст и ту Повељу... Повеља Права доноси свакоме човеку уздање.“⁶

Међутим, чежња ће се у потпуности остварити, то уздање ће бити задовољено једино ако европски човек одустане да у Човека и Нацију смешта порекло Нравствености и Права, ако се, с ону страну 1789. године поново надовеже на своје хришћанско наслеђе, ако призна неприкосновеност Христове Речи и препусти се преображају Његовим Духом.

Са француског превели
Љубиша Папих и
Милан Ј. Радловић

О ЛАЖНОЈ ДУХОВНОСТИ ДАНАС

„И рече му Исус: „ако не видиш
знаке и чудеса, не верујеш.“
(Јн:4,48)

Није нимало случајно што два српска писца, које убрајају у велике, за историју нашег народа, имају два карактеристична књижевна наслова: за једног је ово наше историјско време – „Време смрти“, за другог – „Време лажи“. Да су неким чудом имали више смисла за синтезу, а не само за пуку анализу у којој се од дрвета не види читава шума, бар један од њих би се одлучио да нам о овом времену проговори као о раздобљу духа лажи и смрти, преовлађујуће идеје лажне духовности којом се наш народ поигравао – завођен странкама, партијама и интелектуалцима – послушницима; народ духовно расељаван из своје Цркве, народ духовно гурнут са столна свог мученичког, светосавског и сватолазарског подвижничтва. Дух лажи и отац сваке лажи – преко својих ревнитеља у политици, идеологији, култури, философији, успевао је у доброј мери да опрни што је бело и првским пресвуче оно што је по природи црно. Све што је хришћанско и православно било је потребно тек зато да одстоји свој историјски сат на срамном стубу; све што је било у Христу и Христово – бестидно је гажено погама. Календар за просту 1948. г., православни календар морао је те године имати на корицама – Титову слику! Ни иконица Светитељева, ни икона Матере Божје нису нашле места у овој књижици – Витлејему из које су били прогнани и Богомладенац и Богомајка у душе малог броја верних, једино место где се смео одиграти Божић или прославити Ускрс – те несрећне 1948! Са два извора трован је српски народ: са извора совјетске комунистичке идеологије која је требало да храни дупе и, са извора духа европске декаденције где је све подређено бесомучним потребама телесних уживања (скраћено: европски стандард), што је требало да нахрани тела. Обе чесме су биле до краја одвијене, а под изговором да је то „модерно“, да је то „прогресивно“, да је то тек рај, да је то комунизам – бити празне главе, а пуног стомака – дух лажи је обогатљивао, осакативао, убијао као маљем душе наших несрећних sunarодника. Почетком седамдесетих година, нарочито после студентских немира из 1968., комунизам је био у Србији дефинитивно потучен! Нико здраве памети више није веровао у остварљивост Утопије, али су се сви морали правити да у то верују. Борислав Пеклић је у праву када у својим аутобиографским казивањима тврди: „Исмењате пред муслиманом његову веру – добићете смртог непријатеља; смејте се пред католиком његовој вери – омрзнуће вас за сав живот; подсмевате се пред комунистом његовим идејама – смејаће се заједно са вама!“

⁶ J. M. BENOIST, *Au nom des Lumières*, Le Monde, 6 janvier 1989.

Лицемерје и притворство створили су на овим просторима праву Утопију, нешто што стварно нигде није постојало осим у српским главама бескућницама: *амерички социјализам*. Желело се живети у свему повлађујући укусу, духу и стилу Америке, али да остане бар социјализам кад је комунизам немогућ – тек толико да нам дупце имају од чега живети, да се нахране кад једном годишње огладне, а и да не бисмо били бесидејши (читај: без идеологије), као Американци које смо искрено жалили и сматрали глупима што не виде предности, и нама непотребног, социјализма. Писац „Времена смрти“ у то време даје изјаву да је „социјализам организовани хаос“, тако одмерено, мирно и академски, просто дијагностички, као да и сам није увећано био један од организатора тог хаоса. Жалосног ли времена лажне духовности! Ни у шта се није вкрвало! Време вере неверовања! Кришом се славilo – без колача и кољива – одлазило се на партијске састанке ради опадања и клеветања својих партијских другова, подизале се викендице, одлазило на излете, у иностранство, а једино што се озбиљно схватало било је уживање. Није било радио станица на којој се пије вртела песма: „Узми све што ти живот пружа...“ – права и једина и обоготворена српска химна тих година за којима још увек многи жале, многи који после овакве српске Голготе не очекују Васкрсење него шансу да се још мало проваљају у оном муљу. Са сломом привредс негде око 85-те, било је јасно да уживања у „глуном америчком стилу“ – више нема. Вера у пуц stomак устукнула је у корист вере у празну главу, у веру да још увек имамо социјализам, који ако и није пишта – бар је нешто! Са „америчког социјализма“ силом прилика морало се прсћи на српски социјализам – ту чудовишту творевину која опет нигде није могла да пађе себи башту осим овде у Србији. Он је требало да оживи „умртвљену народну традицију“, да „обнови обичаје“, да од социјализма као светског процеса постане социјализам српског процеса, једном речи да српски народ нахрани новом, било каквом идејом и идеологијом само под једним условом – да остане још мало на власти. Слушати народ испрва није схватио пита се од чега тражи. Као да је целу поћ своје новије историје проиграо у врзном коду, у чуду, неверици и са подсмехом питао се шта сада хоће од њега, какву му традицију и обичаје помињу, кад се он, као после саобраћајне несреће, не сећа ничег од пре 1941-е!

Прослављена је 600-годишњица Косовске битке, опшакана на телевизији Сеоба под Арсенијем III, патријархом српским, зајецале су гусле на свим радио програмима, гледали смо поверујући оцима ТВ рецитал „Молитве на Језеру“, у коме глумица говори речи Српског Златоуста, као у праисторијске пећине кренуле су камере у храмове и манастире, отишле на Општинац да пронађу Карађорђа и његове потомке, запутиле се на Косово да питају српске сељаке памти ли ко Милоша Обилића и сећа ли га се бар из виђења! Ускрс и Божић су проглашени за перадне дане, а крсна слава се третира као државни празник за свечаре који иначе не славе, али и не морају тог дана да раде. Опет је дух лажи и отац сваке лажи повео коло у које су се ухватиле многе српске руке. Опо је с повим песмама заиграо на козарачки начин, а остали народ је, као кроз рупу

пропадао кроз програме више од педесет партија, странака, правца, сада стварно не знајући где се налази. Холајући мртваци оживели су своје мртве представе о Светом Сави, своја напукла сећања на веронауку између два рата, своју нагрижену савест о порупеним и пољепшаним црквама, утамниченим и прогнаним кандидатима вере православне, али па наopak, метафизички и архидејмонски начин. Свако веровање им је добро дошло, јер по њима, оно доноси наду коју они нису кадри разбудити, свако веровање, а наравно, највише неверовање у Бога, у Богочовека Христа радује их зато што свако ко дели већ подељене људе мора мрзети на Онога чија је послушност вољи Очевој да сабере све верне.

Буквално преко ноћи, осванули су књијарски излози крцати тибетанским и египатским књигама мртвих, астролошким таблицама, пророчанствима Нострадамуса, чича-Милије, Клеопатре, Миље Регулус; на телевизији се уз вриску и подцкивање псва о томе да „православље долази са југа“, пева се о Бадњаку, о томе да ће „она због туге отићи у манастир и палити свече“, актуелни председник честита Ускрс српском Патријарху и верницима, као да је Патријарх вођа неке секте међу Србима, као да он није духовни отац свих крштених српских душа, па и оних осталих, него усамљени старац на челу шачице чудака који на крају двадесетог века мапштају о томе да оживе Православље. Тако мртви мисле да се све може оживети, па и живо Православље.

Откуда, дакле, време смрти и време лажи данас и јуче у Србији? Не од безбожника – него преко безбожника, не од комуниста – него преко комуниста, не од социјалиста – него преко социјалиста, не од лажних пророка – него преко лажних пророка, не од кича и шунда – него преко кича и шунда, не од људи – него преко људи! Страпни дух таме и небића што је покушао да раскине заједницу Бога и човека поставивши се као богоборац и човекоборац, Сатана, који је, као што сведочи св. Ава Јустин, „мисао која је отпала од Бога“ – он је тај злосрећни и печат и жиг злосрећних наших времена. Та, мисао отпала од Бога, доминанта је ове садашњице из које би да се тако радо пробудимо, али не можемо. Српска душа уловљена у ове мреже спава од страха! Пробуди ли се само на трен, пакао је сликом неког повог ужаса – паново успава!

Ма колико имали добру вољу – ову болест не могу лечити никакви позиви на препород и обнову, који долазе од стране појединих српских политичара. Да би се нешто препородило, мора бити прво рођено, да би се неко обновио данас, морао би бити до јуче пов! То је оно чувено питање Никодимово Господу – може ли се човек наново родити, може ли се поново вратити у утробу матере своје и још славнији Христов и одговор и прекор: „Ти ли си кнез јеврејски, а то не знаш?“ На нас се могу применити и речи Његове о Јаировој кћери: да нисмо умрли, но спавамо; као што и Његош вели: „Племе моје сном мртвијем спава!“ Тај смртни сан не потребује ни лекаре, ни људе, ни вође, ни хуманисте – него Свелекара, Свечовска, Свемогућег – Јединог човекољубца Христа!!! Србија је већ имала политичку партију која је од 1945-е „преспораћала“ овај народ за сутрашњицу, па ево резултата пред којим се човеку леђи

крв у жилама! Нема те установе и псма те људске групе чијим напорима се може обновити један једини тајни, један једини унутрашњи човек у било ком човеку. Препород човека од стране другог човека – може се и мора, то је поука овога века добијена и од комунизма и од фашизма, спровести само силом, такозваним „револуционарним насиљем“ иза чије се невинте стилизације крије – ОБИЧНА БАТИНА! То је видовито предвидео Достојевски! Истински препород људског бића кроз тајну личног покајања, а у благодатном сусрету са Христом, може се обавити у истинској слободи без окрњености личности – то је вишевековно искуство светоотачко и искуствени и временски живот Цркве. Без Христа нема слободе. Гдс је ропство у имс и наизглед узвишених циљева, ту нема Христа и Христове љубави. Само Христос увек присутан у Својој Светој Цркви може Божанском Силом самилосне љубави према људима да изврши највеће чудо пред којим су људска бледа и псуврљива, чудо обнове нашег народа стављеног данас на оптуженичку клупу, док су му и судије и поротници читаво човечанство.

„Страшно је пасти у руке Бога живог“, пише у Књизи Живота. Та реч је паша, српска ситуација данас. Цео свет са својим судијама и поротницима ништа нам не би могао да смо у милости Христовој.

Испрва смо прихватили комунистички атеизам, па комунизам одбацили у имс социјализма, па смо и ту лицемерили чинићи прељубу са бездушним али и последњим отпацама западне под-културе, затим смо у српском социјализму ових година покушали да се и даље играмо позоришта притворства враћајући се обичајима, а одбацујући Бога, славећи Светог Саву, а одбацујући Христа, и мора се признати да ако смо себе варали на врлетним путевима националног и духовног тетурања – Бога писмо успели преварити. Упали смо у још тежи грех: грех лажне духовности, грех празноверја и сујсверја невидљив у Србији од Глипићевих времена, грех маловерја, лаковерја, грех слабоверја.

„Треће око“, „Арка“, „Хороскоп“ – часописи духовне разоручености и разбирис, нуде и продају дивље псчурке као јестиве. На страницама новина са највешим тиражом, мислим па „Вечерње новости“, емисијни неуропсихијатар из дана у дан објављује душепогубни фељтон под насловом: „Трагични оптимизам хришћанства“. Тек се ту као на длану види сав наш циничан и лицемеран однос према Богу и хришћанству. Наизглед безазлен наслов, пука игра речи даје и дефиницију! Хришћанство је у основи самоубилачко, јер шта је самоубица, него трагични оптимиста, који је лаковерно прокоцкао све своје наде у живот?... Фељтон је још увек у току, али на основу онога што сам прочитао, не сам ја него и милион читалаца ових новина, ево питања које др. Тодор Баковић, аутор, поставља и произвољно даје одговор. Зашто је жена избачена из Св. Тројства? Због чега је хришћанству потребан грех? Да ли је Бог створио човека, или човек Бога? Ко стварно може бити дубоко религиозан човек? Због чега је хришћанство депресивно, а ислам агресиван?

Одговори су по Баковићу, следећи: „Без верс псма наде (без било какве вере и било какве паде)“, о чему сам напред говорио, што је основна црта, сваке лажне духовности; Бог је у човеку и то

сваком, јер се Он пројављује као пројекција колективно несвесног, као учинак нечега што нико у човечанству није досађао до краја; Бог је невидљив, зато што је и наша психа невидљива, а Бог и она су, учи нас овај душевни лекар, једно те исто. Човек је створио Бога да би задовољио своје прсфилсисе унутрашње потребе, а што се Христа тиче, доцира наш доктор, Он је био први психотерапевт, који је снагом сугестије лечио људе, а она се крије у реченици: „Вера твоја поможе ти“. Врхунац је у тврђењу да је Господ могао избећи смрт на Крсту, али да је желео да својом невином смрћу отргне људски род, да би сваки човек био крив док је жив!!

Улаз у манастир Хиландар; место прве духовности

Нсмам ни најмање намеру да оспоравам доктору Баковићу право да мисли оно што мисли, или бар да наплати добро оно што можда и не мисли, али желим да укажем на двојност морала у медијима: с једне стране режим у Србији преноси Божићну и Ускршњу Литургију да би свет који гледа српску телевизију видео да смо и ми хришћански народ. Безбожнички режим који зна колико се слободе

те врсте поштују у цивилизованом свету на овај начин само прибавља себи политичке поене. (Ради поуке трсба у „Гробници за Бориса Давидовича“ Данила Киша прочитати пегову причу „механички лавови“ и видети да се у комунистичким методама обмањивања света не мења ништа пего само форма). Са друге стране објављивањем оваквих, наводно научних фелтона позивањем на повратак традицији и обичајима, угушивање истинских верских слобода и права (како се то проницно каже), изједначавање пред законима како неке групе јеховиних сведока тако и Српске Православне Цркве – није ништа друго него перфиднији облик атеизације српства, гурање у лажну духовност толиких дупа, а привидна љубав према Цркви Христовој – само Јудин пољубац. Овде је реч о ужасу већем од Јудиног: Јуда је бар био са Господом, па издао – ови му пису ни припили, а сви гледају како да Га издају, а са Њим и себе! Издајући Га они Га пред очима света штите, а у себи се смеју и Њему и себи и нама! Тврдо сам уврнен да српски народ мора што пре да изврши једну врсту духовне смотре, да види шта то ради са самим собом и како се то поиграва Живим огњем, да би разумео зашто му се дешава оно што се дешава: да трпи, да гладује, да пије радо више ни од једног народа на земљи, да му мира нема ни на сопственој постојбини. Он мора знати да страда због своје лаке вере, због своје мале вере, због своје слабе вере. Сва три вида вере нису ништа до невера. Иако се сви облици издају за бар блиске Христовом Православљу, пису ни они, као ни пређашњи ништа до отпадање од Бога, ништа до пандемонијума из којег дух лажи само на друге начине исијава мрак лажне духовности наших дана. „Ако не видите знаке и чудеса, не верујете“ – реч је Христова упућена лаковернима и слабовернима и маловернима. Говорћи на ту тему, Достојевски је, с правом приметно, да такве душе не траже толико самога Бога, колико чуда од Њега да би, како বলে, „лакше повсеровали“. Наше доба на смрт је оболело од чудотражења, а неће да се лечи Богоискатељством. У том смислу, заиста смо гори од Спаситељевих савременика. Прво чудо у које смо поверовали, иако се није догодило било је у греху лаковерне слабоумности: да се може изградити рај без Бога, још сада овде на земљи.

Путовање у ту земљу Нодођију, у тај невидиш, или како би Јудин О'Нил рекао – „Дуго путовање у ноћ“ у Србији је започео ударничком Песмом: „Носим звезду са пет рога и ратујем против Бога, али не и против Христа, јер и Он је комуниста!“ Па која то политичка партија у свету, осим ове једне сатанске има најозбиљније право, политичко решење да ратује с Богом!? Ако Хотентоти или Полинежани имају иски облик политичког живота, а вероватно да га имају, онда бих волео да ми се каже, која то политичка партија међу њима има овакве стихове на својој застави? Направићу мали екскурс, да бих туђом вером посрамио нашу неверу. Негде на Хималајима, описује један енглески алпиниста, пронашли су планинари село у које није крочила нога странца. Како су говорили пеком од варијанти хинду језика, један из експедиције који се мало њиме служио, започне разговор са урођеницима и реч по реч дођоше до вере. Поглавица објасни да они верују у то да су једини људи на

свету и да живе на планини са свих страна окруженој водом. Једино кошно на свету, тврдио је поглавица, то је наша планина – све остало је огромно море. „Добро, упита Енглец, ако је то тако, одакле сам ја дошао?“ „Одакле си ти дошао, то је твоја лична ствар, то питај себе!“ Ми верујемо у оно у шта верујемо и не пада нам на памет да због тебе једног мењамо своју веру“, одговори му поглавица. Ако неко од Срба залута у то село нека не помиње да је српски народ због једног странца продао веру за вечеру, јер овај сироти поглавица то не би разумео, па мислио о томе до краја живота.

Духовни српски рањеници у свом очајничком трагању за правим ослоном, заменили су и лекове и лекара: мисле да би их излечило чудо, а не Творац свих чудеса, лажу сопствене очи да више никада неће бити превртљиве, ако само једном виде како се чудо поиграва природом – заборављајући да су и очи и природа када се загледају једно у друго – Песма над песмама и чудо над чудима – обоје, дакле Небескога Оца дца! Као да већ њихово властито постојање није по себи чудо своје врсте – хтели би још неко, па макар било и на духовну погубао. Као када би риба из језера пожелела излет до пустиње, као када би несмотрени лав тражио да се насели на дну океана. Чудо, а не Бог, то је једино потребно онима чија је вера лака попут пера, онима чија је вера тако мала да им је и иначе сићушна срца у грудима стеснила, онима чија је вера до те мере слаба да када се на ту трску ослоне пре падају пего што устају.

Лаковерни су, изгубивши илузију раја на земљи, а сумњајући у икакав други, пожурили да остваре рај за себе! Чудо које они желе од Бога није Он сам него чудо среће. И то среће личне и себичне, у смислу да, ако мора сви око мене нека пате, само да је мени добро. „Лото“ их је сто пута преварио, Бог ниједном и никад, а сто први пут ће пре поверовати у „Лото“ него у Бога! Њима треба да буду вечно млади, вечно здрави, вечно богати. У Цркву одлазе јер верују „да ту нешто има“, неког „Бога непознатог“ кога не би да увреде као и Антипапи што су му жртвеник подигли у апостолска времена. Изделио им је дух таме оно што се не да делити – звездани свод у искакве навигацијске мапе – хороскопе, по којима, наводно, плове лађе њихових тренутних неуспеха, будућих победа, присутног сиромаштва, а жуђеног богатства, само данас присутне болести, а иначе осигураног здравља. Гледају у звезде сироти небески астролози, пребирају звезде као што Кир-Јања пребира златнике, ове лово-крадице у туђем гају. Никада и не помисли ко је то изнад свих звезда, а још мање на то да их има више него што се бројем може изразити и да се протежу у бескраје бескраја од којих се у човску памет муги и да им Само Господ поставља путеве. Дирати у звезде са таквом намером исто је грешно као и коснути се олтара у храму, и грешније је, јер олтар подигоше људи да прославе Створитеља, а звездани олтар подиже Створитељ Себи да Себе прослави. Витлејемски мудраци кад угледаше звезду престаше да буду астролози, јер појмише да ће се убудуће погледи упирати у новорођено Сунце Правде; српски православни астролози које је мудрост оставила гледају у звезде и не виде то исто Сунце него шљунак. Као када би мрав рекао слогу: гле, патуљка! И по звездама у шољици кафе, у

талогу, као по наборима својих потамнелих дупа траже да виде иду ли на пут и има ли пута, да ли ће им доћи какав глас и има ли писма. Несуђени заручници „среће“ неће да знају да је све богатство у Једино богатог, све здравље у Једино здравог, успех у Једино моћног, да је пут од неба до земље умивен и опран сузама и крвљу Богочовска Христа, да се Глас огласио само Га они нису чули, и да им је одавно stigло Писмо – најважније од када су научили сва слова. Требало би да изађу на Пут, да ослушну Глас и да свђ једном отворе то Најсветије Писмо сваком људском створу лично адресирано, па и њима – и све ће им се објаснити. Исти Господ који храни птице пахраниће и њихове огладнеле наде и испошћена очекивања, заљихаће њихов лаки поветарац од вере и видеће какво ће чудо на њима пројавити Истинити Чудотворац. То што може Бог са душом која се каје и лети Му у сусрет, Њему јединој срећи својој – чудотајна је за све светове што Бога гледају лицем у лице.

Шта рећи о лажној духовности мале вере? И она, зар, тражи чудо од бога, а не самога бога? Какво чудо, дакле; заиста невиђено: да не буде ништа по Божјем Плану и Промислу, него по вољи маловерја!

„Војници живота – војници су Победе!“ – записао је Свети Владика Николај. Следећи ту реч – који то генерал прима савете и мишљења од својих преплашених војника којима није ни до живота ни до победе и како их може наградити за њихову малу веру у Тријумф? Маловернима се помућују слова кад читају Књигу о Јову, слаби су они да се у ноћи живота порву са Богом као праотац Јаков, непојмљиво им је да је Највећи Праведник вољно страдао за своје људе, јер они без преке несреће не би страдали ни за себе, а камо ли за друге! Оно мало вере што имају и то им је на сметњи: одлазе у храм да их други виде, а кад им помоћ души и телу треба лутају од лажних исцељитеља и гатара до биоспергетичара и сатаниста скупљајући талисмани за сваки случај, као да сваки њихов случај не потребује Бога него болесне видаре што ни себе не могу да излече. Уз све то сматрају се православним хришћанима и поред тога што знају да се не може у исто време служити Богу и ђаволу. Но, служе ипак својим пригушеним кандилима и свећама у лудој нади да ће обманути и једног и другог господара, да би њихова просјаћења која Бог не прима примио бар ђаво. Све би дали да нашкоде другима – више него ли себи да помогну. Та кратковидост, то кокошије слепило што чини да им душе боље виде по ноћи него на белом Божјем дану, они називају вером и љуте се на Створитеља кад им развјеје то мало суве траве сламнате њихове вере. Љуте се и на људе око себе када им са исто толико вере узврате, јер по правилу, маловернима се мало и верује. Обмањују себе како је добро имати нешто мало вере, боље него нимало, као што паћеник од морске болести заваравља своју мисао да су копно и хоризонт једно исто не би ли тако заваравља муку. Верују за „злу не требало“, као да зло тражи неку другу веру. Довољна му је оваква. Постају чудотражитељи дана у коме ће се Божја воља покорити њиховој не желећи да чују да је један од највећих архангела био претеча њиховог греха па тим грехом зачео и родио космичку трагедију и своју и људску!

Маловерници у нашем роду и времену требало би да са мало вере у ближње одрживе свк са њима: нека верују да ће их најближи упропастити, да ће их најдражи њихови обманути, отровати или похарати, па када се увере да од толиког повсрења беже од њих и деца и родитељи и пријатељи – нека се престану чудити Богу што не пристаје на њихову малу, подмуклу превару!! Маловерни ће се излечити живсћи само по Божјој вољи – па ће добити и свадбено руко да се приправе за улазак у Царство Божје, но не као неверни свђ као верни.

И слабоверни у роду српском не траже данас Бога, него и они чудо од Њега! Градећи се свђим филантропима од Бога, траже да Бог уклопи зло из живота људи не желићи да знају да управо празноверни, лаковерни, маловерни, па и они сами трују злом ово наше несрећно време. Слабовернима смета зло, јер немају снаге да отрпе искушења, падове, тегобе и не верују да ће Бог икада победити зло. То су они који чврсто сматрају да „правда побеђује само у филму“. Њихова духовна болест је иванокарамазовска, а сва вера разумска конструкција сумње. „Верујем, дакле сумњам, а како не могу сумњати у своју веру, онда је моја вера сумња“. То је начело духовне лажи пових картезијанаца слабе вере ојачане сумњом. Та испразна таутологија пита се у својој неозрелости, како и када може невидљиви Бог изаћи на крај са опипљивим злом у свету и зар није боље па свој начин прибављати правду не чекајући Бога. Они мисле да су православни хришћани само зато што се ту же на зло и своју зловољну ревност називају некаквом вером. Ударе ли громови, захучу ли олује, нагрне ли зло на њих саме – слабоверни се одмах предају. Не проведу ли заредом два одмора на мору, остану ли дан два без хлеба, виде ли смрт око себе – готови су да дигну оптуженицу и против зла и против Бога. А Бог не тражи да се било ко препусти злу – него да положи своју веру у Њега да га Он Једини може поразити. Слаба вера данас, по правилу, завршава или самоубиством или духовном смрћу – лудилом! Како да се не утопи или не полуди човек који изабере обичну даску да с њом преплива Атлантук? Како да се избави ко мисли да је у овај свет дошао као у долину ружа и још када га први трн убодје он се разбесни и уместо да трн ништупа и брижљивије бира стазу, он демонстративно легне у гроб. Слабоверни неће да знају да је гроб станиште сваког људског створа, а не њихова привилегија. Кажу да их нико није питао да ли желе да се роде, па самим тим, нико нема права да им пречи пут питањем зашто не желе да живе. Нико, заиста, и није питан зашто је позван и прозван у живот. Људски живот је питање које Бог поставља човеку у времену, а живот по смрти одговор на то питање које човек даје Богу у вечности. Пркосно ћутање у школи пред испитивачем увек повлачи слабу оцену; пркосно ћутање па Судичино питање – зашто си себи одузео живот – повлачи као казну и вечну смрт.

Тајна искупљења људског рода лежала је у рођењу и смрти на крсту, драговољној смрти Спаситељској. Но Он није дошао само да умре, да је то био сав смисао Његовог доласка и Он би дигао руку па Себе! Његова жртва на Голготи није била обредна као код незна-

божних народа, што се постављало као примање жртве. Његова жртва није била механичка, него искупитељска. Пре смрти Он је обавио своју мисију, јавио Благу Вест о усиновљењу кроз Њега, а у Опу читавог човечанства и, најважније, Својом Смрћу уништио смрт. Ко то не верује, ко слабу веру те врсте има – латентни је самоубица. Достојевски лепо примћује да се радикални атеизам, ако је доследа себи, мора завршити самоубиством. И то не да је само лепо приметио него и математички и доказао што је вероватно заборавио и др Тодор Баковић, теоретичар трагичног оптимизма хришћана, а са њим и многобројни који се са свог поверовања у Бога репавају на самоубиство.

Са болом сазнајемо да је много таквих данас међу нама. Зар потомци Св. Кнеза Лазара немају чему да се науче од Њега? Он се могао од страха убити када је сазнао за силесницу турске војске, али није, него се са Светом Христовом храброшћу супроставио злу, животом платио Видовдан, а не Јудиним грехом. У највећем нашем јунаку у трснутку папасте проговорила је народна мудрост кроз народну песму: „Бјеж у цркву – Краљеву Марко!“ Па кад се такав јупак скрио и заштиту нашао у Цркви Божјој, шта је остало за слабе и све оне који се копчају у сатанској мрежи лажи и превара?

Педесет и више партија у Србији није ништа према хиљаду и педесет начина које су Срби открили да Богу окрену леђа. Кад окренеш леђа Сунцу, зашто се плапиш своје сепке које не би било да је ти ниси створио? Кад окренеш леђа Богу видиш да ти живот није живот, него сенка од живота и све те плапи, све слушају. Колико их је међу нама који се сатани моле отворено служећи сопственој сенци? Колико их има које је дух гордости понео, па, сво их, пререгоше масонима. „Интелигенција без Бога – готов ђаво“, писао је св. Ава Јустин. Пресудили Срби, војни хришћани православни, да су им знања велика и да је то драго камење њихово исувише драгоцено и обимно да би могло даље бити похрањивано у Цркви. Драго камење упртише са намером да га погину у некакав Соломонов храм, па кад се пађоше са врећом на прагу Цркве свог рођења и крштења, падви се над њих дух таме, а они изнепсе само шарену стакларију! Никада нису ни у спу помислили да украду пару са иконе, а украдоше што им је Бог даровао да однесу Сатани. И то рад српски интелектуалци, ноћне пребеглице, не мислећи коме остављају духовно раскопане пиве српских душа, српски фарисеји и књижевници, слични у свему фарисејима и књижевницима из времена Христовог. Кад се то све тако дешава, онда је јасно да нас још увек само Милост Божја штити да се не истребимо међу собом.

Кнез овога света изабрао је данас Србију за свој престони град. Вадио је деценијама циглу по циглу из храма наше вере, а на рупевини подигао тамницу и лудницу па којој пише да се вратимо обичајима својих предака, ми што не знамо пут ни до себе ни до Христа. Неки заведени, а неки добровољно пузе пред њим надајући се милости у онога који не зна ни за наду ни за милост. Мисле да преваре духа који је самог себе преварио и који ником не верује. Духовна мапа ове земље Србије слична је мапи месечевих кратера. Наше време није само „време смрти“ и „време лажи“, него и „време

кнеза овога света“, а то је најбољња истина због које Сабор српских Свјетитеља плаче пред Богом. Плачу и Свети Сава, плаче и Св. Ава Јустин оном сузом његовом која је знала да натера и камен да зајсца, плаче и Свети наш Владика Николај гледајући свој српски врт разграђен и бисере бачене пред свиње.

Шта нам ваља чинити?

Уместо „народним обичајима“ вратимо се својој Цркви, светоотачкој, православној; вратимо се Литургији, том једином правом животу којим Небо Божје живи. Обичаји нашег народа били су увек охристовљени, увек опрковљени. Нису били само у вашарима папађурима, ношњама, него у освећењу, честитости, страху Божјем, чистоти и целомудрености.

Срби из тих тзв. „народних времена и обичаја“ били су заиста народ Божји: нису знали за партије, него за Цркву; шест дана су обделавали земљу, а седмог су били у Цркви појци или звонари; задужбинарство пису остављали ни под Турцима, (јер, ко подиже толике храмове у 16., 17. и 18. веку?); недеља им је била „мали Васкрс“, а пост и причест папајање душа за живот вечни; нису се основљавали ни са „господине“ ни са „друже“ – него „brate“ и „сестро“, јер им је љубав била братска и сестринска. Нигде цамију не подигоше у Шумадији, ни опш, а не дадоше ни Турцима, а њихови потомци заменише недељу за адвентистичку суботу, наочиглед предака који су само једну суботу, ону Велику пред Васкрсење, тиховали, постили и испраћали са надом да ће доћи највећи празник Живог Искупитеља Њиховог. Учили су слова из часослова или Евангелија, знали житија свјетих, имали највишу мудрост што је небо дарује чистом уму, па не одоше у масоне да помоћу шестара, троугла и мистрије граде храм људске среће да би на новим основама преуредили даљи ток историје, (за такве би рекли: „кога Бог казни – прво му одузме памет“); град им је тукао истину, сву муку њихову остављајући их годину дана без хлеба па нико од њих не диже руку на себе.

Кад смо све то оставили, ето где јесмо. Син који не испуни аманет свог оца, његову последњу вољу, последњу жељу – пропада и за овај и за други живот. Тако и народ који не испуни аманет својих очева постаје туђ и Небу и земљи, а близак сваком злу, свакој лажи, пасторак духа лажи.

Једини излаз из овог безизлаза, из садашње духовне ослабљености и понора коме стрмоглавимо је у капији покајања и то свенародног, свесрпског, саборног пседељивог. Зато нам је Господ и затворио све излазе да би, њу осветљену у српској ноћи угледали, њој пришли и кроз њу прошли и испод ње упли у светлост истинске Радости и Љубави Божје и Мира Божјег. Што је гушћа ова тама, та Капија Цркве Христове све више блиста и топло свакоме ако је онако високу промашу, и онако сјајну не види, него нађе неку пукотину да кроз њу шмугне – спаса му, заиста, неће бити!

Завапимо Светом Сави да нас он паново просвети, помолимо се Владици Светом Николају да обнови свој рај у свим српским душама и умолимо Св. Аву Јустина да нам својом сузом помогне пред Богом да се наш плач преобрати у радост, а шкргут зуба, што се данас Србијом разлеже, у грмљавину звопа у част новорођене српске љубави у Христу!

Амин! Дај Боже!

Душан Васиљев

Остаци зидова који ојасују манастир св. Василија
(престаниште манастира Хиландара)

ДУХОВНИ ПУТОКАЗИ

СВ. РАФАИЛО, НИКОЛАЈ И ИРИНА

*„Ја сам васкрсење и живоћ; који
вјерује у мене ако и умре, живјеће.“
(Јн. 11,25)*

Тама заборава одавно је прескрила Орахов брежуљак, недалеко од Митилене, на острву Лезву, после великог покоља који су починили турски војници давне 1463. године. Једино су столетис маслине, као неми сведоци, чувале тајну о мученичком страдању мопаха једног малог манастира, чији су остаци већ давно зарасли у бујно растиње овога егејског острва. Вео тајне почиње да се открива 3. јуна 1959. када је надзорник радова на изградњи нове цркве на Ораховом брежуљку, Дука Цолакис, заједно са радницима пронашао један непознати гроб у коме се налазио скелет одраслог човека. Из костију је излазио мирис, а лобања је била наслоњена на један округао камен. Једино је недостајала доња вилица. Руке су биле прекрштене на грудима. Радници су одмах обавестили локалног сеоског пароха, Митрополију и археолога Харитонидија. Од дана проналаска гроба непознатог човека почео је да се одвија читав низ натприродних догађаја, који су све оставили у великом чуђењу и недоумици. Надзорник радова, Цолакис, сакупио је кости из гроба и привремено их ставио у једну врећу. Али када је покушао да је подигне, није успео, јер је врећа изгледала толико отежала, као да је била прикована за земљу. Из саме вреће допирали су необјашњиви пумови и снажно се осећао мирис тамјана. Други радник, који је ту био присутан, Леонид Сидерас, покушао је да ногом одгурне врећу са земље, али му се нога одједном укочила. Видећи у ужасу шта се дешава, Дука Цолакис покуша да се прекрсти, али није могао да покрене руку. Радници, који су са запрепашћењем посматрали ову необичну ствар, брзо отрчао до свештеника да га доведу како би прочитао молитву над моштима тога непознатог и очигледно светог човека. Свештеник се нашао у недоумици како да се обрати светитељу јер и сам није могао да зна о коме се ради...

Одговор је дошао пакон четири месеца, и то од самог светитеља, који се јавио двома простим женама Василики Рали и Марији Цолакис, из оближњег села Терми, рекавши им да се зове РАФАИЛ и да је био игуман манастира на Ораховом брежуљку, кога су запалили Турци. У току јесени и зиме те исте 1959. године долази до читавог низа јављања светитеља на јави и у спу и то великом броју људи из околине, и деци и одраслима. Светитељ се обично јављао

обучен у свештеничке одежде, а понскад само у монашкој раси. Више пута се дешавало да га једне исте вечери види више особа које се међусобно нису познавале. Али њихове приче биле су идептичне. Светитељ је почео да открива своју животну причу: „Ја, свештеномученик Рафаил, чије сте мошти пронашли, пострадао сам од Турака на Светли Уторак, 9. априла 1463. године“. У сваком новом јављању откривао је понешто ново. Све податке које је светитељ давао потврђивала су ископавања на Ораховом брежуљку, и то тачно на местима која је светитељ у јављању показао. Из дубине земље почели су да излазе на светлост дана зидине старог манастира, остаци цркве, трагови паљевине и рушења. У наредним виђењима од новембра 1959. године почињу да се јављају и други мученици пострадали заједно са св. Рафаилом. Најпре се јавио јерођакон Николај, а убрзо и једна девојчица са именом Ирина. Свети Рафаил ускоро открива тачно место где је сахрањен св. Николај. Његове чесне мошти пронађене су 13. јуна 1960. године и већ након неколико дана сам светитељ јавља се у више наврата и открива своје порекло и житије. На основу виђења Виргиније Адам, сељани су пронашли у земљи и велики казан у коме су се још налазили угљенисани остаци светих моштију девојчице Ирине, коју су Турци живу запалили, пошто су је сурово мучили на очиглед њених родитеља. Свети Рафаило после тога открива и место где се налазила његова доња вилица, која није пронађена у гробу, јер су је Турци у току мучења светитеља одрезали тестером и бацили под једно дрво. Пронађена је тачно на месту које је светитељ показао у виђењу. Након толиког броја непобитних доказа, чудеса, испуњења која су се већ почела дешавати под моштима светитеља, митилска Митрополија шаље званичан извештај Васељенској Патријаршији о свему што се догађа. Али, читава тајна још није откривена, виђења се настављају, проналазе се и тела других пострадалих мученика. У виђењима у сну и на јави као у филму простодушни и побожни људи и жене посматрају читаве сцене бруталних мучења, паљења манастира, чују крике страдалника. Свети Рафаил се јавља и самом митрополиту и подстиче га да обнови манастир на месту њиховог страдања. Након свих ових драматичних догађаја полако се почела разоткривати цела прича о страдању мученика на Ораховом брежуљку. Сваки од светитеља појединачно је саопштавао по један део те потресне приче, често без хронолошког реда, а многи видеоци су „уживо“ и сами видели сцене мучења. Сви каменчићи овога тајанственог мозаика, полако су почели да долазе на своје место и пред очима јавности се појавило целовито житије митиленских мученика, које нас враћа у давно време сумрака моћног византијског царства, непосредно пре и после пада Константинопоља у турске руке.

Али, најбоље да кренемо из почетка. Овај блажени мученик Рафаил био је пореклом са острва Итаке и рођен је 4. марта 1410. године. На крштењу добија име Георгије. Његов отац Дионисије Ласкаридис и мајка Марија, који су и сами били побожни хришћани, од малена су Георгија васпитали у хришћанском духу и омогућили му да стекне завидно образовање. Као младић, једно време служио је у царској војсци као официр. Када му је било 35 година, након

једне надахнуте проповеди у цркви, загрејан божанском ревношћу за монашки живот, Георгије одлучује да остави свет и војну каријеру и предаје се у послушање једном старцу са којим је неколико година проживео у строгим аскетским подвизима у једној пећини. Убрзо бива рукоположен и Васељенска Патријаршија га шаље у Атину, где једно време служи и проповеда при храму св. Димитрија Ламбидарија. Због своје изузетне духовне и мисионарске активности добија чин архимандрита и убрзо бива послан на једно мисионарско путовање у Француску, ради богословског дијалога са Западњацима. У граду Морлеју упознаје младића Константина (будућег св. мученика Николаја), пореклом из богате солунске породице, који је у Француској био на студијама. Одупевљен личношћу светог Рафаила, млади Константин га узима за духовника и у његовој души се распаљује жеља да и сам крене путем монашког живота. Тада му је било 28 година. Заједно се враћају у Грчку и Константин прима монашки постриг од св. Рафаила, који му је дао ново монашко име Николај. После тога постаје јерођакон и све до своје смрти остаје нераздвојни и верни сатрудник светом Рафаилу.

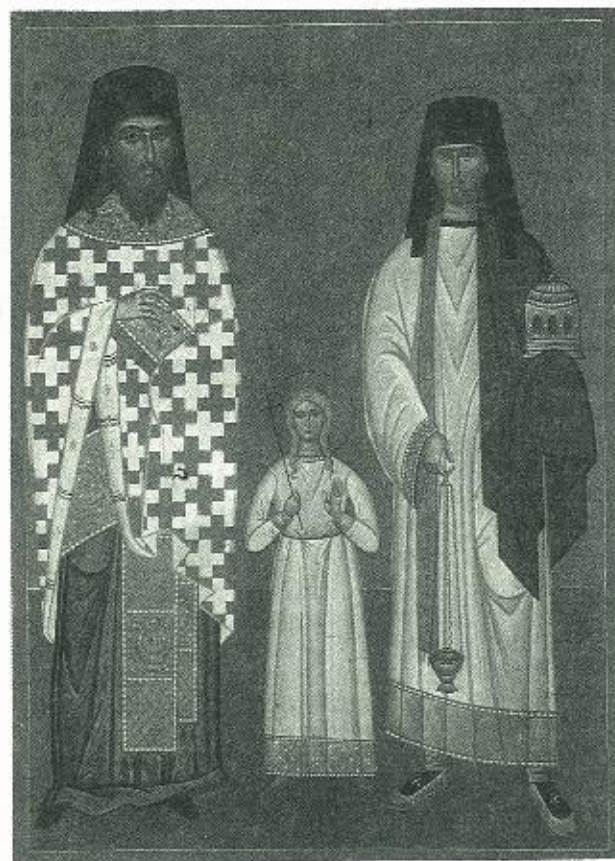
Године 1453. Константинопољ пада у руке Турака и двојица светитеља, који су се у то време налазили у Тракији, са колопама избеглица успевају да дођу до луке Александрополиса и да се укрцају на једрењак, који је пловио на острво Лезвос. Ово се острво, као и многа друга у Егејском мору, налазило под влашћу Византијанаца, те су на њима напале уточиште хиљаде избеглица из престонице и других крајева које су заузели Турци. Искрцали су се у луци Терми десетак километара издалеко од Митилене, главног града Лезвоса. Одмах су потражили неко погодно место где би се настанили и наставили монашки живот. У тој намери су им свесрдно помогли старешина села Василије и учитељ Тсодор, који су их одвели до малог манастира Рођења Пресвете Богородице на Ораховом брежуљку, где се од раније већ подвизавао монах Рувим. Након годину дана монах Рувим се представио у Господу и игуман манастира постаје сам св. Рафаил, око кога се убрзо окупило монашко братство, које је бројало четрдесет монаха. Сви су опет касније заједно са својим игуманом пострадали „за веру и своју отаџбину“, како је то једном приликом у виђењу потврдио и сам св. Рафаил. Лета 1962. године, Марија и Дука Цолакис на јави су видели једне ноћи на Ораховом брежуљку светог Рафаила како излази из шуме праћен својим монасима, мирно и ћутке пролази поред занемелих посматрача и опет нестаје у густој шуми. Из разних других виђења остала су нам имена монаха Рувима, Авакума, Антонија, Георгија, Леонтија, Христодула, јеромонаха Елевтерија и других. Св. Рафаило, уз помоћ ђакона Николаја и остале братије развија снажну духовну и мисионарску активност у манастиру. Марија Цолакис која је видела у виђењу манастир пре његовог разарања сведочи да су монаси били изградили једну доста велику цркву, конаке и један дом за старце, странце и сироту децу које је у то време било око петнаестак у манастиру. Јуна 1987. св. Рафаило је у виђењу показао Марији Цолакис манастирски дом за сирочиће и притом јој рекао: „Милостиња је изнад свега осталог... од хране што је имамо најпре

дамо деци, а ми једемо што преостане.“ Свети Рафаило се посебно трудио на образовању деце и сам их је учио молитвама и свакодневном их слао у сеоску школу на наставу. Василика Рали је у зиму 1962. године док се молила у једној полусрушеној цркви свете Ирипе недалеко од села, зачула кораке иза себе. Окренувши се угледала је неколико дечака у белим стихарима са рипидама и свџама, а иза њих св. Рафаила у одеждама и светог ђакона Николаја са кадионицом. Тихо су ушли у цркву и започели свету Литургију. Двојица светитеља певали су чудесно слаткопојним гласом, а пратили су их псвдљиви хорови анђела. Свети Николај је са страхом Божијим стајао уз часну трпезу обореног погледа док су децица ђутке прислуживала. Ипаче, Светитељ се према деци односио са пуно љубави. Био је строг, али и праведан и свима је у манастиру поделио послушања, која су деца са пуно труда сврпавала. Један дечакић је у виђењу испричао Марији Цолакис да је св. Рафаило био свет још за време овога живота. У његовом манастиру су налазили утеху сви тужни и обременени, лечепа су и његовани болесници, а сиромашнима је дељена милостиња. И поред строгог монашког подвижничког живота, свтитель се трудио и у милосрдним делима, јер је у то тепко време било много оних којима је била потребна и духовна и материјална помоћ.

Свтитель је својом спажном духовном личпошћу вршио велики утицај на људе око себе. Сам старешина села Василије испричао је једном у виђењу како је цела његова породица променила начин живота од када су упознали игумана Рафаила. Разделили су много од свога богатства сиромашнима и почели су да живе скромним и побожним животом. „Уз игумана смо упознали велика дела Божја и научили смо да милостиња покрива све грехе“, рекао је тада. Посебно се његова кћерка Ирина везала за манастир. Тамо је уз св. Рафаила, који ју је крстио, и свакодневна богослужења проводила највећи део свога времена. Василије и његова жена су се поред своје кћерке бринули за још три сироте девојчице, од којих је једна често тукла и вређала свету Ирину, што јој ова никада није узимала за зло и није хтела да је пријави оцу, да је не би отерао од куће. Поред св. Ирине, св. Рафаило је крстио и малог дечакића Василијевог, коме је дао своје име. И учитељ Теодор био је неразднојно везан за манастир. Све своје слободно време проводио је са игуманом Рафаилом и монасима. У једном виђењу учитеља Теодора су видели како заједно са својим ђацима пред манастирском црквом пева „Возбраноје“. Манастир св. Рафаила постао је прави духовни центар целог острва. Монаси из свих крајева Лезваса окупљали су се око свтителя који их је пеуморно храбрио и руководио духовним саветима на њиховом подвижничком путу.

Прошло је девет година од када су свтители дошли на Лезвос и настанили се у манастиру Пресвете Богородице. У пролће 1462. године, после четрнаест дана опсаде и жестоких борби, султан Мехмед заузима Митилену и цело острво. Тада су разорене многе цркве и манастири на Лезвосу. Турци су дошли и у Терми, али нису одмах дирали манастир и братство. Наступили су тепки дани за хришћане у селу. Не могући више да подноси турске зулумс, ло-

кално становништво дигло се на устанак и многи хришћани пашли су уочиште у планинама. Турци су подозревали да се устаници крију и у манастиру, али су чекали појачање из Мале Азије. Чим се на хоризонту појавио турски једрењак народ је нагнуо према манастиру и даље у брда. У манастир беже и учитељ Теодор са старешином села Василијем и његовом породицом. Свети Рафаил је одслужио своју последњу литургију на Велики Четвртак. Сутрадан, на Велики Петак Турци су упали у манастир и у тренутку када је изопшена плаштаница. На прквеним вратима их је сачекао сам св. Рафаил. Клекнувши подигао је руке ка небу и храбро узвикнуо:

„Вама ћу дати само моје тело, али душу, само Богу своје.“ Тада навалише на њега и почеше крвави пир који је трајао пуних пет дана. Најпре су оборили игумана Рафаила на земљу, жестоко су га тукли моткама и погрдама вређали. У једном тренутку свтитель се придигну са земље, ухвати чврсто свој напрсни крст и узвикну: „Ми се њему клањамо и никада га нећемо оставити.“ Тада га опет оборише на земљу и вукући га за браду, почеше да га боду копљима. После тога су га везали за један орах где су га тукли пуних дваде-

сетнаестори часа. Причајући у једном виђењу Марији Цолакис како је мучен, светитељ јој рече: „Када су ме мучили рекао сам: трпећу све по вољи Божијој до последњег свога даха.“ Са болом је посматрао везан како Турци туку и муче остале монахе. Свуда околом камсје је било испрскано крвљу мученика. Напоследку су га свукли до паса и са завезаним рукама на леђима наглавачке обесили о орах, и то опајисти под којим су сваке године започињали службу Васкрсења. Марта 1960., Марија Дургуна видела је у виђењу и сам трепутак свститељске смрти. Светитељ је висио наглавачке, а око њега је урлало пет турских војника са турбанима, закрвављених очију. Жестоко су га мучили. На крају су га двојица од њих заклали, пререзавши му једном широком тестером доњу вилицу. Сву петорицу је касније, како је и сам светитељ посведочио, достигла праведна казна Божја – убијени су и бачени у једну јаму. Светитељ је мученички пострадао у петнаест минута до поноћи уочи Светлог Уторка. Било му је 53 године.

Заједно са св. Рафаилом мученички је пострадао и свети Николај, који је свим својим срцем био веран своме духовном оцу. Иако изузетно образован, одликовао се великим смирењем и кротошћу и био је спреман да увек притекне у помоћ, не штедећи себе. Када су Турци нагинули у манастир, св. Рафаил, знајући да је Николај телесно слаб и да је крхког здравља, довикнуо му је: „Бежи Николаје! Ако и природном смрћу умрем бићеш свет“. Али, он му одговори: „Не, оче мој, заједно смо дошли овамо, заједно проживесмо своје најбоље године, заједно ћемо и душу предати Господу.“ Св. Рафаило опет рече: „Николаје, бежи!“ „Не, оче мој, одговори ми он, до свога последњег даха бићу са тобом.“ „Николаје, бежи“, узвикну светитељ по трећи пут. „Немој оче, овде мученички страдају и неспина дечица, а ја да бежим!“ Тако остаде до краја и заједно се удостојише мученичких венаца. Марија Цолакис је у своме виђењу видела целу ову потресну сцену. Турци су везали Николаја за један мањи орах пасупрот светом Рафаилу, а затим су почели да га туку моткама. Услед јаких физичких болова и неизмерне душевне патње која га је потресала док је посматрао испред себе мучење и страдање свога духовног оца, срце њакон Николаја није могло да издржи и препуцало је од бола. Предао је своју чисту душу Господу без иједног јаука. Мученичко страдање двојице светитеља била је само круна целокупног њиховог мученичког живота, који су проводили предајући себе свакодневно на смрт Христа ради одричући се овога света, своје воље и старог човека.

Поред мученичке смрти двојице свештеномученика у виђењима су убрзо објављена и мученичка страдања целе породице стареписце села Василија и учитеља Теодора. Турци су најпре почели да муче девојчицу Ирипу, која је тада имала 12 година. На тај начин хтели су да патерају Василија да ода Турцима где се крију устаници. Затим су зграбили мало детенце Рафаила, које је Марија, жена Василијева, држала у наручју. Бацили су га на земљу и изгазили ногама, све на очиглед ужаснутих родитеља. Марија је од бола изгубила разум и почела је да вришти и да се отима војницима да би спасла своје детенце. Онда су је везали за дрво и оставили да посма-

тра мучење своје кћери. Ирини су почели да сипају врелу воду у уста. Василије је плакао, завезан за друго дрво, а Марија се гушила у очајничким крицима. Напоследку, не могући више да издржи испустила је душу. Ирина је пролазила кроз тешка страдања. Најпре су јој одсекли руку и бацили је пред њене родитеље. Затим су јој одсекли ногу и на разне друге начине је мртварили док је на крају нису живу запалили у једном казану. Са њом је пострадала и њена рођака Јелена, која је као сироче одрасла са Ирином. Имала је 15 година. Турци су је силовито тукли и дете је у боловима и ужасу издахнуло. Напоследку је мученички венац примио Василије и учитељ Теодор коме је после тешких мучења одсечена глава, како је то сам у једном виђењу потврдио. Са њима је пострадао и сеоски лекар Александар који је дотрчао у манастир чим је чуо да су Турци у њему. Појавио се у тренутку када су турски војници пререзали главу св. Рафаилу. Када је угледао ту сцену, како каже св. Рафаил у једном виђењу, доживео је шок у коме је покупао да сам себи одузме живот. Међутим, није успео јер је доживео срчани удар и пао на земљу.

Године 1961., на Велики Петак, неколико сељана из Термија одлази на Орахов брежуљак да бдију уочи светитељевог празника у малој цркви. Одједном, петнаест минута пред поноћ, постају неми сведоци мученичког страдања светитеља. Кроз прозоре цркве јасно су могли да виде разјарене Турке са турбанима како туку и мртваре мученике. Ноћна тишина се изненада испунила заглашујућим дивљим урлицима бесних Османлија и болним крицима и вапајима хришћанских мученика. Читав сат времена скамењени су посматрали горе описана мучења. На крају су Турци запалили манастир и све је нестало у пламену и диму. Последњи је предао своју блажену душу Господу игуман Рафаил, који је као верни пастир од почетка пратио мученичке подвиге своје пастве и молитвено их храбрио да не посустану у трпљењу.

Од целог манастирског братства покољ су преживели само монах Ставрос и надгледник Акиндин, који су по заповести Светитеља успели да на време побегну и сакрију се у пећину изнад манастира. Када су Турци напустили запаљени манастир, обојица су пожурили до локалног свештеника, старог и слепог папа Саве и исричали му све шта се десило у манастиру. „Заједно смо кренули на Орахов брежуљак да сахранимо мученике“, почео је своју причу у једном виђењу отац Сава, и када смо стигли клекнуо сам пред агџазмом и помолио се Богу: Боже мој, дај ми светлости да их још једном видим последњи пут; умро сам очи осветеном водом коју ми је приноси Акиндин. У том тренутку сам прогледао. Али оно што сам видео не дао Бог никоме да види – агџазма сва крвава, тела мученика сва у локвама крви, мој многољубљени глумац Рафаил наглавачке обешен на ораху и заклан. Сахранили смо их плачући“, завршава своју причу стари свештеник. Убрзо после тога монаха Ставра Турци су ухватили и убили. Сахранио га је један побожни хришћанин. На месту страдања светитеља хришћани су после направили малу капелу, папола укопану у земљу, где су кришом долазили и молили се на светитељевом гробу. Ускоро је уследио

нови прогон хришћанства, нови збегови и исљављања и прича о мученицима полако је падала у заборав. Верни народ се, истина и даље окупљао на Ораховом брежуљку, где је каспије подигнута и једна црквица, али нико није тачно знао да каже шта се ту заиста догодило 9. априла 1463. године. Да би се одмотало клупко тајне требало је да прође пуних пет векова.

Али то још није било све. Орахов брежуљак скривао је још једну тајну. Фебруара месеца 1962. године, мештанину Захарију Пафлиотису, јавила се у виђењу једна непозната монахиња из XIII века, која се представила као монахиња Олимпија, пореклом са Пелопонеза. Живела је у манастиру на Ораховом брежуљку, који је тада био женски и бројао је тридесет монахиња. 11. маја 1235. год. манастир су заузели гусари Сарацени. Неке од монахиња су обешчистили, док су неке успеле да побегну у брда. Монахиња Олимпија, која је тада била игуманија, сурово је мучена заједно са једном старицом Ефросинијом, која услед старости није могла да побегне. Мати Ефросинију гусари су обесици о дрво и испекли на ватри док су игуманију Олимпију обнажили и палили бакљама. Затим су је крстолико приковали за манастирску капију забадајући јој општре клипове у лобању. Напоследку су јој прободли главу усијаном пичком кроз уши. Немогући да подноси ова мучења, блажена мученица предала је своју душу Господу. После овога чудесног јављања преподобномученице било је јасно да се испод остатака манастира св. Рафаила крију остаци једног старијег и већег женског манастира из тринаестог века. У августу месецу 1962. г. пронађене су мошти светитељске. Међу воштано-жутим костима лежало је 35 великих клинова којима је мученица била прикована. Наиме, када су је хришћани крипом сахрањили, положили су је у гроб заједно са вратима на која је била прикована, како не би кидали тело мученице. Остале саподвижнице свете Олимпије, које нису успеле да побегну, мученички су пострадали, било заклани или спаљени као и старица Ефросинија.

Овим последњим виђењима разоткривена је тајна Ораховог брежуљка, који је све до нашег времена скривао света тела више десетина мученика и мученица. Оно што ову мученичку повест разликује од осталих јесте сама чињеница да никакав писани документ није остао о њиховом мученичком страдању. Целу причу су открили сами новојављени мученици и многе друге особе које су везане за ове догађаје. У времену од првог јављања св. Рафаила виђења се настављају све до данас. Душе мученика живо опште са људима нашег времена и штавице свети Рафаило, Николај и Ирина непрестано чудотворе. У овоме се открива још једна велика тајна мучеништва. Мада је на Ораховом брежуљку пострадао на десетине мученика само троје од њих чудотворе и бивају званично проглашени за светитеље. Они добијају слободу од Господа да се слободно јављају и делују у нашем свету и времену. Остали мученици пострадали са њима, иако спашени и удостојени небеских венаца јављају се само по допуштењу Божјем и не чудотворе. Зато се на свим постојећим иконама само троје помнутих светитеља изображавају са ореолима, остали посе само крстове као знаке свог мученичког

страдања. Свети Рафаил, Николај и Ирина су себе још за живота испунили божанском благодаћу, осветили су своје душе и после мученичке њихове копчине засијали су јаче од осталих и удостојили се светитељства.

Данас, готово да и нема ниједне цркве у Грчкој у којој се не налази барем једна икона св. Рафаила, Николаја и Ирине. Чудеса која се догађају над њиховим светим моштима и свуда где потребити са вером призивају њихова блажена имена, тешко се могу избројати. На Ораховом брежуљку сада се налази велики женски манастир са огромним копацама за хиљаде ходочасника који долазе на поклоњење светитељима. Широм Грчке граде се цркве и параклиси посвећени новојављеним мученицима. Све ово сведочи о чудесном промислу Божјем, који након пет векова објављује своје угоднике и њиховим животним примером и чудесима обнавља и крепи веру свог верног народа. То изнова потврђује да је мучеништво за Христа одувек било један од најважнијих темеља вере Православне, најречитији пример и сведочанство (μάρτυριο) вере у смрт и васкрсење Христово, вера да је смрт Христа ради у овоме животу рођење за вечни живот и царство небеско.

јеромонах Сава (Јањић)

Манастир Хиландар

СТАРАЦ НИКАНОР

Кад сам почетком августа 1961. године стигао до обале Егејског мора, на пристаниште халкидичког рибарског ссела Јерисос, гледао сам како са пучине долази бродич, из правца Свете Горе, како се дало претпоставити. Кад пристаде, на обали се затрпнепис бројни светогорски монаси. После испитујућег погледа преко њихових лица, приђох једноме од њих и упитах на српском: – „Да ли сте Ви Хиландарац?“ Уз благи његов осмех, чух – „Јесам.“ – То је био Старац Никанор, који се у својству сконома нашег метоха „Каково“ враћао из манастира.

Ово наведох да покажем колико је тај српски лик, на Светој Гори обликован, био препознатљив. То је био изразито српско-светогорски лик. Остао сам тада са њим три дана на месту и доживео у Старцу Никанору цео наш Хиландар још пре него што сам у ту Светињу био крочио. После годину дана он ме је замонашио, па тиме и званично постао мој духовни отац.

Шта пре да кажем овде о том последњем Хиландарцу из те генерације коју сам поменио године у манастиру затекао? Од њих 25, један по један су одлазили тамо за где су се са пуном свешћу и савешћу припремали. Старац Никанор је „продужио“ себи свој век, како би новој хиландарској генерацији показао и приказао хиландарску животну стазу, и опрезно, расудљиво гажење по њој. Јер Хиландар пије један од класичних напита манастира. Његов оснивач, Свети Сава, поставио је у његове духовне темеље посебан верско-српски подвиг: представљати достојно свој народ на страпном тлу, сабирати у себе плодове византијско-светогорске духовности и њом осветлити своје народу. Тежња Старца Никанора да то пренесе на касније придошлу хиландарску братију, био је најтежи његов животни подвиг, прекиснут земном кончином његовог живота у далској Аустралији. – ?

Ипак, његов је лик остао у хиландарској Светињи и нуди се као образац свима који своје хиландарствовање желе на светосавски начин да користе, то што је Старац Никанор преко 60 година чинио на Светој Гори.

Да поменим овде само неколико црта из духовног лика тог благодатног Старца.

– Сва ревност у праћењу светогорског молитвеног правила, коју је показивао Старац Никанор, не да се представити. Први је у храм улазио, последњи излазио. Ни умор од послушања, ни терет старости, ни болест – ништа га није могло да спречи у следовању свакодневног похађања храма, у трајању од седам часова у просеку. Будно је пратио ток богослужења, а својим смерно-попосним

појањем соколио је духовно опс који су у молитвеној сабраности посустајали.

– Топлотом своје душе израженој у благој речи и умиљном погледу, освајао је саговорника, а при том успевао да држи „прописно одстојање“, тако да никада не везује псчим личним, всћ само опим што му је дато и што другима нуди – стилем јеванђелског живота Богом намењеног сваком хришћанину.

– Свако послушање је обављао са пуном свепћу и одговорношћу пред Богом, као Господаром нашег живота; Пресветом Богородицом, као Игуманијом Хиландара; свстим Савом као духовним оцем свих хиландараца, и својом савепћу, као стражаром над сваким нашим поступком. Дисвно кретање пред Оком таквих посматрача захтевало је виспрену будност. Њу је Старац Никанор имао, јер је био човек који се сабирао у молитвеном срцу, а није се растурао у наметљивим мислима, то што је зао удес највсћег броја људи који не познају тајну свога живота, који нису јеванђелски просвећени, макар и у манастиру живели.

– Старац Никанор је био једва писмен. Балкански рат га је затекао у другом разреду основне школе, и на том је остало. Његова је школа био Хиландар. Он га је учио да не зна много, али да зна оно што је главно. И он је то знао. Сво његово знање и умење састојало се у правилном расуђивању. Он је осећао кад ће, где ће и како ће нешто да каже и уради; и обратно: осећао је кад, где и како треба нешто да избегне у речи и делу. Све је код њега имало своје време, начин и место. – То расуђивање је било плод његовог духовног подвига.

– За умор и болест није хтео да зна. Ако би га ипак нека физичка немоћ спречила да одржи своје редовне обавезе, он се правдао да га је лепост захватила, и трудио се да га та „леност“ што пре напусти. То непризнавање болести је било и његов најпоузданији лекар и лек.

– Његова активност је узимала увек пове форме, зависно од места, времена и задужења. Ако је био економ ван манастира, отварао је нова имања, култивисао дотле запарловену земљу дајући је сиромашним ссљацима из околних села на обраду. Садио је воћњак, виноград, пеговао пуму. – Као настојатељ Хиландара бдио је над сваким покретом у манастиру, бринуо је и о ноћној лампи у ходишцима копака колики јој је пламен. Унапређење манастира му је био сан и тежња. Свака манастирска цигла је била део псга. Био је тврд штедиња, по мери и начину старог српског домаћина. Једино где није штедео, то је било унапређивање црквене штампе. У стању је био да гладује и носи закрпе на оделу, само да би се издала нека књижица са духовним поукама, или молитвеник за духовну прехрану.

– Волео је све људе, ссм Немце. Причао ми је како је у Првом светском рату гледао кад су Швабе у његовом ваљевском крају вешале Србе. Једном приликом рекох му да такво његово држање ипак није сагласно... Одговор је био: – „Доста им је што их не мрзим!“ Но једном се десило да је Немац из Шварцвалда упутно молбу за пријем у Хиландар. (Братство нам је у то време било пало

само на чстрпасст.) Превео сам то писмо из Немачке по дужности, али сам знао да ће Старац ту молбу одбити прс по што секретар на седници то писмо до краја прочита. И заиста, негде напола текста Старац заустави читање, али сасвим неочекиваним речима: – „Пиши, прима се!“ Кад Срби псће да чувају свој Хиландар, нека га чувају Немци! И Хелмут Рат је дошао међу нас, био искушеник, постао монах, Старац га је замонашио и дао име Пантелејмон (јер је по струци био медицинар).

Задужбина о. Никанора, црква у родном месту

У току всћ прве године о. Пантелејмон је на несхватљиво брз начин савладао старословенски језик, квалитетно црквено појање и паш говорни језик. Био је у свему пспадмашан пример. Али, морао је ипак да иде. Наш менталитет није га подносио. На растанку га је Старац благословио и захвалио му се речима: – „Целог свог живота нисам волео твој народ. Ти си ми помогао да се ослободим те слабости...“

– Старчев патриотизам је био псгов велики крст. Мислио сам: кад би 10% Срба, тако волели свој народ као Старац Никанор, све би данас у Србији друкчије било. Он није могао да схвати да се у међувремену српска народна заједница сва претворила у државу подвлашћених грађана; да су у таквој мери исчезла обележја народне традиције; да се корени народни не познају и не осећају; да се вера свела само на своје звање; да је свептенство српско необучено и неспремно да лечи нове духовне болести у нашем комунизмом унесрећеном народу.

Кад је бројаница Старчевих година стигла до 87, кренуо је у далеки свет к растуреним, завађеним и на црквеној линији подељеним Србима. Мислио је да ће још хиландарска реч за њих нешто да значи...

Његове уморне кости остале су пре три године да леже под земљом далеке Аустралије. Али је дух његов близак свима онима који су га знали и трептаје његове српско-свтогорске душе и данас умеју да користе за своје духовно бодрење на свом животном путу...

о. Митрофан

Улаз у Испосницу св. Саве

ОТАЦ ТЕОКТИСТ

Као малосхимник звао се Платон Балтић. Рођен је у другој половини 19. века у Србији у селу Брезови код манастира Студенице. Засеок му се звао Рајин До, па се зато понекад звао и подписивао Балша Рајипац.

У бујној младости својој много се борио са својим прохтевима. Али је имао суптилно осетљиву савест, која га је савијала и опомињала на своје моралне хришћанске дужности. Зато се у најлепшим својим годинама одлучује и одлази у оближњи манастир, Студеницу. Овде се уздизао у врлинама и духовношћу изнад средине у којој је живео. У монаштво је ступио под вођством свог земљака и духовног оца Вићентија потоњег митрополита скопског и мученика, кога су Бугари у Првом светском рату, на зверски начин бајонетима усмртили у Качичкој клисури. Млади пострижник о. Платон желећи да живи још строжијим и савршенијим монашким животом одлази у Св. Гору. Студенички монаси веле да је путовао трипут у Св. Гору и то пешке. Но ипак није тамо остао. Вратио се у Студеницу.

Био је ћутљив и волео усамљенички, подвижнички живот. Одликује се ванредном смиренošћу и молитвеношћу. Често је посещивао манастирску испосницу, коју је Св. Сава подигао на два сата хода у шумовитим пределима изнад Студенице, и ту остаје извесно време. Не задовољавајући се општежитељним животом, он се коначно преселио и настанио у Доњу Испосницу негде 1925. године. Том приликом замолио је старешину манастира архимандрита Виктора Гиздавића да буде разрешен братствене плате и свештенослужења, сматрајући себе недостојним за ову свету дужност.

У Испосници се о. Платон моли, чита и ради. Више се бави изучавањем Светих Отаца него другим пословима, али је често замарао своје тело и физичким трудом, поготово ноћу. Често би увече, после молитве, продужио своје бденије подвизима извап испоснице сакупљајући дрва и камење читаве ноћи. Ако би се код њега задржао ко од манастирске братије или испосника, и њих би будио говорећи: „Устани, баћо, да порадимо мало у славу Божију! Устани, да помучимо онога који нас мучи!“ И тако би, скоро до зоре нешто радили, а затим ишли у цркву на богослужење. Отуда је и сва околина испоснице била беспрекорно уредна и чиста.

Он, овде, у Испосници, узима на себе општрији и суровији облик подвига, него у манастиру, не дајући одмора и сна телу своме.

Црквицу Св. Саве држи у највећем реду, у којој сваки посетилац осећа необично молитвено расположење. А непрестана свет-

лост кандила и мирис тамјана у њој, као да говорe о духовној светлости и мирису душе која се овде за Бога припрема.

Ретко је кад хтео да говори, а кад би што рекао видело се да то свети човек говори.

Храна му је била веома скромна и оскудна. Поврће је сам себи производио у својој баштини. Део зимнице би му увек остајао и за другу годину. Био је до крајности штедљив. Нипта се пије бацало. Хлеб је јео бајат, или мало буђав. Код њега није могло бити никаквих отпадака од хране, одела и сл. Свака мрва хлеба, свака хартија, кришца, одџа, алатка, или делић неског произведеног артикла и намирница има своју намену и вредност. Скупљао се и чувао. „Све ваља, све треба, јер је све Господ дао“. Зато се ваљда, са светоотачком озбиљношћу и одговорношћу и односио према свима и свачему.

Јело је кувао једно које је трајало и по неколико дана. Једног недељног летњег дана посетио га је у Испосници његов бивши настојатељ архим. Виктор са гостима, који му за време ручка рече, да и он нешто од јела придода ако има. О. Теоктист одговори: „Има, баћо, има. Господ је свега дао“. Затим, одмах изнесе за сто под липом комад буђаве проје и пола мањег лонца позеленелог и запенушаног од киселине јела говорећи: „Ох баћо, да виш што је вкусно“. Био је то пасуљ куван пре 15 дана са пштиром и кукурузним брашном, којег нико није могао јести сем о. Platона.

Овај чудни аскета нашег времена, читавим својим бићем, ходом и понашањем одавао је лик идеалног монаха светоотачког времена. Зато га је његов надлежни архијереј епископ Николај 1937. године, као протосинђела, замонашио у велику схиму, давши му тако велики анђелски образ и ново име Теоктист.

У орману где се налазе књиге схимонаха о. Теоктиста могао се запазити примеран ред. На сваку књигу стављао је своје име, или чија је књига. Стављао је често и то где ју је купио, од кога, кад и пошто, што пружа занимљиве податке. На свакој књизи су важнија места подвучена, и на маргини са стране стављена примедба. То је обично похвала Св. Оцу чије дело чита, узвишена духовна вредност самог места које чита, или укоравање себе за своје грехове, мане и несавршенство. Отуда, увек себе као да ставља поред живота Св. Отаца и тим метром мери свој живот и своје духовно узрастање. Зато често можемо видети где са болним уздахом, у свом примерку Св. писма узвикује: „Чуј, чуј, Платоне, шта каже Господ Искупитељ: Тако да просијетитица свијет наш пред чловјеки... (Мт. 5, 16)-а где си ти твој свјетилник ставио ...“ итд. Тако на сваком важнијем месту у овом свом примерку Библије износи висину духовне вредности њених речи, и одмах уз то, као паралелу, са уздахом упоређује себе и вели: „Чуј Платоне, бедни и ништавни! Ово теби Господ говори: ово се на тебе односи...“ У II Тим. (3, 4) пише: „Издајници који више маре за сласти него за Бога“, а он одговара: „Уви мње, уви, уви! Бедни Платон.“ На једној књизи се подписао: „Дрњи од угљена, гори од сваке твари... безглави Платон“. На другом месту вели: „Памсењен небу, заслужио ад“. И опет: „Нека ме мој Создатељ Троједини Господ Бог помилује и избави вечних мука“. – Читао је

књиге на грчком, црквенословенском и руском преводићи одабране одељке, који су штампани у црквеним часописима.

Што се тиче наведених напомена из прочитаних књига о. Теоктист, истина сам вели: „Ово све подвукох ради ономене, да не осуђујем несправних о спасенију“. Али, ипак, он често оптужује себе као најгрешнијег, и то самооптуживање је једна од главних црта у животу о. Теоктиста. Кога не познаје мислио би, по оваквим и сличним његовим речима, да је заиста тешки грешник, који треба много да се каје. Ко га пак, познаје види и осећа да је то светитељски искрено побожан монах којег и најмањи свој грех мучи и мори више него многе злочинце страшни њихови греси и злочини. По Св.

Оцима овакво смирење и друге врлине какве је имао о. Теоктист показују велики степен духовности монаха. Његова је дупла толико очишћена и смирењем припремљена да се уздигла у више духовне сфере, и постала толико суптилна да и најмањи грех, чак и помисао на њега чини одвратним и страшним, скоро немогућим – неопростивим. Ово свакако зато што грех и јесте нешто неспиродно у природи људској; преградни зид између Бога и човека, и преградни зид између човека и јеванђелске истине. Зато о. Теоктист, мудро расуђујући, у једном свом запису и вели: „Стварност, тј. праву истину у свему, може познати само онај који посматра очима Светог Писма“. Тако свети и најсветији подвижници ово су најпре и најјасније могли осетити. Један од таквих правих следбеника подвижничтва је неоспорно и о. Теоктист, који се у животу користи не само снагом свога разума, већ као и остали свети подвижници, прво божанском силом Св. Духа и снагом вере светих. Њиховим богатим искуством о. Теоктист и гради, неспрешно за свет, а сигурно ка путу светости и спасења. Он чак и не покушава да ово благо које нас доводи у вечно блаженство задобије на неки нов лакши начин, који хоће и тражи дух данашњег модерног човека-пазовихришћанина.

Отац Теоктист је имао и песничког дара. Овде доносимо једну његову давну песмичку у којој излива благодарност Богу због монашког и свештеничког позива.

Не угаси моћни Боже
Лучу мога знања,
И ако је од варнице
Најситније мања.

Увећај је те да с њоме
Могу кроз мрак проћи,
И славећи име Твоје
Пред Царство Ти доћи.

Да клечећи захвалим Ти
На најлепшем дару,
Што ми рече да посветим
Живот Твом олтару.

Балша Рајинац (Теоктист)

У време Другог светског рата 1944. године предсказао је пророчки братству манастира свог пострига, да се припреми за страдања која ће ускоро задесити и манастир и испосницу, што се ускоро и догодило. Бугарска војска опљачкала је манастир Студеницу, испребијала и дивљачки злостављала братство манастира. Мало допунје и о. Теоктист са својом братијом по келијама испоснице имао је великих невоља и злостављања од наоружаних безбожних људи, из партизанских одреда.

Умро је у дубокој старости, на путу за Горњу Испосницу крајем 1959. г. кад му је било негде око 90 година живота.

Архимандрит Јован (Радосављевић)

УМЕТНОСТ И ИСТОРИЈА

ИСИХАЗАМ У КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ ДАНИЛА ПЕЋКОГ

Исихазам добија све значајније место у проучавању старе српске књижевности, тако да данас са сигурношћу можемо рећи да српска држава није била на периферији врло живог исихастичког покрета, већ да се често налазила у самом средишту збивања.¹ Ово нам потврђује велики број српскословенских превода најзначајнијих текстова монашке лектире, која обухвата многе представнике аскетске мистике православног истока.

У једној другој прилици на симпозијуму о Св. Григорију Палами у Солуну, приказао сам резултате својих истраживања о преводима исихастичке садржине у српскословенским рукописима XIV века, па су се ту појавила скоро сва имена источне традиције од Антонија до Григорија Синаита и Григорија Паламе.² Преводи исихастичке садржине били су намењени за читање у келији. То је књижевност личног монашког подвига, књижевност чисте спиритуалне традиције, ван времена и простора. Исихастичко сазнање је засновано на личном искуству а не на апстракцијама. У исихазму човек савлађује своју иманентност и залази у област трансценденције. Подвижничкова мисао, дубоко зашла у опострано, обогаћује се искуством онострапога и нетворенога, омотителује се и осаборањује, а његово се биће обожује сједињењем са бићем Божјим – не са Божјом супштином (οὐσία) која далеко измиче домсту човекова сазнања, него са Божјима нетвореним енергијама које прожимају све ствари, а човек их познаје својим умом и доживљава својим бићем само кроз аскетски подвиг. То је пут исихастичке гносеологије,³ и то

¹ Д. Богдановић, Јован Лествичник у византијској и старој српској књижевности, Београд, 1968, 176–200; Ист. Историја старе српске књижевности, Београд, 1980; В. Трифуновић, Једно исихастичко падањуће код Константина Философа, *Cyrrilomethodianum VIII–IX, Thessalonique 1984–1985*, 227–331; М. Милић, *Srpski izvori „pletinja slovesa“*, Сарајево, 1975; А. Е. Тасхиас, „Le monachisme Serbe de saint Sava et la tradition hesychaste athonite“, *Recueil de Chilandar 1*, Београд, 1966, 83–89; В. Радновић, „Platon u srpskoslovenskim prevodima dela Grigorija Palame“, *Cyrrilomethodianum VIII–IX, (1984–1985)*, 207–215; Јеромонах Амфилохије, Синаити и њихов значај у животу Србије XIV и XV века, Манастир Раваница, Београд, 1981, 101–134.

² В. Радновић, „Τὰ ἔργα τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ στίς Σερβοσλβонικές μεταφράσεις τοῦ ΙΔ' αἰῶνα“, *Πρακτικά θεολογικοῦ συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ ἐν ὁμίῳς ἡμῶν Γρηγορίου Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης τοῦ Παλαμᾶ, Θεσσαλονίκη*, 1986, 297–304.

³ Атапасије Јевтић, Прологомена за исихастичку гносеологију, Филозофске студије XVI, Београд, 1988, 101–154.

су основи исихастичке метафизике. Човјек се отвара према Богу, иде му у сусрет, повјерава му се и прима у себи његове енергије и обожује се, не престајући да и даље буде човјек. Дакле, Бог супротно својом остаје човјеку недостижан и непознат, али ипостасно Он се човјеку открива преко Бога Логоса, а благодатно Он је присутан у свој својој творевини. Међутим, то богатство садржаја које се улива у човјека, и човјек постаје њега свестан, човјек није у стању да смести у оквире свога природног разума, нити да га пресловито проточи у људску ријеч. Значи, у питању је једно крајње садржајно и богато ћутање које је, уз то максимално активно. У њему се ријечи максимално потиру, пошиптавају и уклапају у оно што је опште. Дакле, из пуноће и активности, уз привидну изолованост и ћутање отварају се простори умне молитве у којој ријеч као средство изражавања бива превазиђено; ријеч је средство којим се мисао – овдје је то молитва – опредмечује, а у молитвеном доживљају умне молитве исихастички молитвеник непосредно општи са Богом, с којим доживљава јединство. Исихијом се премощује трансценденција, тај онтолошки јаз који представља попор између нестворенога божанства и створенога човјеска, и свијета уопште. Биће Божје, односно светлост која се излива из њега, постаје реално доступна човјекову уму, сапћању, доживљају. То је она светлост коју су апостоли видели на Тавору – нестворена, вјчна, која је зрачила из пресображеног тијела Христовог у коме је обитавала сва пуноћа Божанства тјелесна. Дакле, из свега овога што смо до сада рекли о исихазму, можемо закључити да је основна његова карактеристика идеја личног усхођења обожења у харизматичној екстази, јединство и додир с невидљивим, идеја контакта с Богом, као умно посматрање *θεωρία*.⁴ Исихастичка лектира има дуговечну традицију од четвртог вијека, да би врхунац и својеврсну обнову доживела у врсме Данила Пећког и нешто касније. За исихастичку праксу као улажење у себе, контемплацију, као лично освајање унутрашњих простора, знају старе српске биографије. Свети Сава је имао своју исихастичку

⁴ J. Meyendorff, „Les débuts de la controverse hésychaste”, *Byzantion* 23 (1953) 87–120. „L'origine de la controverse Palamite: La première lettre de Palamas à Akindynos”, *Θεολογία* 25 (1954) 602–613, 26 (1955) 77–90. „Le thème 'du retour en soi' dans la doctrine palamite du XIVe siècle”, *RHR* 145 (1954) 118–206. „Un mauvais théologien de l'unité: Barlaam le Calabrais”, *L'Eglise et les Eglises*, t. 2, Chevetogne 1955, 47–64. „Humanisme nominaliste et mystique chrétienne à Byzance au XIVe siècle” *Nouvelle Revue Théologique*, 79 (1957) 905–914. *St. Grégoire Palamas et la mystique orthodoxe, Maîtres spirituels*, éd. du Seuil. *Grégoire Palamas, Défense des saints hésychastes*, Louvain 1959. Уп. П. Χρήστου, *Θεολογικά και Ησυχαστικά*, ΠΠМ, Θεσσαλονίκη 1977. Το μυστήριον του Θεού (4 Θεολογικά δοκίμια), ΠΠМ, Θεσσαλονίκη 1983. Ο Γρηγόριος Παλαμάς και η θεολογία εις την Θεσσαλονίκην κατά τον δέκατον τέταρτον αιώνα, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών - Ιδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου 33, Θεσσαλονίκη 1959. Η έννοια της διπλής γνώσεως κατά τον Γρηγόριον Παλαμά, ΕΕΘΣΠΘ, 7 (1962) 119–130 και ανάπτυκον, Θεσσαλονίκη 1963. Ησυχαστικά αναζητήσεις εις τα Ιωάννινα περί το 1700, Ανάπτυκον εκ της Κληρονομίας, τ. 1, Θεσσαλονίκη 1969. Уп. N. Μαρτσούκα, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Α*, Εισαγωγή στη θεολογική γνωσιολογία, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985. Уп. Γ. Μαντζαρίδου, „Ο άγιος Γρηγόριος Παλαμάς και η ορθόδοξη πνευματική ζωή”, *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 61 (1978) 43–50. „Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς και η εποχή μας”, *Γρηγόριος Παλαμάς*, 62 (1979) 102–108. „Η πνευματική ζωή κατά τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά”, ΠΘΣΓΠ, σ. 159–170. Ορθόδοξη πνευματική, ζωή, Θεσσαλονίκη 1986.

Кареји у којој се подвизавао и за коју пише типик који прописује порме понашања и целокупног живота и подвига у њој. Какав је основни став Светога Саве, и кроз њега предања које из њега израста, најбоље се може видети из беседе Светога Саве о правој вери, коју је одржао у Жичи 1221 године, коју наводе оба његова биографа. У тој својој беседи Свети Сава позива браћу и пријатеље, оце и чела, то јест цео народ да приклоне богољубљива срца своја, да би чули речи свстих истина, да их ставе у срца своја и у савести душа својих, и пред очи ума свога. Св. Сава настављајући моли браћу и чела да положи сву наду своју на Бога, да се држе пре свега праве вере његове.⁵ Даље Св. Сава каже: „духовна наука није игра, нити речи безумља мисли људских, него је то проповедана света вера Божја на којој су основани свети чинови у Христу Исусу Господу нашем...“⁶ Та Истина, наставља Св. Сава предводи уху и срцу, уму и разуму и као чудесно присутна ставља се у њих. С обзиром на то, срце, савест, ум и разум не могу бити једно мерило, јер су оно што јесу и оно што треба да буду Њоме и кроз Њу. Као таква, Истина за Св. Саву и за предање свстих које следује, није идеја, већ опа обухвата и прожима све, али је и бескрајно шира од свега тога. Њено познање захтева лични сусрет, а све што постоји је знак и дар Њеног присуства и средство преко кога се општи са Њом, и пут који узводи Њој. Очеvidно, темеље исихастичкој оријентацији ударио је Св. Сава, можда не у стандардним исихастичким жанровима, али писаним у исихастичком духу, а у том духу настављају српски средњовјековни писци: Домсистијан, Теодосије, Данило Пећки, Данилови настављачи, Епископ Марко и други. Управо због овог, духом исихазма у средњовјековној Србији падахнуто је не само монаштво већ и црквена и државна политика, архитектура, умјетност, књижевност, једном ријечју друштвени живот уопште. Овакво одређење и усмерење српског народа од Св. Саве, утицало је да Србија у време Данила Пећког, а посебно у другој половини четрнаестог века, постане један од значајних центара исихастичког покрета. Стога није за чуђење што је српски народ потпуно одбио спекулативно – рационалистички дух хришћанског запада и усмерио утицај ка мистично контемплативном хришћанском истоку. Из тих разлога српска црква и српски народ, за разлику од Византије и других православних земаља, су били поштеђени учешћа у борби за и против теоријског исихазма. Живо, дакле, и богато исихастичко рукописно наслеђе одразило се и у изворном стварању српских средњовјековних писаца четрнаестог века.⁷ Тако је доба Данила Пећког богато по броју споменика писмености и веома значајно по књижевној делатности преписивачких школа. Оно је донело нове облике и типове писма, а обележено је живом преписивачком и преводилачком делатношћу. У то време старе редакције се замењују

⁵ А. Јевтић, Из богословља Светога Саве: Жичка беседа о правој вери, Београд, 1977, 158.

⁶ Исто, 164.

⁷ Д. Богдановић, Историја, 49–82; Упор. М. Мулић, Српски извори „плетенија словест” 47–82.

повим. Најчешће су то и сасвим нови преводи са младих и поузданих, пречишћених грчких текстова, или се до њих долазило критичким упоређивањем грчких оригинала и дотадашњих словенских текстова.⁸

Била је пракса, упражњавања још од Св. Саве, да се најбољи монаси-кандидати за будуће поглаваре српске цркве доведу у манастир архиепископије, затим у Њслију архиепископа као придворна калуђера, и на крају шаљу у Хиландар, као игумани. Ову праксу примењује и Јевстатије са Данилом Другим.

Пореклом из угледне породице, он је као младић провео извесно време на двору краља Милутина, а затим постао монах, игуман хиландарски, епископ и архиепископ српске цркве, значајно доприносио у време четворице српских владара у изграђивању и уздизању српске средњовековне државе и цркве.⁹ Данилов биограф, који је из личне монашке скромности остао непознат, даје низ расутих исказа, некад врло кратких и покртих, али драгоцених на основу којих можемо извести закључак о Даниловом настављању путем који је трасирао Св. Сава. Као савременик ширења исихазма на Св. Гори, немогуће је претпоставити, као што тврди Б. Слијепчевић, да Данило са исихазмом пије имао никакве односе и да је био искључен из свега тога,¹⁰ поготово кад знамо да је пио воду са духовног извора Св. Саве и његових настављача, нарочито Доментијана. Оживљена испитивања исихазма последњих деценија пружају нам поузданије основе и за праћење исихастичке мисли код Данила и упућују на податке из којих се лако изводи формално исправни закључак да је несумњиво припадао томе покрету, пракси.¹¹ Његов биограф га описује као правог светогорског монаха, који живи и мисли у традицији синајског, палестинског и атонског тиховатеља. Још као младић имао је, каже његов биограф, свагда будно око ка љубитељу Христу, а као млад монах работајући са братијом манастирске работе, ноћу не кушао ни мало покоја, но се умом нелителмерне љубави настањивао на висинама код престола Владике.¹² Данило је био склон мистици, као и сви учени калуђери Свете Горе и других центара православне теологије. Мистики су били визионари, а о визионарству светогорских пустињака говори се готово као о правилу јер је то и био крајњи циљ земаљског постигнућа исихастичком подвижничком. По својој, дакле, духовној конституцији и својим погледима на духовни живот, Данило Пећки је пре свега монах, светогорски монах, што су га оснивати монашког Атоса донели па то

тле из Египта са Синаја, из Палестине и Сирије. Данилов биограф и настављач житија прича да је у „исихастичкој“ Данило провео „много времена и то сваки законски устав испуњавајући“.¹³ У борби са Каталонцима онсудан у пиргу Руског манастира, прича његов биограф, „блажени умном молитвом досезаше до небеса, чекајући помоћ од Господа“.¹⁴ Као светогорац, Данило Пећки је имао непрестану жељу да се поново врати на Свету Гору, у чему је успео још три пута. Први пут то је највероватније било 1315 год. Тада је, повукавши се у испоситицу манастирског пирга, проборао у Хиландару више од годину дана. Узишао је, на пирг-кулу, где поче у ћутању живети у дивној мудрости,¹⁵ „Па тада, као и раније, сјајаше сваком врлином“.¹⁶ Крајем 1320. године Данило је опет у Хиландару „у усамљеништву ради иночества“. Последњи пут Данило је дошао на Свету Гору већ половином 1322. године када је тамо остао све док није изабран за архиепископа 1324. године.¹⁷ Главни циљ враћања у Хиландар за Данила је било повлачење у усамљеност, када се уз молитве, бавио и писањем својих књижевних списа. Он у Хиландару „изнураваше тело своје бдењем и непрестаним поукама“ божанствених речи, чувајући целомудрено подобје живота свога и изучивши до краја вештину сваке мудрости.¹⁸

Исихастички начин живота Данило преноси и у своје књижевно дело. Непосредне изразе исихастичке доктрине имамо, на пример, у причама о архиепископу Јевстатију који се повукао са положаја хиландарског игумана да би, како пише Данило, „ум његов остао псуђањем од божанствене љубави, на коју беше навикао од своје младости“.¹⁹ За архиепископа Арсенија Данило каже да га је Свети Сава „дејством пресветога Духа извео на пресветлу светлост божанственога разума, и као од медоточнога извора поука и речи својих, папоји душевне бразде срца његова, да се у њима он подучава дан и ноћ...“ никада нећу не дајући у власт сна телу својему или покоја“.²⁰ Овакав начин сликања Арсенијевог монашког подвига можемо упоредити са било којим патериком или житијем монаха – исихаста. За Данила је божанска светлост живот – творца видљивог и све умне природе. То је додир с Богом преко његових енергија, преко божанске светлости, оне светлости коју су апостоли видели на Тавору. Онај који изасја светлост, пише Данило, све светлости приводи.²¹ Исихастичка обележја имају Данилова житија владара Драгутина, Милутина и Јелене. Личност краљице Јелене описао је сажето, истичући њен идеал пустиње, покајничких исповедања и поучавања. У њему је читав низ посебних књижевних радова која откривају не само разрађеност и вештину књижевног

⁸ Д. Богдановић, *Историја*, 49–51.

⁹ Н. Радојчић, *Предговор Животија краљева и архиепископа српских од архиепископа Данила; у преводу Л. Мирковића*, Београд, 1935. Упор. Д. Богдановић, *Историја* ... 175–179; Д. Трифуновић, „Проза архиепископа Данила, КИ, 33, 1976, 3–71; М. Капанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Београд, 1975, 210–243.

¹⁰ Б. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, Милноб, 1962, 170.

¹¹ Д. Калезић, *Архиепископ Данило и његови настављачи*, Београд, 1976; Д. Богдановић, *Историја*, 179; М. Мулић, *Српски извори*, 96; Б. Трифуновић, *Проза*, 3–71.

¹² *Житија Краљева и архиепископа српских од архиепископа Данила и његових настављача*. Превод на савремени српски језик објавио је Л. Мирковић у издању СКЗ, Београд, 1935 (У даљем тексту: *Житија*), 253–254.

¹³ *Житија*, 270.

¹⁴ *Житија*, 267.

¹⁵ *Житија*, 273.

¹⁶ *Житија*, 271.

¹⁷ Мошпи-Пурковић, *Хиландарски игумани средњег века*, Скопље, 1940, 25.

¹⁸ *Житија*, 256.

¹⁹ *Житија*, 216–217.

²⁰ *Житија*, 218.

²¹ *Стара српска књижевност II*, Београд, 1970, 297.

поступка Даниловог, него и духовно богатство Јеленине личности. У исихастичком духу Данило слика унутрашњи дијалог или монолог што га краљица Јелена изговара поводом подизања своје задужбине манастира Градац. „Ох осуда савести моје и очајање грехова мојих веома смућују душу моју, а немам никакве наде спасења. Јер у гресима упропастих душу своју у нечистоти безакоња удавих свој ум и у дубини глиба огреже тело моје“.²² Данило открива Јеленину личност њеним питањима и недоумицама, кајањем или страхом пред величицом Божијих дејстава. Цело је Данилово житије једна сложена проповед, „слово“, како сам каже, казивање не оног што се збива пред очима. Он не пише као сведок. „А ја, грешни Данило, био сам тајни зналац неких таквих њених подвига.“ „У својој студији М. Мулић“ Српски извори „плстенија словеса“ открио је репертоар стилских поступака којима су грађена Данилова житија, а која су по својој идеолошкој и поетској суптини и изразу исихастичка.²³ Свуда се у Даниловом књижевном делу срећемо са карактеристичним појмовима и представама: „умне молитве“, „безмолствовања“, „сузних источника“, „сијањем присносусне светлости“ и других. Развијено теолошко образовање, видљиво из свих Данилових текстова, упућује на теолошке прокупације времена и средине која је већ била сазрела, као што смо рекли за синтезу великог монашког искуства. У његовом делу долазе до изражаја оне квалитативне нове прокупације светогорског монаштва које чине основ исихастичке теологије. Исихастичку лектуру Византије, у преводима четрнаестог века Данило Пећки прихвата као свој узор, но он и сам погује свој исихазам, ако не у стандардним исихастичким жанровима, а оно писано у исихастичком духу, са исихастичким идејама.

Васко Радуновић

²² Животи, 76–77.

²³ М. Мулић, Српски извори, 52–76.

лична библиотека
Дрх. Науа

ИВАН СТЕПАНОВИЧ ЈАСТРЕБОВ

– ПОВОДОМ СТОГОДИШЊИЦЕ СМРТИ –
1894–1994¹

Сутрадан по прослави свога имендана Св. Јована, у поћи измешу 7. и 8. јануара 1894. године у Солуну је умро Иван С. Јастребов. Сходно свом уверењу да човек где умре треба да буде и сахрањен његова супруга га је сахранила на православном гробљу у Солуну.² У годишњаку СКА писац некролога истиче његову љубав према истини: „Новине су јавиле да је међу њенима који су на мртво тело Јастребова положени падао у очи један са овим натписом: Великом пријатељу Српства Ивану Јастребову – Српство. У овом натпису има једна празнина. Требало је да стоји: И пријатељу ИСТИНЕ, јер се он у сваком раду свом свакад држао само истине... Јастребов је био човек врло светла ума, независна и правична суда. С таквим својствима служио је на част ономе кога је представљао, а на обавештење онима међу којима је боравио и радио.“³

Ово је најбоља карактеристика целокупног живота и рада Јастребова као писца и путописца, хронографа и географа, историчара и етнографа и најзад дипломате ради чега се нашао на просторима „посмирног Балкана“. Из разлога истинољубивости Јастребова и ми смо се вечерас овде окупили да своцирамо успомену на човека од истине који је знао за реч Св. Писма: „И познаћете истину и истина ће вас ослободити.“⁴ И данас српском народу потребна је истина више од хлеба и само за њом вапијемо. Када тражимо пријатеље у свету не тражимо лажне сведоке који ће лажно, кривоклетнички сведочити за нас већ тражимо новог Јастребова, Арчибалда Рајса, Мајкла Лиза и др. који ће пред својом савешћу и пред лицем целог света сведочити о народу који мучириски сведочи Божију истину и Божију правду вековним трагањем за овим испролазним вредностима. Зна наш народ да истина закопана и у гроб васкрсава, а правда бачена и у воду испливава. Правда је танка али дугачка, а кривида је дебела и кратка, каже народна мудрост. Стога са надом гледамо у будућност нашу и свих истинољубивих људи. Из прошлости уз-

¹ Пригодно предавање на свечаној Академији 22. V 1994. године у Дому Културе у Призрену поводом стогодишњице смрти Јастребова.

² Вл. Бојан: Јастребов у Призрену, Приштина, 1983 стр. 119.

³ М. Иванић: Споменик СКА, ХЛ год. 1904, стр. III и IV.

⁴ Јн. 8,32.

мамо личности које су имале етичких вредности и људске храбрости да „ни по бабу ни по стричевима“ кажу своју реч о свему па и о српском народу. Један од таквих је Иван Степанович Јастребов.

Рођен је 27. јануара 1839. године у селу Громушка, округ козловски, губернија Томбовска у породици православног, војног, свештеника. Одрастао је на Кавказу где је његов отац по потреби војне службе био „где усред лета блеште снегом врхови кавкаских планина а у долипама цватс руже и расте јужно биље на догледу библијског Арарата“ како каже Панга Срећковић.⁵ Јастребов је ту, Богом створену, лепоту у детињству упијао и целог живота у себи носио. Призрен са Шар-планином носталгично му је будио слике из детињства и због тога ће Призрен постати трајна његова мисао и непрскидна љубав. У свештеничкој породици ће се научити богољубљу, човекољубљу и истипољубљу. Те своје особине ће појачати одласком у Астраханску духовну семинарију и Казањску духовну академију. Из ових духовних школа изаћи ће са широким образовањем као и са одличним знањем класичних језика: грчког, латинског и старословенског.

Не знамо шта је утицало на младог Јастребова да се после сјајно завршених богословских студија са степеном кандидата богословља определи да се 1864. године упише на Одељење источних језика при руском министарству иностраних послова. Ова споредна допуна образовања од две године пресудно ће утицати да му дипломатија постаје животни позив и то врло успешан. Завршивши ову школу упознао је персијски и арапски језик док је турски одлично познавао што се у Призрену потом показало врло корисним. Разуме се да је и тадашњи језик европске дипломатије, француски у Петрограду солидно научио. Од 1. јануара 1866. године радио је у Руском посланству у Цариграду и због савршеног знања турског језика његово даље службовање биће везано за Турску империју у Европи. Он је био „члан оне плејаде даровитих људи који су опкољавали свемоћног руског посланика у Цариграду, грофа Игњатијева“ каже већ споменути Панга Срећковић, српски историчар.⁶ У то време Српски народ и Србија били су у благонаклоној пажњи Русије као народ на који се могло ослонити. Са таквим осећањем Јастребов је дошао у додир са српским народом када је 1.1 1867. године постављен за секретара и драгомана руског конзулата у Скадру, а касније и за Конзула у истом граду. Из Скадра почео је боље упознавати српски народ православне вере. Упознао је сав притисак на православно становништво које се због тога селило, турчило или католичило. У то време, по Јастребову, у Скадарском Санџаку живело је око 110000. – лица мушког пола од којих 80000. – католика, 20000. – православних и 9500. – муслимана. Православни су говорили српским језиком као и један број католика и муслимана и то оних који су то постали од православних.⁷ Видео је Јастребов и разумео пут и

⁵ П. Срећковић, цит. по М. Иванићу, Споменик СКА ХЛ, стр. I.

⁶ Исто.

⁷ В. Бован Јв. стр. 44.

начин албанизовања српског живља. Прво се под присилом промени вера, затим језик а онда „смишљено, перфидно, упорно и грубо“ се радило на затирању свих оних споменика старе културе, било да су материјалне или духовне природе, који би становништво подсећали на његову ранију припадност, како би се избегла за свагда опасност од повратка његовој ранијој вери, односно његовој народности у неком за то повољном трспутку. Требало је уништити све што би становништво подсећало на његову народну припадност“, каже В. Бован у свом делу *Јастребов у Призрену*.⁸ Научивши српски и албански језик а уз то имајући „карактерне особине као што су храброст, одважност, искреност, истипољубивост“ што је било веома на цени код патријархалног албанског живља, омогућило је Јастребову да посети све оно што до тада ниједан писмени Европљанин није посетио и видео. Павећи белешке и прецизно мрсећи растојања док је службовао у Скадру и Призрену прикупио је многе податке важне за историју српског народа који су презентирани у његовој књизи „Стара Србија и Албанија“, посмртно издата од СКА 1904. године.

Видевши сво зло које је православном живљу било нанесено Јастребов је не само у границама својих овлашћених, него често и мимо њих, сав свој ауторитет и своју личност стављао у службу истине штитећи православне Србе и онда када се званична политика Русије, преко грофа Игњатијева, окретала Бугарској. Обилато је то чинио особито после доласка у Призрен 1. априла 1870. године. Под његовом високом заштитом родна кућа Симе А. Игуманова у Призрену постала је кућом православне Богословије Призренске у којој су се за духовна звања припремали синови Симиног отечества – Старе Србије. „Како родољубивој дарежљивости Игуманова тако и усрдној заштити Јастребова дугује српски народ захвалност за оснивање овог српског, православног, просветног расадника из којег су до сада изашли толики свештеници и учитељи, послоци српске мисли у оним по свему запустелим и потлаченим крајевима“ каже Момчило Иванић у предговору књиге *Сћара Србија и Албанија*.⁹ Много пута је Богословија била у опасности и пред затварањем али је Јастребов својим личним ауторитетом и ауторитетом конзула велике силе то спречавао. Један такав случај испричао је Марко Цемовић писцу предговора књиге *Сћара Србија и Албанија* Момчилу Иванићу. Ево тог догађаја. „Једном је турска власт пошто пото хтела да затвори школу тражећи за то изговор у књигама које се налазе у библиотеци а које су могле у њу доћи само преко Руског конзулата. Сукоб се заоштрио тако да је једнога дана војска опколила Богословију и силом су хтели да продру у књижницу, забрањене књиге покупе и због тога школу затворе. Тада се јавља Јастребов као чувар и спаситељ овог српског просветног завода. Својственом одлучношћу, дипломатском досетљивошћу а знањем турског језика и писма брзо написа на листу хартије на турском је-

⁸ Исто.

⁹ М. Иванић, Споменик СКА ХЛ–I, год. 1904. стр. II.

заку: „У име руског Цара забрањујем улазак“. Прилепи тај лист на врата библиотеке, а Турци када то видеше одустали од упада у књижицу, те тако опасност мину Богословију“.¹⁰

После свог одласка из Призрена није заборавио Богословију. И у Солуну где је провео последње дане свог живота бригом и мишљу био је окренут према Призрену и његовој Богословији. Један запис српског конзула у Солуну Косте Христића о томе сведочи: „Једнога дана дође ми Јастребов врло брижан и узнемирен. Он ми рече како је сазнао да се турска власт у Призрену спрема да изненадно упадне и изврши претрес у Богословији па се брипе како то да јави своме пријатељу Петру Костићу. Непосредно извести руски конзулат у Призрену није могао јер шифроване депеше између конзулата нису допуштене, а да то учини преко амбасадора у Цариграду бојао се да не буде допкан. Најпосле се досети да пошаље Костићу отворену и сасвим баналну депешу на турском језику уздајући се да ће Костић, већ по самој садржини депеше разумети да нису чиста посла. Заиста Костић је депешу разумео и одмах све хартије и документа пренео у руски конзулат. Није прошло ни два сата а полиција је банула у Богословију, претресла је и нашла да је све у реду“.¹¹

Поред помоћи у оснивању и очувању Богословије у Призрену као чувара памћења свога народа и носиоца свештеног апостолског предања и заветне мисли о слободи, Јастребов је још многим добрима задужио православни Призрен. Споменимо нека:

а) Борио за очување свих материјалних остатака српских средњевековних цркава као сведока постојања Српског народа на овим просторима. Тако је спречио уништење Цркве Св. Спаса у Призрену од стране Цинцара. Призрен је остао богатији за још један споменик из XIV века.¹²

б) Црква Св. Ђорђа у Призрену сазидаана је са кубетом благодарног залагања Јастребова¹³ и откупљен је део земље за њено проширење од Турака.¹⁴

в) Штитио је школе и учитеље српске и бранио их пред судовима.¹⁵

г) Заузимао се за част српских девојака штитећи их како у Скадру¹⁶, тако и у Призрену.¹⁷ У једном писму Владици призренском, у вези са судбином српске девојке Анђе, Јастребов пише: „Анђу смо удали за неког младића Јову Ђурчију, врло лепог момка. Хвала Сими (Игуманову), Јовану Јањићу, Ђорђу Дрвару, Јефту

¹⁰ Исто.

¹¹ В. Бован, Јастребов, стр. 117.

¹² Јастребов, *Ситара Србија и Арбанија*, стр. 44.

¹³ М. Иванић, III.

¹⁴ П. Костић, *Црквени живот*, стр. 86, Београд, 1928.

¹⁵ М. Иванић, III.

¹⁶ М. Иванић, III.

¹⁷ М. Иванић, III.

Угару, попу Илији и Кости хаџи-Марину на даровима и труду око удадбе. Њен сандук био је пун робе. Ваша и моја роба пуно су јој потпомогли. Ја знам да Вам је мило да ово знате, Владико, какав је дуг лежао на савести народа док није била удата Анђа... Хвала Богу – сада је народу чиста савест“.¹⁸

Јастребов је радио у дипломатији у најбујнијим годинама европских збивања која су се преламала преко леђа српског народа. Неке од одлука великих сила тога времена и данас имају своје последице на овим просторима или скоро свим територијама на којима живи српски народ. Посебно је значајна 1878. година. У марту месецу те године закључен је Санстефански мир између Русије и Турске после рата између њих 1877–78. Србија је добила неко територијално повећање али је изфорсирана Бугарска на рачун Србије. Русија је хтела велику Бугарску ради својих циљева на Балкану па су њој великодушно уступљени крајеви са Српским живљем у Македонији. Као последица тога јесте безобзирна кам-

¹⁸ Вл. Бован, исто 65.

пања бугарских егзархиста за припојење великој Бугарској Косова и Метохије. Још 1871. године почео је у Призрену да излази вилајетски лист „Призрен“ на српском и турском језику. Сафет-паша, пријатељ Ивана Јастребова, хтео је да се покаже и пријатељ Срба. Носио је са собом примерке листа када је обилазио вароши у вилајету и делио их писменим Србима да га читају народу. Срби су били одушевљени листом „Призрен“. То је био први лист на српском језику у Турској. Како је Бугарски егзархат увиђао да му смета Сафет-паша у спровођењу великобугарске политике, пошло му је за руком да га опања пред Портом и да он буде смењен. На његово место дошао је Абдураман-паша, наклоњен Бугарима. Говорио је да у његовом вилајету нема Срба већ да су то православни Бугари. Тодор Станковић, преводилац у листу „Призрен“ каже да је Јастребов учинио својим везама да пашу преместе, а да се постави уместо њега Хусни-паша, праведан управитељ са којим је Јастребов био у добрим односима све на корист Српског народа.¹⁹

У јуну и јулу 1878. године у Берлину је одржан конгрес на коме је учествовало шест великих сила. Поништен је Санстефански мир и мале су поново цртане на простору Балкана по вољи великих сила. Србија је била у повољнијој ситуацији него ли после Санстефана, а такође и Црна Гора. Међутим Аустрија је добила огромна овлашћења, као да окупира Босну и Херцеговину и да држи војни гарнизон у Новом Пазару.²⁰ Као последица тог заседања у Берлину оснива се у јуну 1878. године призренска лига са циљем да се створи аутономна област Албанаца у оквиру Турске. Лига је била изразито антисрпска и у условима слабе централне власти у Турској, а са јаким племенским националним набојем представљала је Дамасклов мач изнад главе Српског народа. Страховити злочини су почињени у име лиге о чему је писано много. Извештаји Јастребова од 1879. године па све до 1886. године када је премештен у Солун, обилују подацима о недељима зликоваца у разним крајевима вилајета. Јастребов прати догађаје и белсжи облике притиска, плачке, убиства, протеривања и етничка чишћења све са циљем да се ови простори старе Србије припоје замишљеној великој Албанији која и данас живи у свести многих Албанаца, чему смо и ми сведоци. Верујемо да је Јастребов и самим својим присуством у Призрену као представник Русије много морално допринео да се издржи и та беда која је снашла Српски народ.

На књижевном пољу Јастребов је такође задужио наш народ скупивши богату етнографску грађу, народне песме, описе обичаја, обреда и веровања Српског народа у Турској. „У првом издању књиге *Обичаји и песме Срба у Турској* Јастребов је објавио свега петстотина шездесет и три народне песме“²¹ записане у: призренском, пећком, приштињском, гњиланском, деббарском крају и песме из Галичника. Још педесет и осам лирских народних песама записане

¹⁹ Вл. Бован, исто 71–72.

²⁰ Мала Просветина енциклопедија 1, стр. 188.

²¹ Вл. Бован, исто, 253.

на Косову и Метохији придодео је другом издању. Књигу је допунио загонеткама, пословицама и писмима грађана Руском конзулату у Солуну. Књига је оцењена високом оценом како у српској културној јавности тако и у руској.

Такође је прикупио чланке и расправе штампане у *Гласнику Српској ученој друштва* који се односе на историју Српске цркве и штампано их као посебну књигу под насловом: *Подаци за историју Српске цркве из њених записника И.С. Јастребова*. „Грађа из историје Српске цркве је допуњена великим бројем описа тадашњег стања у коме су се налазиле поједине Цркве и манастири па она пружа слику тих грађевина и црквених књижевних фондова у време када их је Јастребов обилазио“.²²

Треће дело на коме је скоро целог живог радио а остало је недовршено и постхумно је штампано 1904. године јесте: *Ситара Србија и Албанија*. Књига садржи историјске, етнографске, демографске, статистичке податке о људима и крајевима из Косовског и Скадарског вилајета па и шире. Ове књиге су му допеле чланство у Српском ученом друштву, а касније и у Српској Краљевској Академији.

Многи научници, путописци и истраживачи који су пролазили кроз класичне српске земље узимали су све што је вредно а до чега су могли доћи. И Гилфердинг је познат по томе. Међутим Јастребов је сачувао оно до чега је дошао и као најдрагоценији дар вратио српском народу који је стварни власник тога био. Октобра 1885. године предао је српском конзулу у Цариграду Јеврему Грујићу оригинал хрисовуље српског краља Стефана Дечанског, антиминос српског патријарха Арсенија Чарнојевића, старински дрвени крст и шеснаест комада старих српских новчића. Највећи израз љубави према српском народу показао је и тиме што је своме једином сину дао име Растислав а звали су га Растко по имену Св. Саве пре монаштва.

Умро је далеко од Призрена и Србије у Солуну, али са мишљу о Србији. Супруга његова сав покретни инвентар своје куће и библиотеку поклонила је Српској школи у Солуну. Онај који воли не умире. Јастребов је волео истину, Србе и Призрен. На Призрену је да му се одужи именом улице и школе и на крају бистом у парку испред његовог конзулата.

Протојерсј-ставрофор Милутин Тимотијевић

²² Вл. Бован, исто 208.

*Српска православна богословија св. Кирила и Методија у Призрену
најстарија зграда Богословије*

ИДЕЈА О ОБНОВИ ДУШАНОВЕ ЗАДУЖБИНЕ МАНАСТИРА СВЕТОГ АРХАНГЕЛА МИХАЈЛА КОД ПРИЗРЕНА

Идеја о обнови Душанове задужбине манастира светог Архангела Михајла код Призрена није повијег датума. То доказује и догађај који се десио 12. априла 1924. године код Јагленичког моста, на два ипо километра од Призрена, а који се односи на „наручено убиство“ два инжењера: Александра Бартоша и Михајла Драговића, носиоце идеје о обнови овог манастира, као и покушај убиства кочијаша Андреје Неделковића. Тај догађај завређује пажњу да се дапас, у околностима које га приближавају и овом времену, прикаже у историјском светлу.

Његов значај је утолико већи, што је у њему учествовао и призренски муфтија Хаџи Рустем Рамадан Шпорта, преко чије су се личности преламали многи немили догађаји везани за српски живаљ Призрена и његове задужбине. Догађај приказује много шире аспекте односа према српским избеглицама који су се са српском војском 1915. године повлачили, према тек конституисаној држави СХС, качачком покрету, југословенско-албанској граници и стању у српској војсци.

О призренском муфтији Хаџи Рамадану Шпотри многи новински и судски извештаји бележе: „Хоџа Рустем Шпорта одавно је по злу познат нашем живљу. Још пре тридесет година био је он један од главних саучесника у убиству Јанићија Јанићијевића, угледног трговца. За време одступања наше војске, он је убијао наше војнике из заседе и плачкао“.¹

А старешина кварта, Ж. С. Миливојевић, Управу града Призрена, једним поверљивим дописом извештава: „На јучерашњем благодарењу у Бајрак памији које је приређено у част Њ. В. краља Петра није присуствовао“.² Он је већ познат као непријатељ папе државе и наше нације уопште. Одсуство Хаџи Рустема пада у очи нарочито још и с тога, што су на благодарењу биле присутне све

¹ Политика, 9. VII 1924. г.

² АК, Фонд Окружни суд Призрен, XLV/к. 10-98-1929.

бивше муфтије, сви шехови, сви имами и хоџе и мноштво грађана, као и учитељи са ђацима њихових школа“.³

Не изостаје за таквим карактеристикама ни поверљиви телеграм начелника округа Доротића, који је послао Министарству просвете и вере у Београду а у коме стоји: „У Призрену сам затекао као муфтију Х. Рустема Шпорту кога су поставили Бугари на овај положај. Из досадашњих прикупљених података овај муфтија је скроз неисправан човек, велики наш непријатељ. За време бугарске владавине, вођа пљачкаша над нашим црквама и као такав оптужен кривично поред осталих и он за пљачку цркве Св. Петке.“⁴ Немогуће је са свега овога да и даље остане муфтија. Стога молим за хитно, овим путем наређење да се одмах смени“.⁵

За убиства наших војника из заседа, пљачку српских Цркава он је тробало да одговара. „Али је побегао у Цариград. Истина он се ускоро и вратио отуд... и његови партијски пријатељи узели су га у заштиту“.⁶

Ко га је узео у заштиту? И ко је то могао да оповргне масовна убиства војника и избеглица из Србије који су 1915. године у рату доживели албанску голготу?

На основу судских извештаја Окружног суда Призрен из 1919. године и касније,⁷ о многим убиствима и пљачкама Срба који су били у збегу, или војника на прсвару или „бесу“ убијених,⁸ у послератном периоду, вођени су судски процеси. Већину осуђених на смрт или робију бранио је ондашњи адвокат, екстремни комуниста Илија Красојевић, који је захтевом за ексумацију лешева успео да многе одбрани, ослободи казне и тако стекне популарност. А, и не само то: врло жустро је критиковао ондашњи режим који је извршио колонизацију на простору Призрена и шире на „штету“ ондашњег муслиманског света.⁹ О њему новински извештаји пишу: „Један Србин народни посланик удео је чак код надлежних да га поново поставе за муфтију. Тај народни посланик је овај исти, који је... протествовао против насељавања Срба у Призренском округу“.¹⁰

³ Исто.

⁴ Прави назив цркве је „Богородица Љевишка“. Има претпоставке да је могла бити претобраћена у џамију ускоро по заузимању Призрена 1455. Турци су је звали Атик (стара) џамија и Џума џамија, пошто се у њој клањало петком. Због тога је, временом, ову цркву посвећену Успеле Богородице и хришћанско становништво стало називати Св. Петка. Тек по ослобођењу Призрена 1912. џамија је поново постала православна богомоља, а 1923. са звоника је уклоњено дозидано минаре. 1950–53. обимним конзерваторским и рестаураторским радовима враћен је цркви њен некадашњи изглед.

⁵ АК, Фонд Окружни суд Призрен, XLV/К.10–98–1929, уз судски досије налази се и телеграм начелника Округа призренског као доказни материјал.

⁶ Политика од 9.VII 1924. г.

⁷ Види: АК, Окружни суд Призрен, XLV/к.1–186–1919 и др.

⁸ Види: Петар Костић, *Црквени животи православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX веку* (са успоменама писца), Београд, 1928., стр. 141–143.

⁹ Политика од 9.VII 1924. г.

¹⁰ Исто.

ПЉАЧКА ЦРКВЕ СВЕТЕ ПЕТКЕ (Богородице Љевишке)

Судски и новински извештаји говоре и о пљачки катедралне цркве Свете Петке за време повлачења српске војске 1915. године преко Призрена и других градова ка Албанији. Мада, у библиографији објављених радова који говоре о овом знаменитом историјском споменику српске културе и задужбине краља Милутина из 1303. године, нема таквих података. Међутим, нашим истраживањем по другим питањима дошли смо и до ових сазнања да је црква Света Петка 1915. године била вандалски опљачкана а један од починилаца тог срамног чина јесте и призренски муфтија Хаџи Рустем Рамадана Шпорта са својим пљачкашима.¹¹ Код истраживања на претресу бр. 6716, Окружног суда у Призрену „сведоци Гига Јовановић, Никола Шутаковић и Топка, жена Станимира Јовановића, сви из Призрена... по кривници оптуженог Шпорта због напада на цркву „Св. Петку“ у 1915. години, која је кривница амнестирана, као и пред Судом под заклетвом: изјавили да је оптужени Хаџи Рустем Рамадана Шпорта одмах по евакуацији наше војске 1915. године, ОРГАНИЗОВАО НАПАД НА ЦРКВУ „СВ. ПЕТКУ“, ИСТУ ОСКРНАВИО, ЦРКВЕНЕ УТВАРИ НЕКЕ УНИШТИО, А НЕКЕ ОДНЕО И ЦРКВУ ПРЕТВОРИО У ЦАМИЈУ, из чега је Суд стекао утисак да је оптужени Х. Р. Р. Шпорта велики верски фанатик“.¹²

Овај судски податак који говори о чисто верском фанатизму и чињеница да је српска власт након конституисања државе СХС била и сувише толерантна према починиоцима кривичних дела, убиства или пљачке, јер је након донетих пресуда амнестирали и ослобађали кривце, доказује и то да се овим методама није могао искоренити верски фанатизам. Хаџи Рустем Рамадана Шпорта се строго придржавао, судећи по његовом понашању „дужности Муслимана“, које проистичу из Курана а који своје вернике обавезује: „Борите се против њих (неврника) све док више не буде грађанске неслоге и док не буде друге вере осим ове у Алаху. Ако одустанете од борбе, у вама не треба да буде више непријатељства изузев против неправичних људи“.¹³ А по њему изгледа да је српска власт била непријатељска и да је не треба поштовати. Изговор је налазио и у случају Сипан пашине џамије¹⁴ која је некада била магацин оружја српске војске.

СИНАН ПАШИНА ЦАМИЈА КАО МАГАЦИН

Овај споменик исламске архитектуре из осамнаестог века, саграђен од материјала порушеног Душановог манастира Св.

¹¹ Исто и АК, Фонд Окружни суд Призрен, XLV/к.10–98–1929. г.

¹² Исто.

¹³ Куран, 1895.

¹⁴ Види: *Призрен град музеј*, стр. 24–25.

Архангела и Михајла, који се налази на три километра од Призрена, све до 1941. године се налазио под спорним власништвом. Спор је репавео надлежни суд у Призрену, а водио се између Српске православне цркве и Исламске верске заједнице. Он није окончан. Коначну одлуку је требало да донесе Апелациони суд у Скопљу, али је рат омео да се дође до таквог решења.¹⁵

Српска војска, тридесети пешадијски пук, одмах је након ослобођења 1912. године овај споменик узела за магацин војних потреба, што се види из једног документа којег је издао суд Општине Призрен, под бр. 4631, 9. маја 1927. године, у коме стоји:

„На молбу Садика Х. Рустема овдашњи суд Општине града Призрен издаје му ово

Уверење

да су српске војне власти узеле за војни магацин одмах после ослобођења 1912. г. Синап Папину цамију и да су по поновном ослобођењу 1919. године војне власти опет узеле за магацин и смештање разне војне ствари и у ту цамију, и да она и даље служи за магацин војнички и да се у њој не врши служба божја.

Уверење се издаје молиоцу на употребу по наплати прописане таксе.

За Председника Општинског суда
Р. Ђунковић
Чланови:
Ј. Амст
Ш. Чавдрбашић¹⁶

Са избијањем Првог светског рата магацин је био спаљен и настала је експлозија у самом магацину. Међутим, сва та експлозија није могла да науди тој изузетној грађевини. Савременици причају да се цамија понела као да у њој није било ватреног оружја. „Гледали смо како из прозора цамије шикља дим и експлозивна ватра“, каже Зорка Марковић. Па ипак се све то одразило на најслабију тачку цамије, на трем и стубове, па је зато запретила опасност од рушења.

ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКЕ О РУШЕЊУ ТРЕМА И СТУБОВА

По захтеву војске, 30. пешадијског пука, корисника Синап Пашине цамије у којој је била смештена разна војна опрема, при Начелству округа Призренског била је формирана комисија која је

¹⁵ Део те документације ставио ми је на увид пок. секретар Црквене општине Јовче Станковић. Та се документација налази у архиви те Општине.

¹⁶ Уверење као доказни материјал налази се у досијеу Окружног суда Призрен у Архиву КМ под ознаком: АК, Фонд Окружни суд Призрен, XLV/K.10-98-1929.

¹⁷ АК, Фонд Окружни суд Призрен, XLV/K.10-98-1929.

16. фебруара 1924. године увидом у фактично стање објекта „дашла да је трем цамије склон паду и да је услед тога потребно исту оправити или трем сасвим порушити, а сем тога и саобраћај забранити у близини цамије и становништво из суседних кућа исплатити“.¹⁷ Као члан ове комисије био је и Александар Бартош (Бартошек) шеф грађевинске секције код Начелства округа призренског. Он је једним актом од 4. марта 1924. године, К. бр. 261, ургирао код Начелства за реализацију комисијске одлуке, пошто војна команда није по мишљењу комисије поступила. О рушењу трема цамије тражено је и мишљење Мухтије која је „пристао на рушење трема цамије“.¹⁸

На основу овог комисијског мишљења поменути трем је доцније порушен од стране предузимача Недељка Моравчевића.¹⁹ Упоредо са тремом порушени су и стубови за које се говорило да „представљају велику вредност, и исти су нехатно или намерно срушени“.²⁰ Рушење стубова је изазвало незадовољство и револт будући да они нису предвиђени за рушење. Тај момснат искористио је бранилац починиоца убиства да каже: „Ово рушење трема Синап Пашине цамије, које било неопходно револтирало муслимански живаљ у овдашњој вароши, који је погрешно и у заблуди држао, да се оваквим поступком органа државне власти дира у светињу њихове вере, која се над њих идентификује са нацијом. Овај револт муслиманског живља морао се распрострајти и на угледније и виђеније чланове муслиманског живља, који су као представници њихови организовали освету“.²¹

КАЧАЦИ И ОРГАНИЗОВАЊЕ ОСВЕТЕ

Један од угледних чланова био је и Хаџи Рустем Шпорта који је као муфтија Призренског округа обучавао вернике цихаду као основне дужности муслимана који проистиче из 187. става Курана у коме стоји:

„Убијајте непријатеље гдс год их нађете и истерујте их одакле би они Вас истерали, јер је грађанска неслога гора од пораза у рату. Али, не борите се против њих у близини светог храма, осим ако Вас они нападу. Убијајте их, јер је то награда за невјернике...“.²² Тако је поступио по овом случају. Петнаест дана пре убиства Александра Бартоша, Недељку Моравчевићу је рекао: „Ви ми оштетисте цамију око пола милиона динара са вапим инжињером, али ако ми не падохнадите штету ја ћу се наплатити вапном главом“.²³

Качаци су били извршиоци Муфтијиних наредби. Убиства су спремљена далеко од богомоље на овај начин: „Новац је дао једном качачком јатаку Хаџи Лојипом сину из села Гринчаре да нађе људе

¹⁸ Исто.

¹⁹ Исто.

²⁰ Исто.

²¹ Исто.

²² Куран, ст. 187.

²³ АК, Фонд Окружни суд Призрен, K.10-98-1929.

који ће убити инжењере Бартоша и Драговића. Хаџи Лојин син напао је осам качака који су пристали да за новац убију инжењере. Петнаест дана држао их је он у кући сакривене очекујући згодан тренутак...²⁴ У то време, увидом у судски досије граница између Албаније и Краљевине Југославије била је скоро отворена, јер су качаци планином Коритником и другим прелизима слободно одлазили и долазили. Уосталом то потврђују изјаве сведока дате па суду. Асан Сали каже: „да је био у чети Сали Шабана у времену када је вођена борба у с. Грпчарима... да је у Албанија побегла и од власти се одметнуо марта 1924. године... из Албаније је пошао са Сали Шабаном, његовим братом Алијом и Балијом Бером из С. Реске. Границу су прешли у планини Коритнику, и у путу кроз планину наишли су на Имера Деветона, Аслана Н. из села Ружича срез Качанички и Дестона Смаила из Будакова који су се одмах њима придружили и сви скупа дошли у с. Вилушу у три сата изјутра“.²⁵ Сви качаци ове групе били су наоружани разноврсним наоружањем.²⁶

Преноћили су код неког Салије који их је нахранио хлебом, сољу и мушеницом.²⁷ „У понедељак – по казивању Хаџи Јаје Бајрама – 21. априла, Хаџи Рустен Шпорта позвао га је својој кући и по Курану закљео га је да тајну не одаје, затим му је дао 15000 динара и казао да однесе новац својој кући и исти преда Сали Шабану, оглашеном хајдуку као награду за убиство инжењера које има да изврши са својим друговима, што је Хаџи Јаја и учинио“.²⁸ „Сутрадан у уторак у кући Хаџи Рустема Шпорте долазио је и Мислим Кариман коме је саопштено да се у кући Хаџи Јаје у с. Љубижди налази Сали Шабан са својом дружином коме треба саопштити да се тога дана у уторак враћа инжењер Бартош из с. С. Реске и да га Сали Шабан на путу убије“.²⁹

„Бартош и Драговић имали су да прегледају један пут у околини који је требало поправити. И када је из Призрена јављено да инжењери иду, качаци су се сакрили у једну јаругу недалеко од пута, а један из куће Хаџи Лојиног сина сипао је у оближњу њиву и правио се да окопава кукуруз. За један крај мотикс везао је он белу мараму. А било је уговорено, да кад почне да маше са том белом марамом, значи да су људи које треба убити ту, а опасности пома у близини.“

И одиста, када су се несрећни инжењери појавили на путу крај Хаџи Лојине њиве, онај који је тобоже копао, диже мотику, па поче

²⁴ Политика од 9.VII 1924. г.

²⁵ АК, Фонд Окружни суд Призрен, К.10-98-1929.

²⁶ Исто. Качаци су били наоружани следећим наоружањем: Сали Шабан имао је турску брзометну пушку са 120 метака, Алија Шабан, турску брзометну пушку са 60 метака, Имер Деветон, турску брзометну пушку са 170 метака, један револвер и две француске бомбе, Асан Н., српску брзометну пушку са 135 метака, Дестан Смаил, француску брзометну пушку са 30 метака и Асан Сали, турску брзометну пушку са 25 метака.

²⁷ АК, Фонд Окружни суд Призрен, К.10-98-1929.

²⁸ Исто.

²⁹ Исто.

да маше изнад кукуруза. Качаци чим су видели ту белу мараму, напустили су своју ливаду, испали на друм и отворили ватру“.³⁰ У судском досијеу даље стоји: „Означеног дана ујутру око осам часова по подне покојни Александар Бартош у друштву предузетника Михајла Драговића инжењера кренуо је из државног пута службеним послом да прегледа пут Призрен – Урошевац. Предвече истог дана вратио се за Призрен. Успут се свратио за Суву Реку ради одмора, па у први мрак продужио за Призрен. Када је био на месту дела, близу Јагленичког моста, био је нападнут од разбојника чију дружину је предводио оглашени хајдук Сали Шабан, који је био скривен у јасеку крај пута за два метра удаљен од места. Том приликом пак Александар Бартош је рањен у трбух више левог кука од којих рана је повређен орган за варење и крвоток, услед које

Мост Цара Душана, на реци Бистрици

повреде и наглог изливања крви смрт наступила после дуже агоније“.³¹ Том приликом је убијен и инжењер Михајло Драговић, а кочијаш Андреја Нседељковић био рањен на три места. Убили су и једног коња из запреге.³² Тако се овај спреман злочин завршио.³³

³⁰ Политика од 9.VII 1924.

³¹ АК, Фонд Окружни суд Призрен, К.10-98-1929.

³² Исто.

³³ Исто.

ХВАТАЊЕ УБИЦА И НЕОБЈАШЊИВА ИЗДАЈА У ВОЈСЦИ

На сцену је ступила власт. Починиоце злочина је требало похватавати, ући у њихове јазбине и јатаке. То није било лако. Будући да се радило о војном објекту – магацину, у томе се морала ангажовати и војска. У потери, двојица убица су убијени.³⁴ Остало је још њих шесторица.³⁵

Када се сазнало из којих су села качаџи који су убиство извршили послат је један батаљон војске, који је по закону, имао да седи тамо о трошку села све док сељаци не издају качаке.

Радило се о селу Гринчаре. Мајор, командант овог батаљона позове неколико угледних сељака Арнаута и да им рок од десет дана за који су морали да пронађу и њему предају убице, што му они и обћају.

Али када је прошло седам дана, ти исти сељаци дођу мајору и кажу да не могу да му убице предају. Мајор се, разуме се, зачуди и подсети их да глава игра, ако хоће да разбојницима јатакују.

– Данас је пстак, рекао им је, а у пошдељак истиче рок, одговорили су му мирно они, то је истина само – у недељу неће, мајоре твој батаљон бити у нашем селу.

Мајор се зачуди још више. Али његовом чуђењу није било границе кад је већ сутрадан у суботу добио наредбу да крепе са својим батаљоном из овога села.³⁶

Поставља се питање одкуд је ово качачко село могло да зна поверљиве наредбе о дислокацији војске? Одкуд да батаљон крене даље пре него што је свршио оно због чега је послат? Које су те снаге које су повезивале качаке са војском? Да ли је и у оно време било издаје у војсци или је све ово само случајно? То су питања на која треба одговорити повезујући догађај и са онда забрањеном Комунистичком партијом која је могла да има удела у војсци. Све су то само нагађања и питања која траже истраживања.

Починиоци убиства нису остали некажњени. Али...

СУЂЕЊЕ И ПРЕСУДЕ

Кроз суђење починиоцима кривичног дела многе су се друштвене појединости откриле. Суђење је у ствари представљало барометар односа снага екстремног исламског фундаментализма, који се супротстављао властима, пркосио, и налазио уточишта у суседној земљи Албанији.

На суђењу су били изведени: Хаџи Рустем Рамадан Шпорта, Бајрам Љатиџи, Имер Девета, Малић Раман, Дестан Смаили и Кам-

³⁴ Исто; и Политика од 9.VII 1924.

³⁵ Исто.

³⁶ Политика од 9.VII 1924. г.

бер Бајра.³⁷ Сви су они у истражном поступку признали да су извршили злочин по наговору Хаџи Рустема Рамадана Шпорта.³⁸ По казивању оптуженог Асана Салија код иследне власти на претресу бр. 7638 стоји: да му је Сали Шабан, оглашени хајдук који одговара пред поротом суда, једном приликом на месец дана по убиству инжењера Александра Бартоша у једној бакалници у Круми, у Албанији на његово питање где је био за то време казао: „Да је био у Србији и убио два велика Србина, који су инжињери, и да је ово убиство извршио не у памери да се плачка, већ зато што му је то наредио окружни муфтија Хаџи Рустем Рамадан Шпорта“ који му је као награду за ово убиство дао 15000 динара и том приликом показао му је 15 комада нових српских стодинарки што се слаже са целокупним ислеђењем по овом делу...“³⁹ Сви су јединствени у томе „да је злочин учињен по наговору муфтије Хаџи Рустема Рамадана Шпорта“.⁴⁰

Након суђења, речи привременог заступника Марка Драговића, адвоката из Пећи и браниоца оптужених донета је „пресуда 28. октобра 1925. год. П.бр.10659 по којој се пресуђује: „Да се оптужени Хаџи Рустем Рамадан Шпорта, окружни муфтија из Призрена казни и то:

- 1) За дело убиства А. Бартоша са двадесет година робије,
- 2) За дело убиства Михајла Драговића са двадесет година робије,
- 3) За дело убиства А. Насељковића са пет година робије – свега 45. г. робије.

Али како казна робије не може бити већа од двадесет година то се за сва дела кажњава са двадесет година робије у лакој окову у коју му се казну урачунава и више одлежани притвор код судске и иследничке власти од 420 дана што претворено у робију износи 280 дана робије, те према томе има да издржи још 19 година, 2 месеца и 20 дана робије у лакој окову“.⁴¹

Поред њега кажњени су и: „Бајрам Љатиџи, за сва три дела 4. године и осам месеци робије. Имер Девета, са двадесет година робије за сва три дела 65. година робије, Малић Раман, одметник кажњен са 20. година робије, Дестан Смаили, 12 године, Камбер Бајрам, са три године робије без окова“.⁴²

Сви кажњени су након добијене пресуде уложили жалбе најпре Косационом суду у Београду, а онда Апелационом у Скопљу, али се свима казне потврдиле па су послати на издржавање казне.⁴³

³⁷ АК, Фонд Окружни суд Призрен, К.10-98-1929.

³⁸ Исто.

³⁹ АК, Фонд Окружни суд Призрен, К.10-98-1929.

⁴⁰ Исто.

⁴¹ Исто.

⁴² Исто.

⁴³ Исто.

Потврђене су и оштете које су чланови породице убијених тражили на суду, јер су губитком својих чланова изгубили своје најмилије, браћу и родитеље а онда и изворе егзистенцијалног опстанка.⁴⁴

КО СУ УБИЈЕНИ ИНЖЕЊЕРИ

О Александру Бартошу знамо само толико да га је у Призрен довео Михајло Драговић са намером да као познати инжењер, из Чешке, експерт рестауратор буде при руци у припремању пројекта за обнову манастира Св. Архангела и Михајла. Као такав постао је шеф грађевинске секције у Призрену. Од породице имао је супругу и једну ћерку. Убијен је 12. априла 1924. године.⁴⁵

Други убијени инжењер био је Михајло Марков Драговић. Рођен је у Ђулићу код Андријевце од оца Марка и мајке Марије 1892. године. Гимназију је завршио на Цетињу одакле је као стипендиста руског цара упућен на студије у Петроград у „Николајевски технички завод“ који су издржавали Романови. Питомци тог Завода носили су униформе и бели крст као своје обележје.

По повратку из Русије учествовао је у борбама за Скадар 1913. године, затим у рату против Аустро-Угарске 1914–1915. године као инжењеријски официр.

Почетком 1916. године као и многи официри и војници црногорске војске, после пропасти црногорске државе, бива интерниран у логор Нађмеђер у Мађарској.

После пораза Аустро-Угарске и Немачке 1918. године Михајло и његов отац Марко са првацима из Васојевића, подржавају уједињење Црне Горе са Србијом. У то време радио је у инжењерији Генералштаба у Београду, у чину капетана. После неког времена, 1922. године даје оставку на државну службу и оснива сопствену фирму за грађевинске радове. Његова фирма преузима радове на изградњи пута Урошевца – Призрен.⁴⁶

У Призрену је Михајло проводио већи део времена, јер се поред послова око изградње пута који му је био поверен, носио мисли да обнови манастир св. Архангела и Михајла кога је срушио Синан паша око 1615. године.⁴⁷ У договору са Пећком патријаршијом Михајло приступа прикупљању разбацаног материјала и камене пластике ради обнове манастира. У том циљу је и позвао стручњака из Чешке, инжењера као експерта рестауратора.⁴⁸

Како су често оба инжењера Михајло Драговић и инжењер Александар Бартош обилазили градилишта и локалитет возећи се фијакером, завереници су се одлучили да на њих изврше атентат

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ АК, Фонд Окружни суд Призрен, К. 10–98–1929.

⁴⁶ Податке нам је уступио Горан Драговић, члан Друштва за обнову духовног и културног оживљавања манастира светих Архангела код Призрена.

⁴⁷ Исто.

⁴⁸ Исто.

бап за време једне такве возње. Одлука је пала да то буде испод дрвеног моста вап насеља на путу између Призрена и св. Архангела, како би после могли да неопажено напусте место злочина у правцу границе. Такође одлучују да их ради сваког случаја буде више. Али у последње врсме мењају план места извршења злочина. Чинило им се да је Јагленички пут погоднији па, су ту извршили злочин. Са два плотуна испалена из засаде падају смртно погођена оба инжењера, док се Михајлов кочијаш Андреја Недељковић зваши „Рус“ спасава бекством, са неколико прострелних рана.⁴⁹

ИСПРАЋАЈ ПОСМРТНИХ ОСТАКА УБИЈЕНИХ

У Призрену и околини као и на целом Косову и Метохији, настаје велика жалост и огорчење међу Србима и Црногорцима, а по највише међу Васојевићима. У испраћају посмртних остатака учествовало је сво градско поглаварство, свештенство, војска и ђаци. Била је то права национална жалост. Уз велике почести испраћени су посмртни остаци убијених.

Михајлов отац Марко Драговић, племенски капетан Ђуличко коњуске капетаније и носилац златне медаље „Милош Обилић“ из чувене битке против Аустрије на Глсанцу, хтео је Михајла да сахрани на гробљу у Ђулићу, али прваци свих братстава – на предлог Рачића, Бакића и Јелића предложили су да се Михајло, као велики родољуб сахрани на Књажевцу испред цркве и да му се ту подигне споменик.

Уз сагласност Митрополита црногорско-приморског, Михајло је по одлуци племенских првака, сахрањен у порти цркве на Књажевцу, поред војводе Лакића Војводића, за којег су једино до тада Васојевићи дали сагласност да се ту сахрани.⁵⁰

⁴⁹ Податке нам је уступио Горан Драговић из Београда, члан Друштва за обнову духовног и културног оживљавања манастира светих Архангела код Призрена.

⁵⁰ Исто. На сахрањивању је Марко Ђулафић лелекао Михајла Драговића, Марковог јединца: „Ооо, леле мене Михајло,

Велики жалосни удару твоје оцу Марку, браћи Драговићима и цијелом племену Васојевића,

Леле мене за твоју научу, паметну и подосигу главу. Младина твоја оборена од непријатељског куршума и прије паката у свијету младости у црну земљу положила.

Леле мене капетане Михајло, при уласку дома твога. Ти преживљаш Тарабон и Брдишела на Скадру и Бојани, преживео си тешко робовање у Мађемеђеру у Мађарској, а паде, кад се томе нијесмо падали, у слободној и уједињеној земљи од нашег вјековног непријатеља, па жалост свих нас бораца и пријатеља дома Драговића.

Леле мене велики родољубе, за твој живот заложен за добро српског народа, лелеј лелеј.

(Лелекање је забележио: Станоје Бојовић.)

ПИТАЊЕ ОСВЕТЕ

Након сахране многи рођаци и пријатељи Михајловог оца Марка нудили су се да освете Михајла. Међу таквима био је и Радисав Пепов, познати ратник и комита из времена Аустро-Угарске окупације.

Дошао је једног дана код Марка на разговор и остао на ручку. Када је кренуо при поздраву са Марком рекао је: „Одох да убијем Муфтијиног сина“. Марково ћутање Радисав Пешов је схватио као одобрење. Када је Радисав пошао, а Марко схвативши да је пошао у освсту да убије Муфтијиног јединца, нареди да га врате. Радоје, синовац Марков потрча и стигне га тек код села Бојовића и врати натраг Радисава коме Марко рече: „Немој да урадиш то што си наумио. Нећу да и Муфтија остане без (сина) јединца као ја.“ Радисав послуша Марка и одустаде од своје намере ценећи велику жртву и хуманост Маркову.⁵¹

Тако се трагедија породице Марка Драговића и Александра Бартоша опростила од нехуманог, неморалног и вандалског чина Муфтије који је био обојен верским фанатизмом и тровао и све остале муслимане којима је он био Муфтија.

Призренски муфтија, Хади Рустем Рамадан Шпотра уплашен да Синан пашину џамију не задеси иста судбина као некада Душанов манастир св. Архангела Михајла, организовао је, заједно са својим једномишљеницима у исламу, акцију која је требала да спречи обнову Душановог манастира, а под изговором да је исламска светиња џамија Синан пашина угрожена, а тиме и опстапак Муслимана на Космету. Тако је са безочном тврдњом и подвалом, да Срби хоће да их духовно и физички униште наступао. Зато Муфтија није било тешко да у свако време нађе добровољце за тако безочне акције. Жеља Михајла Драговића, да обнови Душанов манастир је реметила његове планове и екстремизам. Зато је хтео да се ослободи свих оних који су макар и у мислима сањали или размисљали о Душановом царству. Његове су идеје типале у срцима многих верника у исламу кроз све време са истом или већом агресивношћу. А каква ће будућност бити тим идејама остаје да се види.

мр Векослав А. Ситанковић
Призрен

⁵¹ Исто.

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

НЕШТО ГОРЕ ОД
ЕКУМЕНИЗМА

Дана 6. I 1993 г. (24. XII 1992. г.) у саборном храму Свете Троице у Бања Луци одржан је један од „сабора нечастивих“, под називом „заједничке молитве за мир“.

Најављен на „сва збоја“ као неко велико добро од изузетног значаја, са изговором да се измоли, од не знам којег бога, заустављање рата и успостављање мира.

Знајући да је молитва златна веза човека хришћанина (православног), путника и дошљака на земљи, са светом духовним, чији је и он члан, и изнад свега – са Богом, Извором живота; и да је она истинска и плодносна само онда када је „у Духу и истини“, био сам зачуђен и изненађен.

У тим тренуцима заплуснуше ме питања: Шта то има заједничко светлост са тамом, истина са неистином, Христос са антихристом? Био сам свестан да није добро ићи на такав скуп, али радозналост и размисљање о таквој могућности уопште, и помисао да Господ гледа на настројење срца су ме „преломиле“.

А када у најављени час дођох и ја на МЕСТО СВЕТО, моје биће прожимали су чудни и неописиви осјећаји: туге, жалости, ужаса, гнева... као да је цело небо плакало. Такво расположење срца било је вјерни показатељ онога што слиједи.

И за неколико тренутака пред мноштвом народа (пуна је била и црква и велика црквена порта) наступи до тад за мене незамисливо друштво: Православни Епископ бањалучки са својим клиром, Бискуп римокатолички, Муфтија мухамедански и представник „Умпрофор-а“. Више него потресао био је приказ у храму, јер лаж и лицемерство наступилише отворено, јавно и јасно. Тиме биле потпуно презрене и погажене речи светог Апостола: „Ако неко долази к вама и ово учење (Христово) не доноси, не примајте га у кућу...“ – А такви овде биле позвани и то уочи једног од највећих наших празника – Божића. Питам се: Можда ли неко устати против Истине и остати некажњив? Има ли ишта лажније од овога што нам приредише, ишта дрскије, ишта луђе?

И кад „зарицаше непријатељи Господњи“ (Муфтија) на месту светом, поред себе чух из уста малог дјетета, с наручја мајчиног: „Ово ништа не ваља“. Тада сам био још једном увјерен да је Господ Бог Истинити свуда присутан и да „кроз уста мале деце чини Себи хвалу“ (Ср. Пс. 8,2).

Како исказати тадашња осјећања? – мени то није могуће. Стога ћу се послужити устима псалмопевца: „Не желим пред очи своје ријечи испотребне, мрзим на дјела која су против закона, не пристајем за њима“. Зато приступам исповедању ријечи Духа Светога: „Божје, незнабожци дођоше у достојање твоје; оскврнише свету Цркву Твоју“. (Пс. 78, 1).

Долазе ми на ум и пробадају срце речи Архиепископа нашег светог Саве, које остави потомцима својим у наслеђе: „Да budete чврсти у вјери отачкој, да се клоните богомрских јереси, јер не могуће је, не одлучивши се од онога што је зло, навикнути се на оно што је добро... Да се вером и покајањем обраћате од својих заблуда к ПРАВОСЛАВЉУ, јер је страшно упасти у руке Бога Живог. Прво и последње дјело јесте: испрестано узносити Богу богоугодне молитве и мољења; непријекорно ходити у светим заповијестима Његовим; држати предања светих Апостола његових; и не одлучити се од црквеног збора. Јер прва заповијест дата је сваком човеку: клањати се Господу Богу своме, и њему јединоме служити сваком дупевном и тјелесном чистотом и сваким добровјерјем; и Њему радити несагрешљиво; сав живот свој управљати по Његовој вољи, и Њега се једино бојати и смиривати се пред Њим, и сматрати себе за ништа, а Бога сматрати за све: за силу и крепост и Спаситеља и Избавитеља и Победитеља непријатељских напада, и за чувара од почетка и свршатеља до краја, Исуса Христа Сина Божија, коме припада слава и моћ заједно са Оцем и са Пресветим Духом, и сада и увек и кроз све векове“.

Још нас је учио: „Да примамо све Свете Саборе светих Отаца који су се у разним мјестима састајали ради утврђивања божанственог Православне Вере; и кога се они одрекоше, одричемо се и ми; и које они проклеше, проклињемо и ми.“

Клањамо се и цјеливамо свечесну Икону човјечанског нас ради оваплоћења Христа, Логоса Божијег и Очевог. Клањамо се и цјеливамо Икону Пречисте Матере Његове и исповедамо да је Она Приспоцјева и Богородица. Клањамо се и светом Дрвету, чесном Крсту, и њега цјеливамо, јер се на њему прикова живот свих – Христос. Клањамо се божанственим и светим Тајнама Христа Бога нашег и причешћујући их се са вјером, примамо не прост хлеб и вино, него само Тело Христа Бога нашег и саму свету и животворну Крв Његову, проливену за живот свијета. Клањамо се свetim и божанственим црквама и свetim местима; поштујемо и свете сасуде; клањамо се иконама свих светих Угодника Божјих, достојно их поштујемо и цјеливамо, следeћи у свему апостолским предањима и учењу светих Отаца. Тако верујемо и тако исповедамо; а све јеретике и сву злу јерес њихову проклињемо“ (Ж. Светих, Јануар).

То завештање светог Оца нашег Саве не пађе мјеста ни одјека у срцу покровитеља тог гнусног скупа. А на жалост ни ријечи Живог, Свудаприсутног, Свевидећег, Свезнајућег – Господа и Бога. Јер Он и упозорава, и опомиње и увјерава: „Ко у мени не остане, избацити се напоље као лоза, и осушити се, и скупиће се, и у огањ бацити, и спалити“ (Јов. 15,6).

Јер ако ми гријешимо хотимиче и после примљеног познања Истине, ту више нема „жртве за гријехе“, него само страшно очекивање Суда и јарост огња, који ће прогутати противнике (Јевр. 10, 26–27). И још: „Тешко вама вођи слијепи; безумници и слијепци, лицемјери, што затварате Царство Небеско пред људима; јер ви не улазите нити пуштате оне који би хтели. Тешко вама, јер ви своје следбенике чините синовима пакла двоструко већим од себе. – Ви се показате пред људима праведни, а изнутра сте пуни лицемјера и безакоња. Змије, пороци аспидина, како ћете побјећи од осуде у пакао“? (Ср. Мт. 23).

„Ко пије са Истинитим Богом против Њега је...“ И, још једном се потврди да „рђаво дрво род добар не доноси“. И показа се да Господ не услишује молитве оних који Га не поштују и вољу Његову не творе.

А за мољено и не измољено, Господ наводи: „Не мислите да сам ја дошао да допресем мир на земљу; нисам дошао да донесем мир него мач“. И: „Од ове љубави нико неће веће, да ко живот свој положи за пријатеље своје“ (Јн. 15, 13).

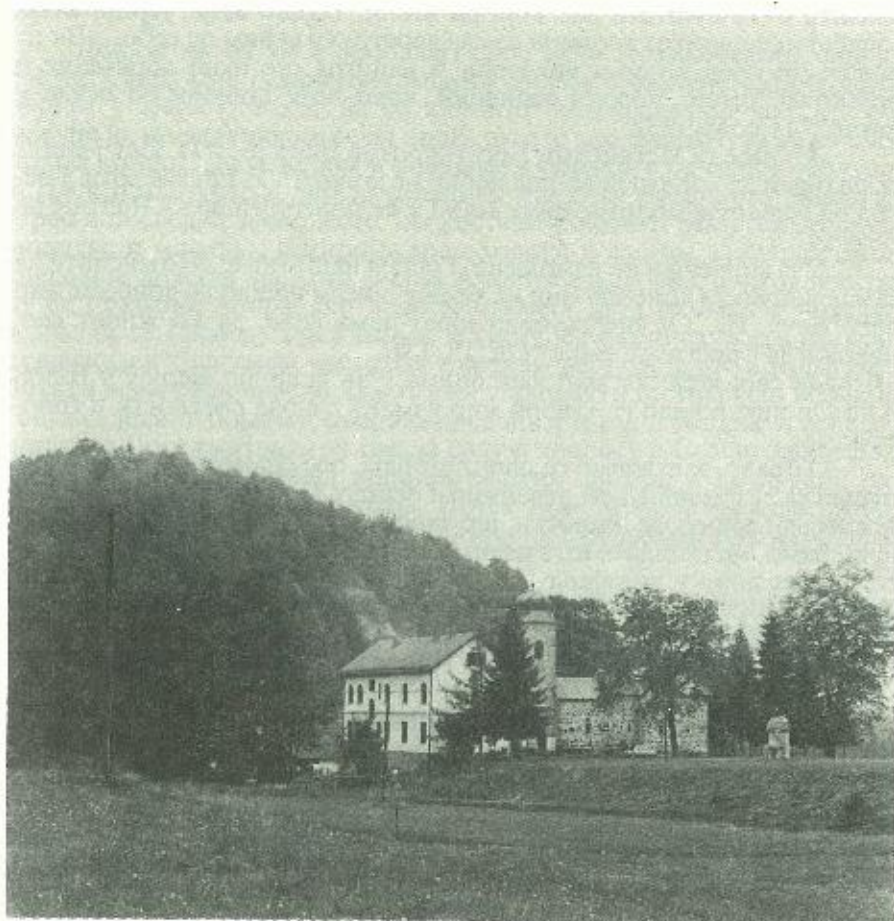
Оп свој небески мир даје онима који искрено вјерују у Њега. Али Оп није дошао да створи мир између синова светлости и синова таме.

О браћо, застидимо се овог догађаја, ове срамоте, и жалости, и лудости! И с покајањем завањемо Господу Побједитељу: Опрости, Милосрдни Господе, опрости, јер заиста, кад год гријешимо и Тебе вријеђамо, ми не знамо шта радимо. А Ти не желиш да ко погине него да сви дођу у покајање. О Господе свесилни, ороси благодаћу Твојом окорела срца наша, да би се расплакала пред пресвеликом добротом Твојом и пружасном помраченошћу нашом.

Господе свети, свети, свети Трисвети, помилуј и спаси нас нечисте и грешне.

Теби слава и хвала вавијек. Амин.

Припремио:
искупеник ИЛИЈА, прсте 1994. г.

Манастир Озрен. Да ли ће и он бити жртва некаквог екуменизма?

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

ХРОНИКА

I Монашења, рукоположења, опела

1) У времену одржавања Св. архијерејског Сабора, епископ Артемије је на светој Архијерејској Литургији, у манастиру Ваведсње Пресвете Богородице у Београду, рукоположио свога клирика Томислава Миленковића, студента Богословског факултета у Београду, у чин ђакона. Рукоположење је обављено у недељу Самарјанке, 29.05.1994. године.

2) На дан свласка Светога Духа на Апостоле 19.06.1994. године, епископ рашкопризренски Артемије је у манастиру Свете Тројице, на бденију уочи манастирске славе, замонашио испушеника ове свете обитељи Милоша Опрића, у чин мале схиме и дао му име Гаврило. Отац Гаврило је у својој већ петој деценији живота

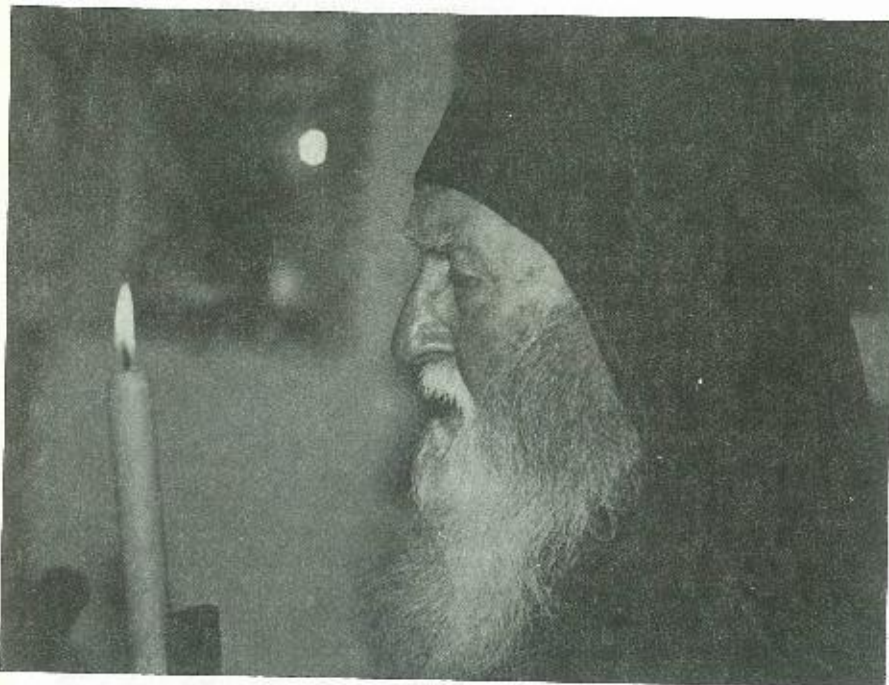
успео да се испуга из загрљаја овога света, и напустивши Беч после скоро 20 година проведених у њему, изабрао је манастирску тишину да тамо спасава душу своју.

3) Милорад Цветојевић сабрат манастира „Високи Дечани“, замонашен је у чин мале схиме 20.06.1994. године (на други дан Ду-

хова) и добио монашко име Николај. У манастир „Високи Дечани“ дошао је у својој 72-ој години живота и велико своје знање дуборезачког заната сада препоси на младе монахе, који ће ако Бог да, продужити његово богоугодно дело.

4) У недељу Свих Светих 26.06.1994. године, епископ Артемије рукоположио је ђакона Томислава Миленковића у чин свештеника. Рукоположење је обављено у Новом Пазару, родном месту оца Томислава, где ће он и почети своју пастирску службу.

5) Дугогодишњи пријатељ и могли бисмо рећи сабрат манастира Црна Реска, брат Милош Костић из Београда, у позним својим годинама, удостојен је светог монашког чина. У манастиру Зоћин-

те, покрај моштију светих врача Козме и Дамјана, епископ Артемије замонашио је брата Милоша у чин мале схиме, 13.07.1994. године на бдснју уочи празника светих врача, давши му име Мојсије.

6) У данс одржавања семинара свештеника епархије ратко-призренске, стигла је и дубоко потресла све, вест о смрти о. Војислава Димитријевића, свештеника из Косовске Витине. Отац Војислав упокојио се у 30-ој години живота, после једногодишње болести, такође на почетку свога свештеничког пута. На сахрани оца Војислава у његовом родном месту Пасјанима код Ђилана, окупило се 3.08.1994. године безмало сво свештенство и монаштво ове епархије.

II Освећења цркава, освећења темеља

1) Парох тутински о. Предраг Драгићевић обавестио је Преосвећеног епископа Артемија о намери мештана села Попс код

Тутина да у своме селу зидају цркву. Епископ Артемије благословио је ту њихову жељу и 25.06.1994. године, уз присуство великог броја верника, обавио је чин освешћења темеља и полагања камена темеља за нови храм. Црква ће бити посвећена свстој Великомученици Марии.

2) У селу Смаћ недалеко од Призрена, за само 10 месеци изникао је нови храм посвећен светом Пророку Илији. Освећење овога храма епископ Артемије обавио је 16.07.1994. године, уз саслужење многобројног свештенства ове епархије. Ктитор ове светиње, која ће бити украс Косова и Метохије, је господин Живко Ђорђевић родом из овога села.

3) На Косову, почела је изградња још једног храма. На остацима темеља некадашњег вселенског храма Свете Тројице у Ђаковици, порушеном после II Светског Рата, изливени су темељи на којима ће се подићи, ако Бог да, нови храм. Камен темељац положио је и темеље осветио епископ Артемије 30.07.1994. године. Пројекат за нови храм урадио је архитекта из Приштине господин Љубиша Фолић.

4) Надомак Новог Пазара у селу Шароње, подигнут је нови храм посвећен светом Архангелу Гаврилу. Епископ Артемије обавио је чин освешћења у недељу Свих Отаца 31.07.1994. године и том приликом заблагодарио је оцу Дојцилу Киковићу, надлежном пароху и верном народу овога краја за труд који су уложили приликом изградње ове цркве.

III Учествовање на саборима, славама, ...

1) Манастир Рајиновац у Гроцкој надомак Београда, био је домаћин братског састанка организованог епископом Артемијем у недељу Снег 5.06.1994. год. Састанак, одржан у атмосфери манастирског мира и молитве, окупио је све сараднике и приложнике и прегооце на послу отварања књижаре манастира Хиландара у Београду. Света Архијерејска Литургија, коју је служио епископ Артемије уз саслужење више свештеника и пакон ње трпеза љубави за све госте, били су мало уздарје за жртву коју су сви ови људи учинили да би манастир Хиландар добио свој духовни центар у Београду.

2) Манастир Дечани прославио је своју храмовну славу Спасовдан, коју је служењем свете Архијерејске Литургије и резанјем славског колача увећао епископ Артемије.

3) И поред бројних активности епископ Артемије не заборавља ни своје пријатеље у Грчкој па је у периоду 10-15.06.1994. године посетио Грчку и у манастиру Коропи близу Атине служио свету Архијерејску Литургију обављајући успут и послове везане за живот своје епархије. Том приликом је учествовао у крштењу 15-оро деце, ратне сирочице са Грбавице, који су проводили једномесечни одмор у дејем селу код Солуна.

4) Други дан Духова слава је манастира Свете Тројице у Мушутини. Ове године то је било 20.06., па је славље започето

бдснјем и монашењем оца Гаврила, настављено светом Архијерејском Литургијом коју је служио епископ Артемије, уз присуство мноштва верног народа овога краја.

5) На рушевинама цркве Богородице Хвостанске, где је било седиште епископије успостављене још Светим Савом одржан је 20.06.1994. године на други дан Духова сабор. Епископ рашкопризренски Артемије пререзао је славски колач и у беседи том приликом истакао да је ово место врх српске Голготе, и да се можда први пут после 200–300 година на овом месту данас узела молитва Богу. Након беседе песници Косова и Метохије узели су учешћа у сабору говорњем својих песама.

6) Централна прослава Видовдана по традицији и ове године била је у манастиру Грачаница. Свету Архијерејску Литургију служио је Његово Пресвештенство Епископ Артемије уз саслужење Епископа западнословенског Дамаскина и мноштва свештеника.

Након Литургије одслужен је на Газиместану парастос свим српским ратницима, изгинулим у Косовском боју и после њега за Крст часни и слободу златну.

Гроб Милоша Обилића који је већ годинама био запуштен и заборављен изгледа од свих, ове године је уређен и постављен је на њему постамент са Крстом, који је епископ Артемије на Видовдан и освестио.

На темељима храма Христа Спаса у Приштини и ове, као и прошле године, додељене су сребрне и златне медаље Мајке Југовића, свим мајкама из епархије рашкопризренске које су родиле четворо, петоро и више деце и које су уз то црквено венчале.

Још једна манифестација обављена је на Видовдан ове године. У Народној Библиотеци у Приштини епископ Артемије уручио је дипломе свим вероучилицима из Приштине који су успешно похађали наставу веронауке.

7) Православни Срби који живе у Берлину, заједно са својим свештеником оцем Драганом Секулићем, позвали су епископа Артемија да учествује у овогодишњој Видовданској прослави. Свету Архијерејску Литургију епископ Артемије служио је у саслужењу 3.07.1994. године уз саслужење више свештеника и ђакона Српске, Руске и Грчке православне Цркве. На Литургији били су присутни и

Њихова Краљевска Височанства Престолонаследник Александар и Принцеза Катарина. У току Академије која је одржана истог дана својим беседама узели су учешће између осталих Епископ Артемије, Престолонаследник Александар, Принцеза Катарина и други.

У месту Лукенвалде на 60 километара од Берлина (које се налази у бившој Источној Немачкој), пронађено је гробље на коме почивају Срби, пострадали далеко од родног краја, током Другог Светског Рата. Парастос изгинулим Србима одслужио је епископ Артемије на том гробљу 2.07.1994. године.

8) Манастир Приа Река сваке године на Петровдан домаћин је великог народног сабора. Тако је било и ове године. Епископ Артемије учествовао је у прослави овог празника заједно са братијом ове свете обитељи, служењем свете Архијерејске Литургије и рзањем славског колача.

9) Народ из околине Велике Хоче и Ораховца велико поштовање указује манастиру Зоцишту, па је зато и ове године на дан

манастирске славе 14.07. дошао у великом броју да се покљони моштима светих Врача Козме и Дамјана. После свете Архијерејске Литургије коју је служио у овој светој обитељи, епископ Артемије поделио је дипломе учепицима веронауке из овога краја.

10) На темеље храма светих Архангела код Призрена, који су, како је у својој беседи истакао епископ Артемије, зенит српске духовности, српске државности и српске славе, и ове године је на дан светог Архангела Гаврила 26.07., верни народ са свештенством овога града изашао да прослави овај празник и да се присети своје славе. Епископ Артемије пререзао је славски колач и потом у својој беседи поучио присутни народ.

11) Епископ Артемије учествовао је у прослави храмовне славе светог Пророка Илије у Бучитрцу служењем свете Архијерејске Литургије, а затим свепитањем водиче и резањем славског колача.

IV Остало

1) У периоду од 22.05.–2.06.1994. године трајао је рад Светог Архијерејског Сабора. Сабор је почео у Пећкој Патријаршији свечаном Архијерејском Литургијом и устоличењем Њ. Св. Патријарха Српског Господина Павла у трон Пећских Патријараха, а потом је, као и сваке године, рад Сабора настављен у Београду. Епископ Артемије активно је учествовао у току читавог рада Сабора.

2) Епископ Жички Г. Стефан био је домаћин промоције књиге о. Јована Радосављевића „Страдање Жиче и Студенице“, објављене 1993. године. Промоција је одржана у недељу 5.06.1994. године у сали епископског двора у Краљеву. Осим Њ. Преосвештенства Епископа Жичког Г. Стефана и аутора о. Јована Радосављевића, у представљању ове књиге учествовали су и епископ рапкопризренски Артемије, протосинђел Атанасије Ракита (професор Богословије у Призрену), Слободан Костић (директор Народне Библиотеке у Приштини) и Велибор Цомић.

3) У просторијама Аеро-клуба у Београду а у организацији општине Стари Град и аукцијске куће „Лазарсвић“ одржана је 28.06.1993. године Видовданска аукција слика и других уметничких предмета, којој је присуствовао и епископ Артемије, а чији је део прихода намењен опремању књижаре манастира Хиландара која се налази у Нупићевој улици број 5.

4) Семинар свештенства епархије рапкопризренске најпре плаћан као дводневни трајао је само један дан (4.08.1994.), због смрти оца Војислава Димитријевића. Централна тема била је „Свештеник као вероучитељ“ и реферат на ову тему поднео је о. Милован Киковић из Н. Пазара. Осим расправе о овој теми дотакнута су и обрађена и друга актуелна питања и проблеми који се данас јављају у свештеничкој служби, на терену ове епархије.

јеромонах Симеон (Виловски)

МЕЂУЦРКВЕНА ХРОНИКА

ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА НА ТЕРИТОРИЈИ БИВШЕГ СОВЈЕТСКОГ САВЕЗА

Совјетски Савез се распао на већи број држава, мање више на миран начин. До оружаних борби дошло је на Кавказу, Подкавказљу и на молдавско-украјинској граници, а у централној Азији било је доста инцидентата. Више десетина православних Руса остало је ван граница Русије. Оружани сукоби нису добили веће размере. Православци у земљама бившег Совјетског Савеза где доминирају муслимани остали су да живе у страху а многи се и иссељавају; прибојавају се да ће се стање погоршати.

Држава се недовољно залаже за очување верских и других права Руса ван Русије. Московска патријаршија има велики број епархија, парохија и верника ван Русије. Обнова црквене структуре после вишедеценијског прогањања Цркве није завршена а пристигла су и нова тешка искушења.

Државне власти одвојених држава потстицале су националистичке страсти и купкале вернике да стварају одвојене православне цркве које би се отцепиле од Московске патријаршије. И међу Русима завладали су разни расколи а још више међу Украјинцима. Постало је веома тешко имати преглед ситуације у свим областима. У међувремену постало је јасно ко шта жели и ко шта ради. Црквени сепаратисти схватили су да православне цркве у свету не би прихватиле да се цела канонско јединство Московске патријаршије. Патријарх Алексије и Свети Синод савладали су најтежа искушења али бројни проблеми нису решени. Да би се стекла јаснија слика православља у земљама некадашњег Совјетског Савеза у овом чланку приказаћемо, додуше непотпуно, у овом тренутку расположиве информације.

ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У УКРАЈИНИ

Република Украјина има површину од 603.700 квадратних километара и око 53 милиона становника. Украјинци чине 72,7%, Руси 20,3%, Русини 1,3%, Јевреји 0,8%, као и већи број Белоруса, Румуна, Бугара, Мађара, Пољака. У Сједињеним Америчким Државама живи 1,5 милион Украјинаца, у Канади 1 милион, а у Бразилу 400.000. Службени језик је од 1990. украјински. Главни град Кијев има скоро 3 милиона становника, од тога пола милиона су Руси.

Кијев је колевка руског православља. Ту је кнез Владимир примио хришћанство. У граду и околини налази се велики број цркава и манастира. На западу Украјине римокатоличка црква успела је да поупијати целе области тако да унијата има неколико милиона.

Православна црква је у време болшевичког терора и страховладе доста страдала и дала велики број свештеномученика и мученика. Када је притисак попустио Црква је почела да се обнавља. У исто време јачао је национализам и антируско расположење које се одразило и на црквени живот. Данас у Украјини постоји неколико јерархија које се означавају православним.

Украјинска православна црква (Московска патријаршија)

Бројне епархије у Украјини под јурисдикцијом Московске патријаршије чине од децембра 1989. год. једну целину под називом Украјинска православна црква. На челу цркве налазио се митрополит Филарет (Денисенко), егзар Украјине. Октобра 1990. Московска патријаршија дала је самосталност (аутономију) овој цркви а одлуку о томе прочитао је сам патријарх Алескје у катедрали Св. Софије у Кијеву.

Неки делови ове Цркве тежили су аутокефалији. Већина није искључивала аутокефалију ако до ње дође па канонски начин, тј. ако се мајка Црква одлучи на то. И Московска патријаршија није искључивала ову могућност истичући да о том питању треба да саодлучују све помесне православне цркве.

У исто време доспело је у јавност да митрополит Филарет има веома компромитујућу прошлост. Водио је изузетно неморалан живот а уз то био је тајни агент државне безбедности и ко зна колико је клирика и верника током деценија изгубило живот због те тајне активности.

Митрополит Филарет пожелио је уз то да постане патријарх Украјине. Изгубио је свако поштовање у клиру и народу. Московска патријаршија замолила га је да поднесе оставку и оде у пензију. Он је то прихватио али се предомислио. Радио је на стварању раскола и довео у заблуду неке епископе. Свети Синод у Москви га је потпуно расчињо 11. јуна 1992. због тешког огребења против Цркве и „намерне грубе повреде светих капона“.

На место Филарета за митрополита Кијева изабран је митрополит Владимир (Сабодан).

Украјинска православна црква има преко 3.000 парохија првенствено на истоку земље. Један део парохија око Одесе није желео да буде под Кијевом него има директан однос са патријаршијом у Москви. Црква има следеће епархије:

1. Митрополија Кијев са митрополитом Кијева и целе Украјине Владимиром (Сабодан) од 27.5.1992. г.

2. Архиепископија Чернигов и Нежин, архиепископ Антоније (Вакарик) од 1974. г.

3. Епархија Черновиц и Буковина, епископ Онуфрије (Березовскиј) од 1990.

4. Епархија Глухов и Конотоп, епископ Пантелејмон Березовскиј од 1993.

5. Харковско-боходоховска митрополија, митрополит Никодим (Руснак) од 1989.

6. Николајевско-вознесенска епархија, епископ Питирим (Старинскиј) од 1993. г.

7. Херсонско-таврикиска епархија, епископ Иларион (Шукало) од 1992. г.

8. Архиепископија Каменец Подолскиј и Городок, архиепископ Никанор (Јухимјук) од 1993.

9. Архиепископија Дњепропетровск и Криви, архиепископ Иринеј (Середниј) од 1993. г.

10. Черкаско-канивска епархија, епископ Софроније (Дмитрук) од 1992.

11. Епархија Запороже и Мелитопол, епископ Василиј Златолинскиј од 1992.

12. Донетско-славјанска епархија, епископ Иполит (Хилко) од 1992.

13. Архиепископија Луганск и Старобјелск, архиепископ Јоаникије (Кобзев) од 1992.

14. Епархија Ивано-Франківск и Коломија, епископ Николај (Грох) од 1992.

15. Епархија Хмельнитскиј и Шенетов, епископ Антоније (Фялко) од 1993.

16. Кировоградска и новомиргородска епархија, епископ Василије (Василцев) од 1989. године.

17. Епархија лавовско-дрохобичка, епископ Августин (Маркевич) од 1992.

18. Епархија мухачевско-ужгородска, епископ Евфимије (Шутак) од 1989.

19. Одеско-исмаилска митрополија, митрополит Агатагел (Савин) од 1992.

20. Потавско-кременчугска архиепископија, архиепископ Тсодосије (Дикун) од 1992.

21. Епархија Ровно и Острог, епископ Анатолије од 1993.

22. Архиепископија симферополско-кримска, архиепископ Лазар (Швец) 1992.

23. Епархија Суми и Ахтирка, епископ Вартоломеј (Васчук) од 1993.

24. Епархија тернопольско-кременецка, епископ Сергије (Генситскиј) од 1991.

25. Митрополија виницко-брацлавска, митрополит Макарије (Свистун) од 1992.

26. Епархија Волинија и Лутск, епископ Нифонт (Солодуха) од 1992.

27. Житомирско-подоградволониска архиепископија са архиепископом Јовом (Тивониуком) од 1993. године.

28. Епархија овручко-коростенска са епископом Висарионом (Стротовичем) од 1993.

Епископ Фсдор (Гајун) је викар Тернопољски, а епископ Стефан викар у Одеси.

Украјинска православна црква се током прошле и ове године стабилизовала и налази се у пуном канонском јединству са Московском патријаршијом иако циљ за будућност остаје аутокефалија али на начин који предвиђа канонско право.

Украјинска аутокефална православна црква

Ова црква настала је двадесетих година овог века, а од 1945. год. постоји само у емиграцији у Америци. Не убраја се у канонске православне цркве мада неке помесне цркве са њом одржавају блиске односе. На челу Цркве налазио се од 1969. год. до 1993. год. митрополит Мстислав Скрипник који је 1990. год. проглашен за патријарха. Црква има 26 епископа, око 2000 парохија и 1500 свештеника, један део је у иностранству а други у Украјини.

Поглавар Мстислав умро је јуна 1993. године, а за његовог наследника изабран је епископ перејаславски Димитрије (Јарсму) кога његови верници ослављају патријархом. У овој Цркви има веома много потреса међутим број парохија се задњих месеци попео на преко 3000.

„Украјинска православна црква – Кијевска патријаршија“

Ради се овде о неканонској, шизматичној организацији без црквеног карактера са којом ниједна православна црква не жели да има контакт нити саслужење. Основана је од потпуно расчињеног некадашњег митрополита Московске патријаршије и егзарха Украјине Филарета. Он је после расчињења повукао за собом неколико епископа који су такође расчињени. Неки његови следбеници показали су се и вратили канонској Цркви. Филарет се у међувремену прогласио „патријархом“ (кијевски и свеи Руси-Украини!). Ова организација нема никакву будућност и налази се у стању расула.

Руска загранична црква

Седиште ове православне цркве коју су основали у Југославији избегли руски епископи пред болшевичким терором, налази се у Њујорку а на челу јој је митрополит Виталиј. Задњих година ова црква основала је парохије у Русији и Украјини чији број није познат. Московска патријаршија оштро је протествовала због тога.

ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У БЕЛОРУСИЈИ

Република Белорусија (Беларус) има 207.600 квадратних километара и десет и по милиона становника. Од тога, 80% су Белоруси,

13% Руси, 4% Пољаци, 3% Украјинци, 1% Јевреји. Главни град Минск има око 2 милиона становника.

Од 1989. год. шест епархија чине „Белоруску православну цркву“ која је 1991. год. од Московске патријаршије добила аутономију. „Аутокефалистички“ покрет не постоји нити било какав покушај шизме, као у другим деловима бившег Совјетског Савеза. Томе је допринела веома опасност од пољских римокатолика који су увек радили на поуништењу белоруских области. Белоруска загранична црква угасила се сама од себе око 1960. године.

Белоруска црква сада има десет епархија и десет епископа:

– Поглавар Цркве, егзарх Белорусије, митрополит минско-слутски Филарет (Вахромејев) од 1989. године. Рођен 1935. год. у Москви. За епископа Дмитровског изабран 1966. год., 1971. год. архиепископ Берлина, 1975. год. митрополит Минска.

– Брест-кобринска епархија, епископ Константин (Хомич), рођен 1911. год. Изабран за епископа Пинска 1987. год. а 1990. год. за епископа Бреста.

– Епархија гомелска, епископ Аристарх Стакијевич од 1992. г. Рођен 1941. год. хиротонију примио 1990. године.

– Новогрудско-лидска епархија, епископ Константин (Горјанов), уједно и ректор минске богословске семинарије. Рођен 1951. год. студирао и докторирао медицину а потом теологију, професор академије. Викарни епископ Минска постаје 1991. год. а епископ садашње епархије 19. фебруара 1992. год.

– Могилевско-мстиславска архиепископија, архиепископ Максим (Кроха) од 1989. год. Пре тога епископ у Аргентини (1972), Омску (1974), архиепископ Тула (1986). Рођен 1928. год. у Черниговки.

– Пинско-луњинецка епархија, епископ Стефан (Корзун) од 4.3.1990. год., пре тога ректор минске семинарије. Рођен 1944. године.

– Витебско-оршанска епархија, епископ Димитриј (Дроздов) од 17.7.1992. год. Рођен 1953. г. Од 1986. год. игуман, хиротонија 1989. год.

– Епархија туровско-мозирска, епископ Пјотр (Карпусиук) од 24.7.1992. год. Рођен 1959. год. у Бресту.

– Епархија полотско-глубокојевска, епископ Глеб (Савин) од 17.7.1992. Рођен 1945, замонашен 1971, предавач у Одеси. Епископ симферополско-кримски постаје 1989, епископ дњепропетровско-запорожски 1991–92.

– Архиепископија Гродно-Волковицк, архиепископ Валентин (Мяпчук) од 1992. Рођен 1940. у Бресту, замонашен 1969, епископ Уфе 1976–79, предстојатељ подворја Московске патријаршије при Антиохијској патријаршији 1979–85, епископ Тамбова 1985–87, архиепископ Владимира 1990–1992, архиепископ Корсуна 1992, архиепископ Гродна такође 1992. године.

Према подацима из прошле године, Белоруска црква има 800 парохија, око 700 свештеника и 50 ђакана. Манастири су изузетно важни духовни и образовни центри. Женски манастир у Жировицу

посвећен је Рождеству Богородице има 40 монахиња и искупеница, женски манастир Св. Јефросиније у Полоцку има 20 монахиња и искупеница. Минска духовна семинарија има 80 полазника и 14 предавача, а Минска духовна школа 40 студената.

Постоје два часописа: „Вестник белоруског егзархата“ од 1990. и „Минские епархиальные ведомости“ од 1989. г., оба су на руском, док први има и додатак на белоруском.

Полоцка епархија обележила је 1992. г. хиљадиту годишњицу постојања па је тим поводом прошле године објављена обимна историја ове епархије и Цркве у Белорусији. Објављена је и књига житаја свих 14 светитеља белоруске земље. Библијска комисија Цркве објавила је задњих година књижице појединих Еванђеља, молитвенике, катихизисе, дела архиепископа Атанасија (+ 1985), Флоровског „Пут руског богословија“ – све у великој оскудици папира и високим трошковима штампања.

У Минску се гради катедрала, темељ је освешћен 26. априла 1991. посвећена икони Богоматере свих жалосних радост. То ће уједно бити спомен храм жртава Чернобила. Црква се гради по белоруској традицији – централна купола са четири мање куполе. У њој ће бити места за 1000 верника. Такође ће имати крипту и капелу за крштавање, велики парохиски центар и музеј жртава Чернобила, велику салу, просторије за недељну веронаучну школу, библиотеку, велику трпезарију и управне просторије. У прастаром Полоцку гради се храм св. Јована Претече и Крститеља. Велики проблем Цркве је недостатак свештенства. Митрополит Филарет је предузео потребне мере да се и овај проблем за неколико година реши. Број богословских кандидата је веома велики, а Црква нема могућности да свима талентованима обезбеди место у интернату и учioniцама.

Епархије се веома брину за старе, болесне, изнемогле, напуштене. Добротворна црквена организација се зове „Православно друштво милосрђа у славу праведне Софије Слуцке“. У многим парохијама постоје братства и сестринства верника а чланови помажу и у веронауци. Црква је основала и „Медицински центар милосрдних Самарићана“ у Минску који пружа помоћ пострадалима за време чернобилске нуклеарне катастрофе чије последице спосе стотине хиљада становника Белорусије. Центром управља епископ Константин који је и сам лекар, обилази пацијенте, лечи, теши, са пацијентима моли се Богу.

На основу поменутих података може се с правом закључити да Црква напредује у сваком погледу, свако савесно обавља свој посао и послушање, како клирици тако и верници. Свештеници, епископи и монаси су веома поштовани у народу; тражи се њихов савет и благослов. Вековна опасност са западне, пољске границе од иновераца научила је овај богобожаљив народ да тежи јединству. Секте у Белорусији никада нису могле да ухвате корен, разни „мисионари“ заобилазе белоруске крајеве.

„Верски закон“ донет је 17. јануара 1993. године. Њиме је Цркви враћена од комуниста отета имовина. Веропаука није обавезна у школама али оне могу да позивају свештенике да држе часове.

Стање у Белорусији већ вековима оптерећује однос римокатолика према православцима. Тај однос обележава агресивност, експанзионизам, прозелитизам и упијатизам. У Брест-Литовску је у 16. веку дошло до склапања истоимене уније којом су руски епископи признали врховну црквену власт Рима. То је урађено под утицајем пољског племства које је имало власт у Белорусији. Православци су вековима били жртве тог експанзионизма. И сам министар вера, православца, Алексеј Жилскиј каже да у земљи римокатолици заступају „верски екстремизам“, изазивају „испријатне ексцесе“ на верској основи.

ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У МОЛДАВИЈИ

Република Молдавија има 33.700 квадратних километара и граничи се са Румунијом и Украјином. Има 4,5 милиона становника – 65% Молдаваца тј. Румуна, 14,2% Украјинаца, 13% Руса, 3,5% Гагауса (православни народ турског порекла, живе око Комрата), 2% Бугара, 2% Јевреја. Значи, скоро целокупно становништво је православно.

Главни град је Кишињев са 750.000 становника, од тога 180.000 Руса. Московска патријаршија је 5. октобра 1992. дала статус аутономије „Молдавској православној цркви“ која остаје у пуном канонском јединству са Москвом и признаје патријарха Руске православне цркве за свога поглавара. Митрополит Кишињева и целе Молдавије постаје те 1992. године епископ Владимир (Кантариан).

Митрополит је рођен 1952. године у Коленковцима код Черновица. Богословске науке студирао је у Москви. За епископа Кишињева хиротонисан је 21. јула 1989. године.

Стање православне цркве у Молдавији пружа једну несрећену и несрећну слику – поделе, суревњивости, властољубља.

Епархија Кишињев је под јурисдикцијом Московске патријаршије била од 1808. до 1919. године када је Молдавија присаједињена Румунији под именом Бесарабија. То стање траје до 1940. када Молдавија постаје део Совјетског Савеза а Московска патријаршија враћа своју јурисдикцију. Епархијски сабор 15. децембра 1992. потврђује своју приврженост Московској патријаршији.

Епископ Пјотр Падурару, који је од Московске патријаршије добио забрану свештенослужења, 20. децембра 1992. проглашава независну „Митрополију Бесарабију“ и подређује је Букурештанској патријаршији која то прихвата. Москва је ово означила „тешким антиканонским актом мешања у унутрашње послове једне друге аутокефалне Цркве који има за последицу шизму која прекида однос између двеју цркава и ствара опасност разарања заједничког корена православног јединства“. Москва је најоштрије протествовала против примања ранијег епископа Пјотра у клир пошто он има забрану свештенослужења. Када су се састали православни патријарси у Цариграду 15. марта 1992. том сусрету присуствовали су и патријарх Алексеј и румунски патријарх Теоктист. Румунска страна тада није имала никаквих примедби на московску

јурисдикцију над Молдавијом. Букурешт није рачунао на такву одлучност из Москве а рачунао је и са присаједињеност Молдавије Румунији. Међутим и сами Молдавци одустали су од присаједињења више желећи да буду независни. Овај спор се полако стишава, тим више што је незнатан број парохија које су се ставиле на располагање епископу Пјотру.

Један други епископ, Софроније, такође се одвојио од Московске патријаршије пожелевши да буде поглавар! Он је потражио помоћ од расколника, самозваног украјинског поглавара Филарета, вицепрелатског службеника КГБ тајне агентуре још од времена Стаљина, расчињеног од Москве. Софронијски следбеници заузели су у Кишиневу катедралу Свете Параскеве.

Обе шизме нису успеле али оптерећују вернике. „Епископу“ Пјотру приступило је само 4 клирика, међу њима декан теолошког факултета у Кишиневу Петру Бубуруз. Софроније има само два клирика. Митрополит Владимир има међутим преко 800 клирика.

У Румунији и даље не постоји спремност да се прихвати канонски статус Молдавије који признају све помесне православне цркве. Потеже се аргумент да 1448. када је Москва добила пуну аутокефалију од Цариграда Молдавија није била под Московском патријаршијом него први пут тек 1769., а да је цариградски патријарх 1401. признао државу и цркву Молдавије под влашћу војводе Александра Доброг.

Осим ових проблема, Црква у Молдавији веома лепо напредује. Обновљају се цркве и манастири, богословије су пуне, црквена штампа редовно излази. Држава је веома коректна према Цркви.

ЕСТОНИЈА

Некадашња совјетска Република Естонија, данас Естонска Република, има површину од 45.100 кв. километара и око 1,6 милиона становника. Естонаца има 61,5% (1945. је било 94%), Руса 3,1%, Украјинаца 1,8%, Белоруса 1,1% као и Татара, Финца и Немаца. Главни град Талин има око пола милиона становника.

Естонци су готово искључиво лутсрани. Лутеранских парохија има око 160 мада је број припадника мањих цркава и секти велики (баптисти имају 60 заједница, методисти 21, адвентисти 22).

Православци Естоније су Руси, Украјинци и Белоруси. Православних парохија има преко 70 и 11 старообредних православних руских заједница. Више десетина хиљада Естонаца прешло је у православље тако да се у неким парохијама служи и на естонском језику који улази у угро-финску језичку групу (Руси га тешко уче и разумеју јер има 3 дијалекта и 16 падежа).

Цела Естонија чини једну епархију – Талинско-естонску којом од 1992. године руководи епископ Корнелије (Јакобе). Епископ Корнелије рођен је 1924. године, рукоположен за свештеника 1948, замонашен 1980. а за епископа хиротонисан 1.9.1990. године. Дуги низ година, од 1961. до 1987. епископ талински био је данашњи патријарх свјеруски Алексије. Када је држава изашла из оквира Сов-

јетског Савеза, државне власти су тежиле томе да се православци одвоје од московске јурисдикције и да прогласе аутокефалију.

Крајем априла 1993. године у манастиру Пухтиса одржан је црквено-народни сабор који је сазвао епископ Корнелије а присуствовао му је и патријарх Алексије. Московска патријаршија је тада свечано обзнавила да се „Естонској православној цркви“ даје потпуна самосталност у црквено административним, црквено-економским, културним и црквено-грађанским пословима, с тим да се задржи канонска јурисдикција Московске патријаршије. Ово заправо представља најширу могућу аутономију једне Цркве.

Држава је цркви вратила део имовине одузете 1940. г. Међутим, Црква црква средства да реновира врло општећене објекте.

Овом сабору присуствовало је 35 свештеника, а то је тада представљало већину.

Овакво решење није задовољило државне власти а такође и оне који су из разних разлога радили на стварању раскола. Позивали су се на историју. Између два светска рата емигрирали су бројни грађани Естоније бежећи од комунистичког безбожничког терора. У иностранству су основали Заграничну естонску православну цркву коју је признавала Цариградска патријаршија. Ова црква имала је неколико парохија у Европи и Америци. После осамостаљења Естоније било је покушаја да се ова црква установи у Естонији али међу свештеницима није се нашао ниједан који би јој приступио.

Готово истовремено са сабором епископа Корнелија, заговорници заграничне цркве одржали су своју скупштину у Талину, без иједног клирика, прогласили се „синодом“ и одбили канонско јединство са Москвом. Страх да би могло доћи до неког већег раскола и мржње није се срећом обистио. Ових неколико десетина аутокефалаца није придобило нове следбенике. Стање се временом смирило тако да они данас не представљају никакав фактор црквеног живота у Естонији.

Православна црква води велику борбу за очување верског и националног идентитета верника. Руси досељени задњих деценија проглашени су странцима, па и њихова деца, рођена у Естонији, нису могла да добију држављанство нити право гласа. Москва и власт председника Јелцина, није стала у заштиту Руса у суседној земљи. Каткад је упућен неки прекор али даље се ништа није предузимало. Руси су и даље дискриминисани и немају иста права као Естонци. Тешко да ће се стање ускоро поправити, власти рачунају на процес асимилације. И неке европске институције критиковале су естонску владу због ускраћивања грађанских права неестонцима. Деловање цркве се не омста.

Проблем са државом је владина уредба којом православни свештеник може бити само грађанин Естоније. Како је већ речено, Руси тешко или никако не добијају држављанство, а такође су ради да им из Русије неко буде свештеник. Овом уредбом је то немогуће тако да ово питање оптерећује односе православне цркве са владом.

Веома је значајан манастир Пјухтица код Куреме, то је духовно средиште православца Естоније. Манастир има ставропиги-

јалан статус тако да се налази под управом Московске патријаршије. Има око стотину монахиња. Црква није у стању да издаје епархијско гласило. Једина публикација је годишњи календар који се штампа двојезично.

Занимљиво је поменути да православна црква у Естонији никада није доживела прогањање као Црква у Русији. Између два рата, када је Црква од 1923. до 1945. била аутономна у оквиру Цариградске патријаршије, држава коју су водили лутерани, није ометала православце. Када је Црвена армија ушла у Естонију, Стаљин није наредио да се руше и затварају храмови тако да је црквена структура остала нетакнута.

По речима патријарха Алексија, затворено је нешто цркава, али не због наредбе државе већ због смањеног броја верника Естонаца (ис Руса) тако да се нису могле издржавати.

Патријарх Алексије, који је и сам делом естонског порекла, одлично говори естонски. Он се веома ангажује за решавање свих проблема Цркве у Естонији и често је посећује. Смирио је оне који још живе у расколу а седиште им је у Стокхолму. Патријарх сматра да ће „мирном дипломатијом“, без великог публицитета, корак по корак решити преостале проблеме Цркве у Естонији. Верници из Естоније веома су поносни да је међу њима растао и служио Богу и народу некадашњи епископ Алексије, садашњи патријарх, кога су одувек веома волели и ценили и сматрали својим добрим пастиром и учитељем.

ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У ЛИТВАНИЈИ

Литванија има површину од 65.200 кв. километара. Граничи се са Русијом, Латвијом, Пољском и Белорусијом. Становника има око 3,7 милиона – 80% Литванаца, 9,4% Руса, 7% Пољака, 1,7% Белоруса, 1,2% Украјинаца. Више Литванаца живи у Америци него у Литванији.

Главни град је Вилниус (Вилна) са 600.000 становника од тога преко 120.000 Руса. У граду постоје само две православне парохије.

Литванци су готово искључиво римокатолици а тај утицај дошао је од Пољака и Немаца, тј. Источне Пруске.

Православци чине преко десетину стаповништва. Они имају око 50 парохија а старообредни руски православци имају такође око 50 парохија и имају одвојену јурисдикцију од Московске патријаршије.

Архиепископ Вилне и целе Литваније је Хризостом (Мартинкин) од 1990. године. Он је рођен 1934. г. у Казинки Рјазанској. Замонашио се 1966. За викарног епископа Зарајског хиротонисан је 1972, епископ Курски постаје 1974, архиепископ Курски 1977. Био је архиепископ Иркутски 1984–1990, а за архиепископа Вилне био је постављен 1990. г.

Римокатолици и протестанти га хвале као „великог екуменисту“. Још као епископ зарајски и курски, руководио је одсељењем за спољне послове Московске патријаршије.

Православци у Литванији су увек били јединствени и није било покушаја раскола. Богослужења се служе на старословенском и руском језику пошто је број православних Литванаца незнатан.

ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У ЛАТВИЈИ

Република Латвија има површину од 64.600 кв. километара и граничи се са Естонијом, Русијом, Белорусијом и Литванијом. Има скоро 3 милиона становника. Удео Литванаца износи само 52%. Руса има 34%, Белоруса 4,5%, Украјинаца 3,5%, Пољака 2,3%. У главном граду Риги од милион становника Руси чине половину. Држава се одвојила од Совјетског Савеза 1990. године.

Православна црква има око 200 парохија. Епископ Риге и целе Латвије је Александар (Курјановс) од 1990. године. Он је рођен у Прејлску 1940. године, замонашен 1989. и исте године хиротонисан за викарног епископа Даугавпилса.

Московска патријаршија је 11. августа 1992. дала аутономан статус Литванској православној цркви остајући са њом у потпуном канонском јединству. Аутономија се односи на административна, катихетска, економска питања.

Патријарх Московски Тихон је 6/19. јула 1921. дао Цркви у Латвији самосталност. Црква је тада имала 210.000 верника Руса и 71.000 верника Латвијаца. Године 1936. потпада под јурисдикцију Цариградске патријаршије. Када је Црвена армија наступала на Ригу оба православна епископа напуштају земљу. Митрополит Августин умро је 1955. у Минхену и у тестаменту је захтевао да се Црква прикључи Руској заграничној цркви (основапој у Сремским Карловцима, после премештеној у Њујорк). Међутим, парохије су се у совјетско време прикључиле Московској патријаршији.

И Руси и Латвијци задовољни су аутономним статусом Цркве од 1992. који је уведен на епархијском сабору у присуству изасланика патријарха Алексија, митрополита смоленско-калининградског Кирила. Такође је освојен Устав Цркве. Регулисање овог статуса био је и предуслов државе за примену „Закона о повратку имовине верским организацијама“ и на православној епархији. Старообредни православци који су увек одбијали да имају било каква посла са државом и њеним институцијама и у Латвији нису предузели ништа да регулишу свој статус мада је држава обещала да ће их дирати у њихову имовину.

ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У ЦЕНТРАЛНОАЗИЈСКИМ РЕПУБЛИКАМА

УЗБЕКИСТАН

Ова држава има 447.000 кв. километара и 22 милиона становника, од тога 11% Руса. Узбеси су супитски муслимани. Глав-

ни град је Ташкент са око 2,5 милиона становника (од тога 700.000 Руса).

Ташкент је седиште ташкентско-средњеазијске архиепископије којом од 1991. године руководи архиепископ Владимир (Иким). Архиепископ је рођен 1940. у Молдавији. Замонашен је 1965. Као јеромонах служио је у руској цркви у Карловим Варима у Чешкој 1978–88. када је изабран за епископа Подолска. Касније је радио у Одељењу спољних послова Московске патријаршије а 1991. преузима Ташкент.

Две муслиманске политичке партије настоје да посвађају народ на верској основи, изазову насиље а потом масовно исељавање немуслиманског становништва. Шовинистички и фундаменталистички покрет „Бирлик“ постаје сваким даном све јачи. Партија „Ерк“ (= Слобода) заступа „репесансу исламских вредности“ али и наметање истих вредности немуслиманима. Власти су дозволиле да се у школама предаје веронаука али Цркви недостају вероучитељи.

У Узбекистану има око 50 парохија, пре большевистичког прелазног било их је прско 100. Држава је вратила одузете катедрале у Самарканду и Термезу. У Ташкенту је 1917. било 18 велелепних православних храмова, већину су безбожни бољшевици срушили. У граду постоје данас четири цркве и женски манастир Св. Николаја Чудотворца.

По речима архиепископа, од 1,5 милиона Словена, половина се осећа верницима. Храмови су препуни а и секте се „брзо шире“. Оне врбују и муслимане.

КАЗАХСТАН

Република Казахстан има површину од 2,7 милиона кв. километара и улази у групу највећих земаља на свету. Има око 18 милиона становника, 42% чине Казаци, 38% Руси, 5,5% Украјинци, 5% Немци итд. Казаци су сунитски муслимани.

Главни град је Алма-Ата, по новом Алмати, са 1,3 милиона становника, од тога 700.000 Руса и 50.000 Украјинаца.

Алма Ата је седиште алмаатско-семипалатинске архиепископије. Архиепископ Алексеј (Кутјупов) рођен је 1953. у Москви. После студија хемије завршио је Московску духовну академију и замонашио се 1975. у Иркутску. За епископа зарајског хиротонисан је 1.12.1988. а 20.7.1990. постаје епископ алмаатско-казахстански а 1991 архиепископ.

По непотпуним подацима у архиепископији има око 130 парохија. Обнова црквеног живота тече уз велике тешкоће због великог недостатка свештенства и новчане оскудице.

Од када је Казахстан стекао независност Руси и Украјинци масовно се исељавају. Муслимани тврде да је земља њихова нако не чине ни половину становништва. Држава тешко даје дозволу да се граде православни храмови док се цамије масовно граде. Између државним подацима, 1990. године у земљи су биле 63 цамије а сада већ преко 600.

У главном граду Алма Ати гради се једна од највећих цамија на свету. Египат гради исламски центар, Пакистан шаље исламску литературу, Саудијска Арабија сваком ко хоће да иде на хаџилук у Мску и Медипу обезбеђује бесплатно путовање и боравак. За Казахстан се школује велики број имама у Турској.

Православци са забринутости прате ову изненадну најезду ислама и плаше се да ће дискриминација само порасти.

ТУРКМЕНИСТАН

Површина Туркменистана или Туркменије износи 488.000 км. квадратних. Становника има око 4 милиона, од тога 13% Руса. Туркмени су сунитски муслимани. Главни град је Ашхабад са пола милиона становника, од тога трећина Руса.

Црквено цела земља улази у ташкентску архиепископију. Број парохија није познат као ни број свештеника.

Земља се налази на граници са Ираном одакле неколико радио станица свакодневно много сати пропаганде усмеравају емисије за Туркмене и Русе. Земља се граничи и са Авганистаном па становништво у пограничној области живи у страху због разних упада.

КИРГИСТАН

Ова земља има површину од 198.500 кв. километара и око 5 милиона становника – 22% Руса. Главни град Бишкек до скоро се звао Фрунзе. Он има око 700.000 становника, више од половине чине Руси.

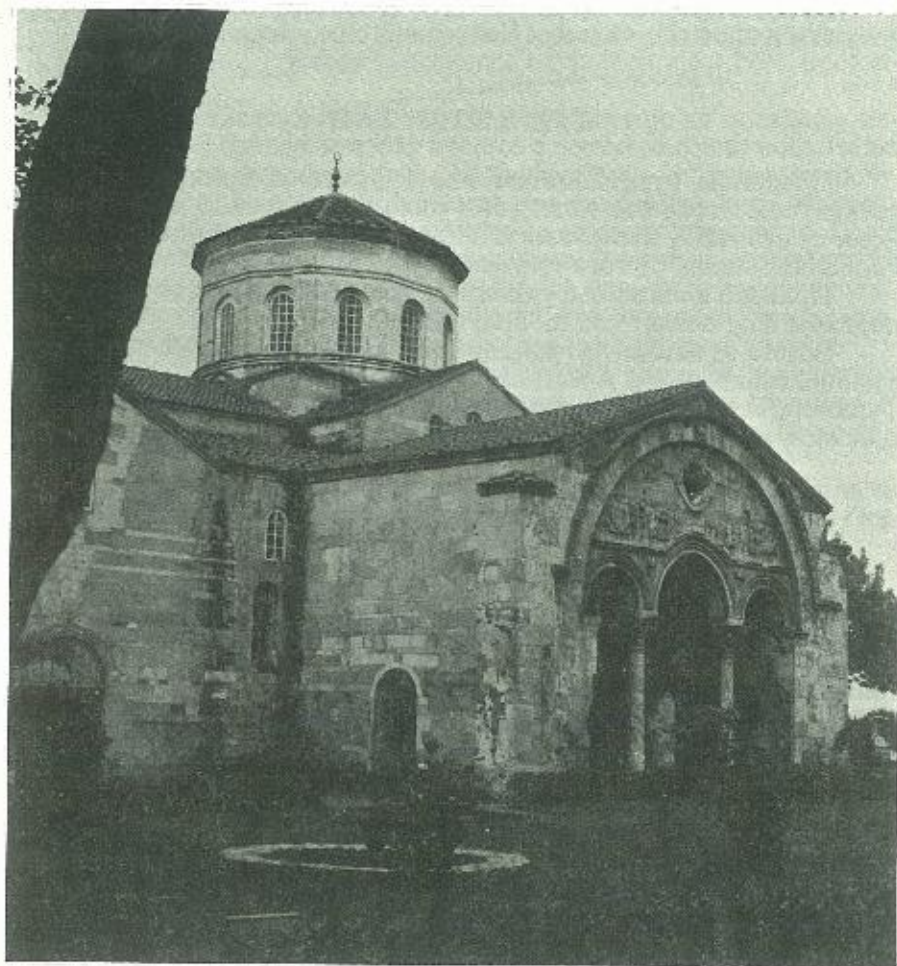
У земљи има и нешто будиста.

У црквеном погледу земља припада архиепископији Алма-Ата која нема довољно свештеника да би их послала у Киргизију.

ТАЦИКИСТАН

Ова земља има 143.000 кв. километара и око 6 милиона становника. Руса има 10,4%. Главни град је Дупанбе са око 700.000 становника (четвртина Руси). Већину становника чине сунитски муслимани.

Руси су у овој земљи заплашени. Крајем прошле године убијен је ђакон светониколајевског храма Сергеј Михајлов после служења на освећењу Руског културног центра. Отприлике у исто време убијена је једна православна породица са петоро деце. У оваквим околностима Руси напуштају земљу чак и кад не успевају да продају скромну имовину. Москва се недовољно енергично залаже за њихова права, једино шаље протесне поте кад се деси иски тежак анти-руски или антиправославни инцидент.

У Турској, црква претворена у џамију

ПРИКАЗИ

Monseigneur Photios-archimandrite Philarète, *Le nouveau catéchisme contre la foi des Pères, Une réponse orthodoxe, L'âge d'homme, Lausanne, 1993, 9-114.* (Епископ Фотије-архимандрит Филарет, *Нови катихизис против вере Отаца. Један православни одговор*).

Пракса је у римокатоличкој цркви да с времена на време, не тако често, али зато доследно званично објављује официјелни Катихизис у коме, сходно времену и приликама у којима свет живи, саопштава своје званично учење. Такав Катихизис ватиканске катихете су објавиле по благослову папе Јована-Павла II у 1992. години. Макар само и летимично прелиставање овог најновијег дела, за православног читаоца оставља веома јасан и недвосмислен утисак: што се тиче римокатоличке цркве, она и у овом свом најновијем Катихизису као званичном документу, доследно се држи свих, кроз дугу историју уведених поворатија у вери у учењу.

Православни хришћански свет данас, који је по цену великих посека жртава, остао веран и љубоморно до краја предан истиштом залогу вере, учешћа и Светог Предања Цркве, има свакако потребу, не због себе само, да се макар само делимично осврне на овај Катихизис и његове катихете, а самим тим и римокатоличке вернике у васцелом свету. То су управо прошле године (1993) и учинила двојица православних Француза, епископ Фотије и архимандрит Филарет, који узгред буди речено као православци живе географски на Западу и имају добар увид у учење и живот римокатоличке цркве данас. Они су, наиме, следећи вековно искуство православног Хришћанства, без велике полемике, смирен, чињеницама и примсрима из вере и живота Цркве, указали на најзначајније погрешке и неопростиве догматске заблуде ватиканских вероучитеља. Показали су, а то у овом случају није било ни много тешко учинити, да римско богословље, и ово најновије као и оно старије, и ако у неким својим сегментима и макар вербалним покупајима, настоји да се смести и поново врати Предању и вери Светих Отаца Цркве из које су давно истргнути и исцупани, међутим такав покупај, као и вековима рапије у супротности је и великом раскораку са Предањем и вером Отаца Цркве у основним богословско-догматским тачкама вере и живота по тој вери.

Катихизис, просто речено, само венито, на савремен и додуше модеран и технички врло приступачан начин, понавља и чак паглашава, историјски недозвољене догме, које су вековима биле стране и туђе бићу Цркве и њеног верујућег народа. Многе од њих као неосноване, управо у наше време негирају и многи верници римске цркве као и сами историчари римокатолицизма и римоцентризма.

Поднаслов ове књиге је – *Православни одговор*. Ова књига то и јесте. Њени аутори, износећи погрешке и заблуде у Катихизису

које су само поповљене и цемантиране, истовремено, укратко дају шта и како Црква о томе учи, а све је поткрпљено Предањем, Светим Опцима и Васељенским саборима. Иначе, ова не тако обимна књига има пет крајних одељака. Најпре се почиње са римском саблазном новотаријом која руши сам темељ хришћанске вере, догму или веру Цркве у Бога као Свету Тројицу, која је вера формулисана још у 4. веку. Реч је најме о додатку Филиокве (-и Сина), да Дух Свети проиходи и „од Сина“. Вера Цркве се не може мењати. Заповест је и вера Цркве која живот значи, „да ни ми нити ико други мења, и једну реч која се тамо налази, пази да чак и најмањи слог буде изгубљен...“ (Св. Кирило Александријски). Писци Катихизиса су овде учинили чак и материјалну грешку кад су насловили „Никео-цариградски Символ вере“ са Филиокве. Наши аутори зато доносе интегрални и оригинални текст Символа верс, без додатка. То је вера коју исповедамо на Крштењу и на Св. Литургији пред Причешће, и она је непроменљива.

Други део ове књиге под насловом „Екlesiологија савременог Предања Цркве“ (стр. 34–80), бави се папским првенством. Наводе мисао савременог православног француског богослова Патрика Рансона који сматра да је управо погрешно учење о филиокве просто изазвало духовну потребу у западној цркви, „приморао је Латине да уведу стварне посреднике између Бога и људи“, односно римске папе, заменика (викаријуса) Божјег на земљи (стр. 34). Дошло је најме до изокретања „првенства части“ у „првенство власти“, а ово прво су хришћани увек признавали римским епископима када су они били православни. Овом новотаријом крпе се: библијска вера, учење Отаца Цркве, канони 3. Другог, 28. Четвртог и 36. Шестог Васељенског сабора. Тако римске катихисте у свом Катихизису пишу: „Папа је Петров наследник и вечни принцип и видљиви темељ јединства који повезује, било епископе, било мноштво верника... Нема васељенског сабора, ако није потврђен или прихваћен од Петровог наследника“ (Катихизис, поглавље 884). Године 1870. први сабор у Ватикану прогласио је папску непогрешивост, што је бесмислено. У будућности се може очекивати да римска црква срони и свету „објаву“ још неки, до сада непознати догмат?!

Када је реч о Светим Тајнама Цркве, наши аутори полазе од становишта Цркве да је она по свом бићу Тајна: „Ограничити се на седам Тајни, значи свести силу Светог Духа на меру неке људске философије“ (стр. 52). Символика броја седам Св. Тајни особито је на Западу вековима подржавана и прихватана неприкосновено захваљујући одлукама Тридентског сабора у 16. веку. Ту и учење „ex opere operato“ (из дела дејства) подразумева аутоматско, просто механичко дејство Св. Тајни, без, како Црква православна верује, вере, побожности, молитве као призива (– епиклеза). Или пак став, „in persona Christi“ (поглавља 875 и 1548): „Ја те крштавам... и: „Ја... вам опраштам грехе...“, које изговарају римокатолички свештеници, уместо: „Крштава се...“ и тако даље, како стоји у богослужбеним књигама православне Цркве. Довољно је, када су Св. Тајне у питању, стоји у Катихизису, само чинити или штети чинити онако како чини римска црква, и свештенорадење су ваљане. Даље, три Св.

Тајне: Крштење, Миропомазање и Свештенство, имају вечни и неизгладиви карактер (неизбрисиве су) (поглавља 1121 и 1582). Иако има и не одриче се великог броја новина у Тајнама и обрецима, римокатоличка црква, то је макар јасно речено у најновијем Катихизису, ипак признаје оно што је православље сачувало: „Источне цркве које нису у пуном општењу са римокатоличком црквом служе Евхаристију са великом љубављу. Ове цркве, иако одвојене, имају истините тајне, пре свега у апостолском предању...“ (Катихизис, поглавље 1399).

Четврти део књиге коју приказујемо бави се човековим личним спасењем у светлу Катихизиса. Замисли у тој области су упућене пре свега на учење о пореклу зла у свету и човеку. Катихизис и ту има доста недоследности и недоречености, као: „Зашто Бог није створио тако савршен свет да никако зло не може у њему постојати?“ Или: „Први човек је поседовао смртну природу“ (Катихизис, поглавље 1008). „Зашто Бог није спречио човека да греши?“, као и одговор, да је то допустио, да би постигао веће добро (Исто, поглавље 412). Овде наши аутори једноставно не полемисли много, само наводе нека од познатих мишљења Светих Отаца, у првом реду Св. Василија Великог: „Да Бог није творац зла“, као и „да физичко зло које налази људе није само плод гнева и освете Божије, него је пре свега лек за морално зло“. Бог, сем тога лечи колективне грехе колективним казнама. Што се тиче првородног греха и његовог вредновања, узрока и последица, наши аутори наводе по том питању познати став Св. Теофила Антиохијског (2. век): „Адам је дакле само био способан да буде и једно и друго (– и смртан, и бесмртан). „Православни такође одбацују безусловно наслеђе првородног греха, јер: „... душа није ништа погрешила пре уласка у овај свет. Дошли смо без греха, и грешимо по слободи“ (Кирило Јерусалимски). „Многи су постали грешници, не зато што су погрешили са Адамом, већ зато што имају исту природу као Адам, односно природу која је под законом греха“ (Кирило Александријски).

Православљу такође није примерено ни учење о Богу који тражи задовољење, односно сатисфакцију за папе грехс. Бог нас пре свега спасава из љубави према нама, а не да је то икакво јурдичко задовољење и грубо свођење тајне искупљења и спасења човека на учење о Богу који изабљује људе (стр. 82).

Наравно ту је и неизбежни Августин и његово, пре свега спорно богословље о тајни људске слободе и тајни Божије благодати, односно учење о предодређењу. Писци најновијег Катихизиса римокатоличке цркве, како то добро примећују наши аутори, просто се колебају, да ли да, после толико векова, жртвују Августина и Тридентски сабор, или још безболније, да им макар за пијансу дају ипак нешто другачије тумачење које је много ближе учењу православне Цркве вековима љубоморно чувано. Овде се само може приметити, свакако није лако, али, можда никада ипак није за повратак Истини касно!

Православним критичарима најновијег Катихизиса нису промакле и најновије новотарије римокатоличке цркве: учење о *неиорочној зачећу Деве Марије Богородице* – учење озвучено пре

стотину и четрдесет година, 1854. (Катихизис, поглавље 491): „Блажена Дјева Марија била је, од првог тренутка зачећа благодаћу и посебном добротоу Свемогућег Бога, због заслуга Исуса Христа Спаситеља за род људски, сачувана истакнута од сваке прљавштине првородног греха“. Православљу и Цркви је исто тако страпо и непримерено поштовање и култ *Светиој Срца*, које се заснива, по речима папе Пија XII из 1956. г., „на начелу по коме ми знамо да његово срце, као најплеменији део људске природе, је ипостасно сједињено личности Логоса Божјег; и зато му треба одавати исти култ којим црква поштује личност Сина Божјег оваплоћеног“.

Наравно, ту су и многа друга учења страна православљу. Овде су само наведена и укратко коментарисана нека од њих, по нама најкарактеристичнија. Свакако ће тих учења и обрада бити у будућности још, јер у природи је греха, када се погрешно једанпут у нечему важном, грепењу нема краја, наравно, ако се не поправљамо и не кајемо. То између осталог, макар за православне, показује и најновији Катихизис пун и старих и нових новотарија у вери и учењу римокатоличке цркве.

Ђакон Радомир Поповић

СВЕТИГОРА

Август-Септембар 1994. број 30-31.

Општи утисак: Изгледом (корицама), као и садржином, пре је: „Мрка Гора“ него „Светла Гора“ (Светигора).

Корице – црне, мрачне.

Садржај? – сличан. Дobar број чланака изразито је мрачног наплова, и још мрачније садржине.

Примери? – Нови насртај сатаниста; Прастари симболи мржње; И бела магија је црна; (Не)пријатељи Христове истине – Масони; Грех царевубства... и тако редом.

Непојмљиво! – Преовлађују чланци без аутора, или преводи без преводиоца (10-ак таквих).

Као да је лист специјализован да читаоцу понуди само негативности. Да није једног чланка Владике Николаја (Завеса у Причешћу) и једног оца Јустина (Светосавско свеспштество и политичке партије) (па и они без навода свога изворника, одакле су узети) скоро да се не би имало шта позитивно прочитати.

Све фотографије, скоро без изузетка, набацане су да попуне простор, без икаквог односа са текстом око себе. И још горе: Скоро ни једна песма испод себе текст – легенду која би читаоцу објаснила шта која фотографија значи, њено порекло и поруку.

Часопис није ни без стихова – песама, чија садржина пишта не говори (стр. 20-21 и 34-35).

Ни ранији бројеви не одскачу много од овог. Зато се часопис једном прелиста, понешто прочита и – одложи, а да читаоца скоро ничим не обогати, сем немиром који бије из многих текстова.

Знам да ће овај осврт код многих изазвати чуђење, можда и осуду, како се неко дрзнуо да „крњи“ добар глас и углед „једине православне ревије у свету“.

Уместо паупалне осуде, желео бих да прочитам нечији осврт и приказ на овај часопис који би развејао у прах моја (можда и субјективна) запажања.

До тада, ипак остајем при њима.

епископ Артемије

НОВЕ КЊИГЕ

1. Св. Григорије Ниски,
Св. Јован Златоуст,
Св. Григорије Богослав,
Св. Атанасије Велики,
КРАСОТА ДЕВСТВЕНОСТИ
Издаје: Манастир Хиландар
Повез: броширан
Обим књиге: 176 страна Б5 формата
2. Ава Варсануфије и Јован Пророк,
ДУХОВНО РУКОВОЂЕЊЕ
Издаје: Манастир Хиландар
Повез: броширан
Обим књиге: 420 страна Б5 формата

САДРЖАЈ

Уместо увода	
Из до сада непознате ризнице св. Владике Николаја	5

ДОГМАТИКА

<i>Св. Максим Исповедник</i> , Мистагогија	13
<i>Епископ Архиепископ</i> , Извештај комисије свештеск општине Свете Горе Атона	21
<i>Желько Койчоровић</i> , О територијалном устројству цркве . . .	31

ДУХОВНИ ЖИВОТ

<i>Архимандрит Плакида (Десеј)</i> , Француска револуција и духовна судбина Европе	53
<i>Душан Васиљев</i> , О лажној духовности данас	61

ДУХОВНИ ПУТОКАЗИ

<i>Јеромонах Сава (Јањић)</i> , Св. Рафаило, Николај и Ирина . . .	73
<i>Отац Миширофан</i> , Старац Никанор	83
<i>Архимандрит Јован (Радосављевић)</i> , Отац Токтист	87

УМЕТНОСТ И ИСТОРИЈА

<i>Велько Радуновић</i> , Исихазам у књижевном делу Данила Пећког	91
<i>Протјереј-синаврофор Милутић Тимотијевић</i> , Иван Степановић Јастрбов	97
<i>Мр Векослав А. Спанковић</i> , О обнови Душановс задужбине	105

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

<i>Искушеник Илија, Нешто горе од екуменизма</i>	117
--	-----

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

<i>Јеромонах Симеон (Виловски), Хроника</i>	121
<i>Живица Туцић, Међупрквена хроника</i>	127

ПРИКАЗИ

<i>Бакон Радомир Пойовић, Нови катихизис против Вере Отаца.</i> <i>Један православно одговор</i>	141
<i>Епископ Архиемије, Светигора</i>	145
<i>Нове књиге</i>	146

ИЗЛАЗАК ОВОГ БРОЈА ЧАСОПИСА ОМОГУБИЛИ СУ:

БК компанија

„ЛУГОТЕРМ“ — Габрале
 П.П. „МИТЕКС“ — Вучитри
 „МЕТОХИЈА“ — Митровица
 САРТИД 1913 — Вучитри
 П.П. „САВА“ — Љубижда
 П.П. „ДИОНИР“ — Приштина
 П.П. „СЕЛК“ — Призрен
 П.П. „АТЛАС“ — Призрен
 П.П. 28. МАРТ — Љубижда
 „БЕЦКО“ — Приштина
 „ЛОКИНГ“ — Приштина
 „БЕОФИНЕКС“ — Земун
 (Раде Буровић — Рако)

Захваљујемо се радницима „НОВИХ ДАНА“ на сарадњи

Уредништво часописа

личная библиотека
Арх. Науа